

V. Likerts

Brīvības un kritušo pieminekļi

1920.—1938.

1 9 3 8.

A u t o r a i z d e v u m s.

1. att. Brīvības piemineklis

89-A
L 298

9(1)2

V A L D E M Ā R S L I K E R T S

8087.22
... redzi — šī ir mūsu valsts,
šī ir mūsu Latvija. Šī ir pateicība
varoņiem, kas krituši, lai mums
labāk klātos.

Dr. K. Ulmanis.

1936. 12. VII.

Brīvības un kritušo pieminekļi

1920.—1938.

Rīgā

1938.

A u t o r a i z d e v u m s
Ģenerālkomisijā pie A./S. Valters un Rapa Rīgā.

~~sf. 441424~~ ✓

L. V. B.
№ 355308 ✓

0307041823

Iespējamā izcelsme: „Roberts Eķis” grām. spiestuvē
Jelgavā, Čakstes bulvārī 10, tālrunis 221

*Dulce et decorum est
pro patria mori.*

Q. Horatius Fl. (Od. III. 2, 15.)

Šī grāmata

vēlta

neizmirstamam Latvijas varoņlaikmetam un šī laikmeta spilgtākam Tēvzemes mīlestības, varonības un vienības paudējam

Kalpaka Bataljonam

1918./1919.

dziļā pietātē

Autors

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

1918. 10. 10.

Priekšvārdi.

Uz ežiņas galvu liku,
Sargāj' savu tēvu zemi.

Arvienu vairāk mēs attālināmies no tā varoņlaikmeta, kad ar ieročiem rokā tika izcīnīta Latvijas brīvība un neatkarība. Arvienu mazāk un mazāk paliek šī laikmeta cīņu līdzdalībnieku, kas paustu par šo neaizmirstamo varoņlaikmetu un par tiem tautas labākiem dēliem, kas savas galvas nolika uz Tēvzemes svētā altāra, izcīnot Latvijas neatkarību un brīvību.

Tauta nav aizmirsusi šo laikmetu, un teka uz varoņu dusas vietām nav aizaugusi; par to liecina tās daudzās piemiņas zīmes, kas kā varoņu piemiņas un tautas pašapziņas izpausme vieno tautu ar viņas pagātni un stiprina to turpmākā darbā. Akmens tēli un rakstu zīmes ar mūžības iezīmi dzīvos līdz ar valsti un tautu un pretim mūžībai veidos jo spožu un varenu valsts un tautas nākotni.

Baudot varoņu izcīnītās un atjaunotās neatkarīgās Latvijas garīgās un materiālās kultūras augļus, esmu sajutis nepieciešamību izteikt dziļāko pateicību un atzinību tiem tautas labākiem dēliem, kam par visu svētāka un cildenāka bija Tēvzemes mīlestība un tautas brīvība. Šīs jūtas mani pamudināja sarakstīt šo darbu, kas lai ir zieds varoņu piemiņai.

Valdemārs Likerts.

Ievadam.

Šajā pārskatā esmu sakopojis aprakstus par brīvības un kritušo varoņu pieminekļiem un piemiņas zīmēm, kas radītas Latvijā laikā no 1920.—1938. g. 11. augustam un kam ir nozīme un sakars:

1. ar Latvijas atbrīvošanas kauju 1918.—1920. g.,
2. ar latviešu strēlnieku pulkiem 1915.—1917. g.,
3. ar latviešu tautas un zemes līdzdalību Pasaules kaujā vispār un
4. ar bēgļu laikmetu 1915—1918 g.

Šajā sakarībā ir aprakstīti arī daži latviešu pieminekļi ārzemēs un daži citu tautu kaujaviņu pieminekļi Latvijā.

Objektu sakārtojumā vispirms esmu aprakstījis mūsu redzamākos pieminekļus to iekšējās simbolikas un nozīmības ziņā, kas pa lielākai daļai ir arī ievērojamākie savas skulptūrālās, arhitektoniskās un mākslinieciskās uzbūves ziņā. Sakārtojums tomēr nebūt nav uzskatāms par absolūtu, un klasifikācija šajā ziņā var būt ļoti dažāda.

Neraugoties uz pieliktām pūlēm, par dažiem objektiem neizdevās ievākt pilnīgus datus, kādēļ arī šis darbs nepretendē uz pilnību un noslēgtību, tomēr ceru, ka vēsturnieks, mākslinieks un katrs pieminekļa interesents varēs šīs grāmatas materiālus izmantot.

Izņemot priv. doc. J. Siliņa dažus darbus par dažiem mūsu ievērojamākiem militāri objektīva rakstura pieminekļiem, līdz šim nekādi citi ievērojamāki materiāli šajā novadā nav iespiesti, kādēļ, šo darbu sastādot, kur uz avotiem nav aizrādīts, datus un ziņas nācās vākt un aprakstījumus izdarīt primāri un personīgi.

Beidzot man ir jāizsaka patiesa un dziļa pateicība šī darba klusajiem un atsaucīgajiem līdzstrādniekiem, bet it sevišķi darba sekmētājiem: Kultūras fonda domei, Brāļu kapu komitejai, LLK Mazpulku un jaunatnes audz. nodaļai, agron. J. Andersona kgm, agron. K. Ķirša kgm, Br. k. k. sekret. A. Tauriņa kgm. un cand. phil. A. Kalniņa kgm.

Autors.

Rīgā, 1938. g. jūlijā

Biežāk lietātie saisinājumi.

Br. k. k. = Brāļu kapu komiteja.

Br. k. = Brāļu kapi.

k. = kapi.

Z = ziemeļi.

D = dienvidi.

A = austrumi.

R = rietumi.

ZA = ziemeļaustrumi.

m = metrs.

cm = centimetrs.

kg = kilograms.

tēln. = tēlnieks.

Di. = diametrs.

min. = ministrs.

prof. = profesors.

Lit. = literātūra.

ha = hektars.

māc = mācītājs.

Samēri, ja nav norādīts citādi, tad centimetros šādā secībā: augstuma izmērs × platuma izmērs × biezuma izmērs.

Klišejas no izdevniecības A./S. „Rota,* Br. k. k., Lāčplēša kaŗa ord. kavalieŗu biedrības, Valsts papīru spiestuves.

UZCELTIE PIEMINEKĻI.

1. Brīvības piemineklis.

I. Pieminekļa uzdevums.

Brīvības piemineklis Latvijas galvas pilsētā Rīgā, Brīvības bulvārī (1. att.) celts pēc tēlnieka prof. K. Zāles meta, ir 41 m augsts ar uzrakstu priekšējā plāksnē: „Tēvzemei un brīvībai.“ Piemineklis simboliski izteic plastisku un arhitektonisku formu sakopojumā tautas atbrīvošanos no svešām varām, izcīnītās brīvības ideju un neatkarīgas valsts nodibināšanos. „Brīvības pieminekļa lielais un cēlais uzdevums ir būt par tautas nerimstošu modinātāju un aicinātāju. No sirmās, brīvās senatnes cauri tautiskās atmodas laikmetam un vēsturiskām 1919. gada cīņām mācīt latviešu tautu tiekties vienmēr tālāk un augstāk.“ Tādos vārdos pieminekļa uzdevumu apzīmē kara ministrs-generālis J. Balodis, armijas virspavēlnieks Atbrīvošanas karā. Idejiskais saturs pieminekli izteikts mākslas formu simboliskā uztvērumā, raksturojot mūsu tautas patstāvības cēlienu nesalaužamo garu vēsturisko notikumu ainās, rādot tās vērtības un tos spēkus, uz kuriem balstās tautas neatkarība, brīvība un stiprums.

Pieminekļa garīgā satura plastiskais izveidojums iekļauts dotā apkārtnē. Laukums ap pieminekli izveidots tādējādi, lai panāktu monumentālu telpas apvienojumu.

II. Pieminekļa kopskats un idejiskais saturs.

Piemineklis ir skatāms no visām pusēm, un izteiksmīgi veidotās līnijās un cīņā rada varenu darba un cīņu kompozīciju. Galveno skatu piemineklis tomēr atklāj no Daugavas puses. Monumentu ievada terasveida platforma, uz kuŗas paceļas viens virs otra 3 kubi, pie kam ikviens augšējais ir šaurāks un augstāks par apakšējo. Virs kubiem slaidais obelisks ar vertikālu svītrveida šķēlumu un vaŗā kaldinātu Brīvības tēlu virsotnē.

Apakšējā granīta platforma veidota divos pacēlumos ar caurmēru 28 m un 1,8 m augsta. Daugavas pusē platformas kāpnes

veido nelielu taisnstūri un tālāk turpinādamās plašā lokā ap pieminekli veidojas masīvās 3 m biezās granīta margas. Virzienā no Brīvības bulvāra gatves šā granīta iežogojuma sienās redzam divus 170×450 travertīnā veidotus bareljefus, kas ietveļ no abām pusēm terases uzejas kāpņu 10 pakāpes. Cilni pa labi skatāmi latviešu strēlnieki, kas pēc smagajām cīņām atgriežas dzimtajā sētā. To sejas rotā dažāda rēta, grumbu iezīmes kā kaujaslauka mantojums. Otrs cilnis pa kreisi rāda tautas dzīvi svētku no-

2. att. Dziesmu svētku noskaņa

skaņā (2. att); dziesma vieno tautu, jaunus un vecus, latviešu dēlus un meitas. Tautiskie tērpi pastiprina latviešu spēku un nozīmību. Virs platformas, trijos kāpinājumos paceļas pieminekļa celtne.

Pieminekļa apakšējā josla ir no sarkanīga Somijas granīta, kurā veidotas četras $3\frac{1}{2}$ m augstas figūru grupas. Darbs (iepretim Daugavai): zemnieks ar izkapti, tam blakus zvejnieks un amatnieks — tie pauž himnu darbam. Tērauda cietumā ir latviešu zemnieka un strādnieka rokas, kas nemitīgi cēlušas un ceļ valsts ēku. Vētrā un vilņos ir rūdīts zvejnieka vingrais stāvs. Tēvijas

3. att. Tēvijas sargi.

sargu grupa (3. att) ir nomodā par tautas mierīgām darba gaitām. Kaņavīri ik brīdi ir gatavi sargāt savas tautas tiesības un godu, savu dzīvību netaupot. Tālāk ģimene — te tēlota latviešu sieviete ar jauno paaudzi kā tikumisko vērtību sargātāja un tautas dzīvā spēka avots. Nākošais cilnis apzīmē garīgo kultūru — zinātni, mākslu, tautas dvēseles ilgas un centienus. Šīs figūru grupas

rāda galvenos pamata spēkus, uz kuņiem dibinās valsts dzīve, neatkarība un tautas labklājība Turpat sānos 2 gaišāki 300×450 travertīna ciļņi, kur attēloti 1905. g. nemiēri (Bastejkalna pusē strādnieki uzbrūk kazākiem) un nacionālās armijas varoņu ciņa

4. att. Ciņa uz dzelzs tilta 1919. g.

uz vecā dzelzs tilta 1919. g. (4. att.) (Nacionālās operas pusē). Pieminekļa otrā stāva tēlnieciskā josla ar $5\frac{1}{2}$ –6 m augstām galveno 4 figūru grupām, kas kaltas ziemeļnieciski zili pelēkā Nistādes granītā: apspiesto, bet spēka pilno važu rāvēju muskuļotie stāvi, nīzdami tumsu un apspiestību un tiekdami pretim saulei un brīvībai, tiecas saraut apspiestības važas (Brīvības bulvāža pusē) (5. att.). Vaidelotes (pretim operai) ganam stāsta pagātnes vēstījumu, iedvesmodamas to ciņai, nepagurt ciņu gūtībās un ziedot visus spēkus tautai un valstij (6. att.) Lāčplēsis (Bastajkalna pusē), latviešu tautas varonības simbols, tēlots spraigā un uzvarētāja ciņā — cauri gadu simteņiem, tagad un vienmēr (7. att.). Valdonīgais Latvijas tēls (Daugavas pusē) ar zobenu

5. att. Važu rāvēji

vienā un vārpu otrā rokā (zobens sarga mierīgo darbu); aiz tā latvju jaunava un jauneklis zvēr mūžīgi sargāt Latvijas sarkanbaltsarkano karogu. Pāri tēliem, ar šķēlumu apgaismojumam, iznirst ar saulainās Itālijas gaiši dzeltenām travertina plāksnēm apšūtais slaidais 19 m augstais obelisks, kuŗa virsotnē pāri pagātnei un pretim nākotnei, kā no zemes smaguma atraisijies, paceļas pieminekļa cildenais gala akords — 9 m augstais vaŗā kal-

dinātais, iezāļgani patinētais Brīvības tēls — jaunava, kuņas izteiksmīgi augšup paceltajās rokās pretim debesīm un saulei mirdz mūžam neizdziestošās trīs zvaigznes, kas simbolizē Kurzemi, Vidzemi, Latgali (8. att.).

6. att. Vaidelotis

III. Vērtējums.

Pieminekļa idejiskais saturs un dekoratīvais izveidojums tīkamās līnijās un masas samēros ir vienādi ievērots. Galvenajos tēlniecisko grupu veidojumos ir samērīgi izvēlēts ciņas ainu saturs un latviskās garīgās un materiālās kultūras izveidošanās vēsturiskā attīstība. Pieminekli mēs spilgti lasām, kā tautas gars ir tiecies saraut važas, kā tas paudis atsvabināšanas simbolus tautas gara mantās, kā, kāpinādams spēkus visos novados, tas nostipri-

nājis sekmīgas pastāvēšanas pamatus, līdz vēsturiskajā brīdī tas spraiģā cīņā, uzvarot ienaidnieku, guvis savu brīvības ideālu papildījumu. Daudzās figūras harmoniski nosvērta virknējuma se-

7. att. Lāčplēsis.

cībā ir novietotas ap pieminētajā kadolu, kas arhitektoniskā uzbūvē izveido virs apakšējās platformas trīs dažādu īpašību kāpinājumus. Divi pirmie atgādina lielus kubus, kamēr augšējā daļa domāta kā obeliska veida postaments vainagotājam Brīvības tēlam pieminētajā virsotnē. Tēlniecības veidojumi, kas attēlo garīgo un fizisko darbu, bruņoto spēku un mierīgu dzīvi, iekļaujas arhitektoniskā uzbūves likumā un jāatzīst par lābi komponētiem kā atsevišķi, tā savā kopumā. Važu rāvēju grupai pieminētajā pretējā pusē atbilst Latvijas grupa. Tā līdzīgi pirmajai

8. att.
Brīvības tēls.

komponēta stingri frontāli. Abas grupas novietotas pieminekļa laukuma galvenajā asī, skatāmas jau notālēm tieši priekšskatā un tām ir stingri arhitektonisks stāvoklis. Paralēli novietoti sānu tēli — Lāčplēša un vaideloša — ir atkāpšanās no stingri vertikālā un frontālā stāvokļa, kas skaisti atdzīvina grupu kompozīciju un ir teicama.

IV. Sacensību un tapšanas gaita.

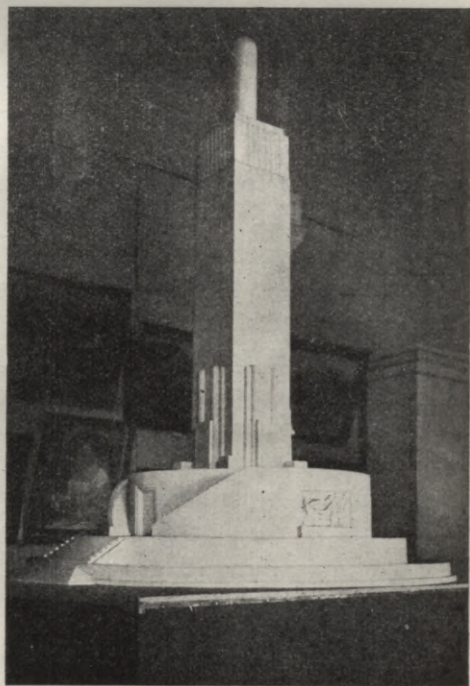
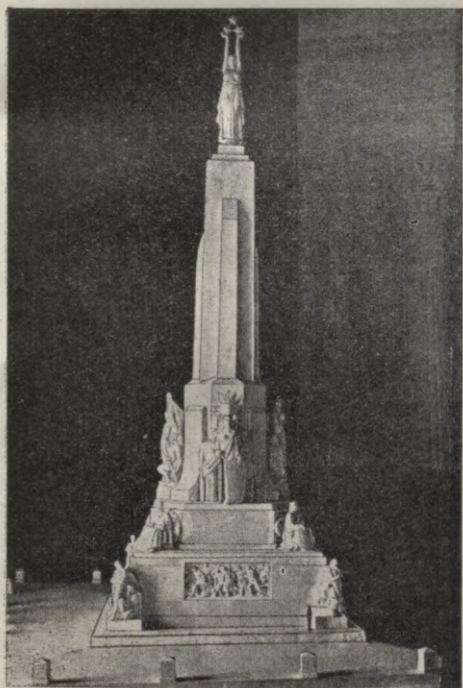
Domu celt Latvijas galvas pilsētā Rīgā tādu pieminekli ierosinājusi kāda brīvības cīnītāju kaŗavīru grupa 1921. gadā. Šī doma tika pausta arī sabiedrībā. Reālu piepildījumu šai domai meklēja toreiz. ministru prezidents Z. Meierovics 1922. g. Tā gada 27. VII ministru kabineta sēdes protokolā lasāms: „Uz ministru prezidenta priekšlikumu uzdod apsardzības ministram saziņā ar izglītības ministru izstrādāt un iesniegt kabinetam priekšlikumu par piemiņas staba celšanu Rīgā Latvijas atbrīvošanas kaŗā kritušiem kareivjiem.“ Sākumā bija nodomāts celt samērā vienkāršu pieminekli, paredzot to atklāt jau 1922. g. 18. XI, grandiozāka pieminekļa uzstādīšanu atstājot vēlākam laikam. Nebija arī skaidrības, kuŗā vietā pieminekli celt: Vienības laukumā, Brīvības bulvārī, J. Čakstes laukumā vai citur. Lietas tehniskās puses vrizīšana bija uzticēta apsardzības vicemin. J. Laimiņam. Septembrā sākumā viņš griezās pie dažiem tēlniekiem un arhitektiem, uzaicinot tos izstrādāt Uzvaras pieminekļa metus. Sūtnim Zariņam Somijā lūdza uzzināt, cik Somijā maksātu gaiši sarkana viengabala kolonna 30×4×4 pēdas, pulēta, kad to būtu iespējams izgatavot, un vai to būtu iespējams pārvest ar kuģi uz Rīgu. 1922. g. 12. X ministru kabinets apskatīja savā sēdē iesniegtos pieminekļa metus un vienojās pieminekli celt pēc prof. E. Laubes projekta, uzdodot pieprasīt no Laubes sīkāk izstrādātu projektu un izdevumu aplēsi. Projektu un aplēsi, kopsummā par 16,174,398,— Latv. rubļiem, prof. E. Laube iesniedza 1923. g. 5. IV.

Laube projektēja pieminekli ar 3 galvenajām daļām: paugstinātu ar barjēru noslēgtu platformu, obeliska pjedestalu un pašu granīta obelisku, kopaugstumā 27,39 m. Obeliska priekš-

pusē bija domāts iekalt Latvijas himnas pirmo strofu: „Dievs, svētī Latviju“ un zem tās bronžā Latvijas saulītes nozīmi (kaņavīra cepures nozīme), zem kuņas tika izcīnīta Latvijas brīvība. Obeliska vienos sānos būtu iekalts Kr. Barona aicinājums: „Uz priekšu, brāļi, naski, naski, mums pieder nākamajie laiki!“ bet otros sānos Krōnvalda vārdi: „Modies, celies, strādā!“ Pieminekļa mugurpusē tautas solījums: „Labāk manu galvu ņēma, nekā ņēma tēvu zemi.“ Priekšpusē būtu marmora plāksne ar veltījumu: „Latvijas varoņiem,“ bet sānos un mugurpusē 3 bronžā kalti vainagi: ozola, skuju un lauru. Pieminekļa pamatu bija paredzams likt 1923. g. 22. VI Brīvības bulvārī starp Raiņa bulv. un bij. Pēteņa I pieminekli. Tomēr šim metam nebija lemts realizēties. Pret prof. E. Laubes projektu presē parādījās vairāki protesta raksti, kuņos bija saskatāma mākslinieku un atsevišķu nogrupējumu savstarpēja sacensība, un 1923. g. 25. IV ministru kabinets saņēma ap 57 gleznotāju, rakstnieku, mūziķu un aktieņu parakstītu iesniegumu.

Tai teikts, ka Rīgas centrā ceļamajam Uzvaras piemineklim jābūt īpatnējam mākslas darbam, kuņā izpaužas mūsu tautas un laikmeta gars. To var kolektīvi pagatavot vienīgi mūsu labākie tēlnieki. Tāpēc noraidāms prof. architekta Laubes iesniegtais pieminekļa projekts, ko pagājušais ministru kabinets viņam bij uzdevis izstrādāt, jo šis projekts nav nekas cits kā parastā kapu pieminekļa materiāls palielinājums. „Liekam priekšā ministru kabinetam sastādīt pieminekļa projekta izstrādāšanai komisiju no mūsu labākiem māksliniekiem — tēlniekiem: Zaļkalna, Meldeņa Dzeņa un Zāles. Šai komisijai arī uzticama pieminekļa celšana. Noteikt pietiekoši ilgu laiku projekta izstrādāšanai, jo pagājušo reizi konkursā noteiktais viens mēnesis uzskatāms par nepietiekošu.“ — Sakarā ar šo iesniegumu pieminekļa celšanas jautājuma izlemšanu atlika, lai dotu sabiedrībai iespēju izteikties. Augusta mēnesī ministru kabinets saņēma jaunu pieprasījumu ar dažiem desmitiem parakstu, jo agrākā „iesnieguma parakstītāji nav sagaidījuši nekādu atbildi no ministru kabineta un tagad, lasot presē par priekšdarbiem, kas sākti pieminekļa celšanai — atgādina to sabiedrībai un izsaka vēlēšanos zināt, kā izšķīris Ministru kabinets pieminekļa celšanas jautājumu.“ Iesniegumiem

un personīgām sarunām bija panākumi. Ministru kabinets 1923. g. 16. augusta sēdē grozīja agrāko lēmumu, nolemjot Uzvaras pieminekļa celšanu pēc prof. Laubes projekta neuzsākt, bet izsludināt jaunu konkursu pieminekļa meta izstrādāšanai ar noteikumu, ka pieminekļa izmaksa nedrīkst pārsniegt 300 000 latu. Sacensības noteikumu projektu uzdeva izstrādāt kaŗa ministram. Kaŗa ministra J. Ducēna izstrādātos noteikumus par Brīvības pieminekļa projektu sacensību ministru kabinets pieņēma ar dažiem

9. att. K. Zāles mets „Mirdzi kā zvaigzne.“

10. att. T. Zaļkalna mets „Trīs zvaigznes.“

grozījumiem 1923. g. 9. okt., un tie tika publicēti 1923. g. 9. novembrī „Valdības Vēstnesī“ Nr. 246. Tagad sāka noteikti figūrēt vārds „Brīvības piemineklis“. Līdz tam vairāk minēja „Kritušo kaŗavīru un Uzvaras pieminekli.“ Ar izsludinātiem noteikumiem nodibināja īpašu sacensības komisiju ar ministru prezidentu kā priekšsēdi, kaŗa ministru, izglītības min., divi pārstāvjiem

no mākslas akadēmijas un divi no augstskolas un pa vienam pārstāvim no Neatkarīgo mākslinieku b-bas un Rīgas mākslinieku grupas. Projektu iesniegšanai noteica laiku līdz 1924. g. 1. februārim. Par trim labākajiem projektiem noteiktas godalgas: Ls 2000.—, Ls 1500.— un Ls 1000.— apmērā. Pieminekļi ceļams Brīvības bulvārī starp Raiņa bulvārī un kanāļa tiltu, un projekts sastādāms tā, lai celšanas izdevumi nepārsniegtu 300 000 latu. Mākslas akadēmija sacensības komisijā deleģēja prof. J. R. Tilbergu un prof. E. Feisbergu un doc. P. Kundziņu, Neatkarīgo māksl. vienība deleģēja E. Brastiņu un Rīgas mākslin. grupa — R. Sutu. Ieceltā Brīvības pieminekļa projekta sacensības komisija noturēja divas sēdes: 15. un 21. novembrī. Tais ar dažiem pārļobojumiem pieņēma prof. K. Rončevska un doc. P. Kundziņa izstrādātos jaunos sacensības noteikumus. Ar ministru kabineta piekrišanu, grozot agrāk publicētos 9. oktobra noteikumus, izsludināja sacensības komisijas jaunos noteikumus. ministru prezidenta Meierovica un kaŗa ministra Ducēna parakstiem 1923. 22. novembrī „Valdības Vēstn.“ Nr. 263 Noteikumos minēts, ka sacensība ir atklāta. Piedalities var Latvijas pilsoņi, kā arī ārzemēs dzīvojošie latvieši. Atsevišķi mākslinieki netiek uzaicināti. Brīvības piemineklim cēlās, skaidrās un saprotamās formās jāizteic Latvijas atbrīvošanas ideja. Šo ideju pieļaujams ietērt kā skulptūras, tā arī arhitektūras veidā. Pieminekļa celšanas vieta jau agrāk minēta (Brīvības bulvāris). Pieminekļi saskaņojams ar vietas raksturu. Projekti iesniedzami anōnīmi līdz 1924. g. aprīlim. Celšanas izdevumi, ieskaitot autora honorāru, Ls 300.000.

Ar šo sacensības komisijas nodibināšanu un sacensības izsludināšanu it kā noslēdzās Brīvības pieminekļa celšanas pirmais posms (1922./23. gads). Interesanti atzīmēt, ka sabiedrībā un presē nepacēlās balsis pret idejiska, tīri mākslinieciska pieminekļu celšanu. Netika celti arī iebildumi pret paredzamo celšanas vietu Brīvības bulvārī. Vajadzīgos līdzekļus bija nodomāts ņemt budžeta kārtā no valdības rīcībā esošām summām.

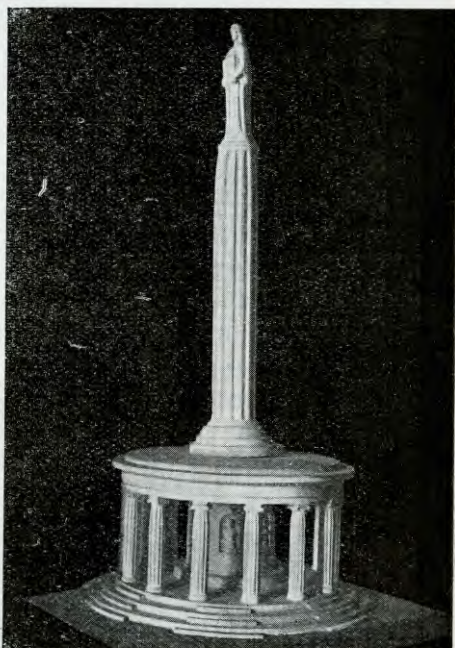
Daudz lielāki sarežģījumi un domstarpības tiklab pašā ieceltajā sacensības komisijā, kā arī māksliniekos un sabiedrībā

radās jau pieminekļa vēstures nākamajā, otrā posmā, kas aptver neveiksmīgās 1924. un 1925. gada sacensības.

Ievērojot mākslinieku lūgumu, projekta iesniegšanas termiņu pagarināja līdz 1924. g. 15. maijam. Līdz tam laikam sacensībā bija iesniegti 25 projekti modeļos, bez tam 4 zīmējumi un ārpus konkursa prof. E. Laubes obeliska projekts. Sākās pieminekļa

11. att. M. Liepiņas-Skulmes mets „Latvija.“

12. att. Arch. Medlingera mets „L. B.“

sacensības komisijas vērtēšanas un spriešanas darbs. Komisijā ietilpa: min. prez. N. Zamuelis, kaŗa min. plkvlt. Fr. Birkenšteins, izgl. min. prof. K. Straubergs, universitātes pārstāvji prof. E. Felsbergs un doc. P. Kundziņš, mākslas akad. pārstāvji prof. J. R. Tilbergs un prof. K. Rončevskis, mākslin. organ. pārstāvji R. Suta un E. Brastiņš. Komisijas pieņēma sacensībā visus 25 projektus (modeļus), zīmējumus nepielaižot. Noturējusi sēdes 15., 23., 30. maijā un 2. jūnijā, sacensības komisija 6. jūnija sēdē vienojās par šādiem galīgiem atzinumiem: starp iesniegtajiem 25

Brīvības pieminekļa projektiem nav neviena, kas reizē un pilnā mērā atbilstu šādām 4 prasībām: a) būtu mākslas ziņā izcilš darbs, b) cēlās, skaidrās un saprotamās formās izteiktu Latvijas atbrīvošanas ideju, c) būtu saskaņots ar vietas raksturu un d) būtu realizējams par asinēto summu (Ls 300.000). Godalgotie meti ir tikai relatīvi labākie. Pirmo godalgu komisija nepiešķīra nevienam, bet pirmajai un otrai godalgai paredzēto summu (Ls 3500) sadalīja līdzīgās daļās starp abu pirmo metu autoriem tēln. K. Zāli un M. Liepiņu-Skulmi, trešo godalgu piešķirot arch. Medlingeram (12. att.). Bez tam nolēma līdzīgās daļās sadalīt Ls 2500 starp šādu piecu metu autoriem: V. Treiju, A. Cīruli, P. Kampi, E. Melderi un T. Zaļkalnu. Darbi bija pieejami publikas apskatei ārlietu ministrijas telpās. K. Zāles metā (13. att.) virs lēzenām kāpnēm ar nezināmā kareivja tēlu vidū paceļas masīvi brīvības vārti ar eju un sienām abās pusēs. Vārti un sienas noklātas ciļņu grupām. Vārtu priekšpusē tēloti jātnieki ar plīvojošiem karogiem — brīvības vēstītāji; aiz viņiem vārtu un sienu ārpusē veidotas Atbrīvošanas kaļa ainas, bet sienu iekšpusē tēlots darbs. Lai gan sacensības komisija savā novērtējumā un atsauksmē visvairāk uzmanības bija veltījusi K. Zāles metam, meklējot tur trūkumus, bija spiesta atzīt, ka metam plašs vēriens. Ciļņi uz ārsienām dzīvi attēlo skatus no Latvijas atbrīvošanas kaļa. M. Liepiņas-Skulmes metā (11. att.) bija stilizētās formās veidots kareivis, kas pieslēgjes obeliskam virs kubu formās ietverta pamata. Komisija atzina, ka šis mets savās formās diezgan monumentāls. Tēlā, neskatoties uz dažiem trūkumiem, labi izteikta spēka apziņa un gandarījums par gūto uzvaru. E. Melderja abstrakti tektoniskās formās ietvertais mets pēc komisijas domām, neskatoties uz dažām kļūdām, atzīstams par interesantu konstruktīvās skulptūras mēģinājumu. Zaļkalna metā bija attēlots senlatviešu jātnieks ar zobenu un vairogu, traukdamies pāri ciļņā nogāzītam bruņiniekam un zirgam. Par šo metu komisija sprieda: neskatoties uz interesanto monumentālo siluetu, grupas uzbūve kā tehnikas, tā kompozīcijas ziņā ne visai apmierina.

Sacensības komisija ieilgušajās sēdēs nonāca pie negatīviem konkurences rezultātiem, kas atstāja sliktu iespaidu, un doma par drīzu pieminekļa uzcelšanu bija jāatmet.

1924. g. 10. septembrī notika komisijas sēde. Tur pārrunāja pieminekļa celšanas jautājumu. Cilāja domu par mazāka pieminekļa celšanu uz agrākā Pēterā I pieminekļa pamata. Vieni ieteica pieminekli celt pēc Zāles, citi pēc Liepiņas Skulmes vai Meldeņa meta. Min. prezidents V. Zamuelis domāja, ka lietde-

13. att. K. Zāles mets „Par dzimteni,” Brīvības piemin. sacensībā 1924. g. rīgāk būtu celt kādu mākslinieciski vērtīgu celtni, kas kalpotu vispārējām vajadzībām, piem., tiltu pāri Daugavai. Rīgas pilsētas valde rakstā aizrādīja, ka pieminekļa komisijā jāpieaicina pilsētas pārstāvis, un ieteica tilta būvi. Presē sāka atskanēt balsis par lietderīgas celtnes celšanu, minot tiltu un tautas resp. brīvības namu. Nama celšanu sevišķi aizstāvēja sociāldēmkratu aprindas, prasot, lai celšanu vadītu un kontrolētu saeimas izvēlēta atbildīga komisija. Pret šādu vienpusīgu ūtilitārismu izteicās vairāki mākslas kritiķi. Pašā komisijā bija manāms pagurums, apatija.

1925. g. sākumā bija atkal notikusi valdības maiņa. Komisijā nāca jaunas personas — valdības pārstāvji: min. prez. H. Celmiņš, izgl. min. A. Kalniņš, kara min. R. Bangerskis. Sēdēs piedalījās arī Rīgas pilsētas galva A. Andersons. Protams, šādas maiņas labvēlīgi neietekmēja pieminekļa celšanas problēmas atrisinājumu.

T. Zaļkalna mets Brīvības pieminekļa sacensībā 1925. g.

14. att. K. Zāles mets Brīvības pieminekļa sacensībā 1925. g.

1925. g. 18. martā šai jaunajā sastāvā sanāca sacensības komisija un nolēma uzaicināt K. Zāli, M. Liepiņu-Skulmi, T. Zaļkalnu, E. Melderi un prof. E. Laubi iesniegt savus pieminekļa projektus vai nu pilnīgi jaunā, vai pārgrozītā veidā. Uzaicināja ministru kabinets, nosakot par iesniegšanas termiņu 15. jūniju a. c. un paredzot katram dalībniekam atlīdzību Ls 600. Tā nebija jauna sacensība, bet iepriekšējās sacensības papildinājums, lai no agrākajiem un jauniešiem projektiem sacensības komisija galīgi izvēlētos vienu. Mākslinieki uzaicinājumam piekrita.

Zāle, Zaļkalns, Liepiņa-Skulme iesniedza jaunus metus divi variantos, Melderis — vienā variantā, bet prof. Laube — jaunu zīmējumu. Sacensības komisija noturēja vairākas sēdes: 17. jūnijā, 1. un 9. jūlijā, bet mazā dalībnieku skaita dēļ nevarēja neko izlemt. No valdības pārstāvjiem min. prez. H. Celmiņš un kara min. ģen. R. Bangerskis izteicās par Meldeņa projektu, izgl. min. prof. A. Kalniņš — par Zāles projektu. Citi, gan sēdēs bijušie, gan trūkušie locekļi, savus atzinumus iesniedza ar rakstu. Uz ārzemēm izbraukušā prof. K. Rončevska vietā no mākslas akadēmijas kā pārstāvji piedalījās prof. J. R. Tilbergs un doc. G. Šķilters. Abi šie mākslas akadēmijas pārstāvji deva visnegatīvāko atsauksmi, neatzīdami nevienu no metiem par realizācijas cienīgu. Arī doc. P. Kundziņš, aizrādot, ka viena daļa projektu nav saskaņota ar izraudzīto vietu, bet māksliniecišķās izteiksmes ziņā visiem projektiem ir savi trūkumi, atzina: „Nav iespējams kādu no iesniegtiem projektiem ieteikt izpildīšanai.“ Citi komisijas locekļi galveno vērību piegriezta divi metiem: Zāles un Meldeņa. Zāles galvenajā projektā ap pieminēkļa arhitektonisko kodolu bija attēlota uzvarētāju karavīru atgriešanās mājup; varoņus ar gaviļiem sagaida tauta. Pieminēkļa sānos figūras komponētas ciļņveidīgi; abu sānu kustība savienojas uzvaras gājiena priekšā novietotos apaļi veidotos brīvības vēstītāju jātnieku stāvos. Pāri gājienam paceļas raugstinājums ar simbolisku Latvijas tēlu (14. att).

Meldeņa projektā kompaktās formās bija celiņveidīgā kompozīcijā attēlota senlatvju brīvības cīņu karotāju grupa vispārinātā modernistiskā uztvērumā. R. Suta dedzīgi ieteica „par vienīgi izvedamo tēlnieka E. Meldeņa metu“ E. Brastiņš tāpat ieteica realizēšanai Meldeņa metu; turpretim A. Andersons, atzīdams, ka pieminēkli varētu celt pēc Zāles pārveidota projekta, noteikti brīdināja realizēt Meldeņa projektu, jo tad pieminēklis varētu radīt konfliktu ar Rīgas pilsētu. Objektīvi un pavisam mierīgi apsvērdams abu galveno sāncensu Meldeņa un Zāles meta māksliniecišķās īpašības un idejisko saturu, prof. E. Felsbergs savā rakstītajā atzinumā sprieda: „Pēc izlabotā Zāles meta, man liekas, apdāvinātam skulptoram būtu iespējams radīt diezgan vērtīgu Latvijas atbrīvošanas pieminēkli“.

Ministru kabinets 1925. g. 19. novembra sēdē gan atzina,

ka Brīvības piemineklis Rīgā ceļams pēc Zāles meta, izdarot tanī pārgrozījumus saskaņā ar min. kabineta izraudzītās mākslinieku kollēģijas norādījumiem un paredzot būves darbu veikšanu divi budžeta gados, pie kam izglītības min. 1926./27. gada budžetā uzņemama Ls 150.000 liela summa, tomēr lēmums netika realizēts, un visa pieminekļa celšanas lieta sakarā ar valdības maiņām sastinga. Tā kā Zāle jau bija uzsācis darbus Brāļu kapos, kāda mākslinieku organizācija pat griezās pie toreiz visspēcīgās saeimas prezidija, lai tas revidētu ministru kabineta lēmumu un pieminekļa celšanu uzticētu „citam, dikā esošam tēlniekam“.

Pagāja divi gadi. Tad Brīvības pieminekļa celšanas vēsturē sākās jauns, trešais posms. Likās, ka doma par pieminekļa celšanu jau galīgi aprakta partiju cīņās, kas plosīja tautu, un ka arī šai jautājumā saprašānās nebūs iespējama. Līdzšinējās neveiksmes liecināja par divām lietām: proti — partiju juceklī un mainīgo valdību laikā pastāvošā komisija nespēj šādu uzdevumu sekmīgi veikt un, otrkārt, ka budžeta kārtā pietiekamus līdzekļus pieminekļa celšanai grūti sagādāt. Tā patriotiski noskaņotu valstsvīru un sabiedrisku darbinieku vidū radās doma radīt patstāvīgu, partiju naidam pāri stāvošu pieminekļa komiteju un gūt vajadzīgos līdzekļus no tautas labprātīgiem ziedojumiem. Šādā pārliecībā min. prezidents M. Skujenieks ar ģenerāli J. Balodi griezās ar ierosinājumu pie toreizējā Valsts prezidenta G. Zemgaļa, vienodamies par šādiem principiem: 1) ceļams idejisks piemineklis, 2) vajadzīgie līdzekļi iegūstami nevis budžeta kārtā, bet no pašas tautas labprātīgiem ziedojumiem un 3) jādibina no partijām neatkarīga Brīvības pieminekļa komiteja, kas atbildētu tikai pašas tautas priekšā. Uz šiem principiem pamatodamies, 1927. g. 29. decembrī Valsts prezidents Zemgalis, ievērojot tuvojošos valsts 10 gadu jubileju, iesniedza min. prezid. M. Skujeniekam noteikumu projektu par Brīvības pieminekļa komiteju. Ministru kabinets izdeva noteikumus satversmes 81. p. kārtā. Saskaņā ar šiem noteikumiem Brīvības pieminekļa komitejā ietilpa Valsts prezidents kā priekšsēdis, saeimas priekšsēdis, ministru prezidents, kaŗa, iekšlietu un izglītības ministrs, valsts kontrolieris un Rīgas pilsētas galva, kā arī pašvaldības iestāžu un sabiedrisku organizāciju pārstāvji un atsevišķas personas pēc Valsts prezidenta

aicinājuma. Līdzekļus komiteja paredzēja iegūt no ziedojumiem. Darbu veikšanai ievēlēja attiecīgas komisijas, kuŗās varēja pieaicināt arī lietpratējus. Līdzekļu sagādāšanai bija dibināmas vietējās komitejas. — Brīvības pieminekļa pirmā, konstruēšanās sēde, notika 1928. g. 11. janvārī. Pirms tam, 9. janvārī, bija notikusi pie Valsts prezidenta aicināto tēlnieku apspriede. Komitejas prezidijā vienbalsīgi ievēlēja ģenerāli J. Balodi, min. prez. M. Skujenieku, pils. galvu A. Andersonu, rakstn. un žurn. biedrības priekšnieku R. Egli. Gaŗākas debātes izcēlās jautājumā par pieminekļa saturu un veidu. Pārrunās Dr. K. Ulmanis aizstāvēja skulptūrāli arhitektonisku veidojumu, idejisku pieminekli. Par pieminekļa vietu izraudzija Brīvības bulvāri. Izvēlēja sacensībai žūrijas komisijas locekļus: no mākslas akadēmijas — rektoru prof. V. Purvīti, prof. K. Rončevski, doc. B. Dzeni, no arhitektu biedrībām — doc. E. Štālbergu un arch. M. Ozmīdofu, bet no komitejas prezidija — M. Skujenieku un A. Andersonu. — Pieminekļa komiteja tūdaļ griezās pie Rīgas pilsētas valdes, lūgdama atļāuju celt pieminekli Brīvības bulvārī, pie kam pieminekļis tiks saskaņots ar vietas raksturu, attiecīgi pārveidojot apkārtni. Lūgumu tūdaļ neievēroja; pilsētas dome cēla šķēršļus. 1928. g. 16. febr. domes sēdē pēc debatēm jautājums par vietas piešķiršanu palika neizšķirts. 20. jūnija sēdē pilsētas dome noraidīja Brīvības pieminekļa komitejas lūgumu. Tanī pašā sēdē ierosināja otru priekšlikumu — dot piemineklim vietu Daugavmalā, bet kvōruma trūkuma dēļ lietu neizlēma. Šis konflikts ar Rīgas pilsētas domi aizkavēja nodomāto sacensības izsludināšanu, pamatakmens likšanu valsts jubilejas svētkos, kā arī ziedojumu vākšanas sākšanu. Nākamā — 1929. g. 2. augustā Valsts prezidents G. Zemgalis atkal griezās pie pilsētas valdes, lai tā vēlreiz apspriestu jautājumu par vietas piešķiršanu piemineklim. Ievērojot privātu informāciju par pilsētas valdē un domē valdošo pārliecību, ka pieminekļis būtu ceļams vai nu Uzvaras parkā, Vienības laukumā, Čakstes laukumā vai Daugavas malā, komiteja par pieņemamāko vietu, ja nav iespējams dabūt Brīvības bulvārī, atzina Daugavmalu. Beidzot 1929. g. 19. sept. sēdē pilsētas dome pilnvaroja pilsētas valdi saziņā ar pils. izbūves komisiju piešķirt Brīvības pieminekļa celšanai kādu no minētajām vietām,

izņemot Brīvības bulvāri. Daugavmalā pilsētas valde bija ar mieru ierādīt vietu starp Jaunielu un Bīskapu gāti. Ar šo iespēju Brīvības pieminekļa komitejai bija jāsamierinās. Tagad beidzot varēja izsludināt pieminekļa metu sacensības noteikumus. Galvenie noteikumi bija šādi. Sacensībā var piedalīties Latvijas pilsoņi, kā arī ārzemēs dzīvojošie latvieši. Brīvības piemineklim cēlās, skaidrās un saprotamās formās jāizteic Latvijas atbrīvošanas ideja, ko pielaižams ietērt kā skulptūras, tā arhitektūras veidojumos. Celšanas izdevumi, ieskaitot arī autora honorāru, nedrīkst pārsniegt Ls 1.000.000. Projekti iesniedzami Valsts prezidenta sekretāriātā līdz 1930. g. 1. septembrim. Sacensības komisijai savs spriedums jānodod līdz 1930. g. 1. oktobrim. — Tagad varēja dibināt Brīvības pieminekļa komitejas un sākt ziedojumu vākšanu. 1929. g. 12. dec. parādījās Brīvības pieminekļa komitejas uzsaukums „Celsim brīvības pieminekli!“ Visā Latvijā un Rīgā dibināja apriņķu, rajonu un iecirkņu komitejas.

Vēlreiz nācās cilāt pieminekļa vietas jautājumu. Pilsētas izbūves komisija 1929. gada decembrī bija noskaidrojusi, „ka Brīvības piemineklim izvēlēta vieta Daugavmalā neapsola neko izdevīgu ne pašam piemineklim, ne Daugavas piekrastes izmantošanai satiksmes un kuģniecības vajadzībām“, aizrādot uz Ķīpsalu kā atbilstošu vietu Brīvības piemineklim. Tāda pilsētas pašvaldības izturēšanās Brīvības pieminekļa celšanas jautājumā modināja sašutumu patriotiski noskaņotā sabiedrības un preses daļā, kur parādījās asi, pret minēto priekšlikumu vērsti raksti.

Tā šefredaktors J. Druva savā rakstā „Kur celsim Brīvības pieminekli?“ 1929. g. „Brīvās Zemes“ 16. XII num. izsakās šādi: „Ja runa iet par Brīvības pieminekli un viņa atrašanās vietu, tad visa sabiedrība un ikviens atsevišķs pilsonis, kas mūsu galvas pilsētā grib redzēt paceļamies idejisku Brīvības pieminekli, nevarēja tam iedomāties citu vietu kā Brīvības bulvāri. Un tādai domai bija un ir savs dziļš pamats.

Brīvības piemineklim ne tikai jācildina un jāgodina brīvības cīņās kritušo piemiņa, bet arī jāaudzina un jāstiprina tēvijas un dzimtenes mīlestībā ikviens no mums, mūsu jaunā paudze. Brīvības piemineklim ir jāpieradina pie mūsu valsts domas visi

tie šaubīgie un neticīgie, kas mūsu galvas pilsētā, diemžēl, vēl bieži sastopami. Tāpēc Brīvības piemineklim jāatrodas tur, kur ir visdzīvākā kustība, kur ikdienas, darbdienās un svētkos, kustas un iet daudz ļaužu un bez tam, kur arī pati vieta un tās apkārtnē ir glīta un daiļa." Pēc šo rindu rakstītāja domām Brīvības piemineklim Brīvības bulvārī vajadzētu būt tā komponētām, ka pie viņa ikdienas var notikt militāra ceremonija ar kareiviskas goda sardzes maiņu, saistīt to ar valsts karoga uzvilšanu rītos un nolaišanu vakaros. Protams, arī kareiviskā mūzika šais brīžos nedrīkstētu iztrūkt.

Pieminekļa celšanas komiteja arī pieprasīja pilsētas pašvaldībai vietu Brīvības bulvārī, bet tad nāca Rīgas tēvu apbrīnojamā atbilde, ka bulvārī vietu nedoņot, lai ejot uz Pārdaugavas smilšu klajumiem. Beidzot komiteja izkaņoja Daugavas labo krastu. Tam uzdevumam, kādam jākalpo piemineklim, minētā vieta nav piemērota, jo tā pēc tirgus aizcelšanas uz Sarkanajiem spīķerjiem būs ne tikai klusa vieta, bet tagadējā izskatā būtu piemineklim arī necienīga.

Apbrīnošanas „viscienīgākais“ ir Rīgas pilsētas izbūves komitejas pēdējais atzinums, ka Brīvības pieminekli nevar celt arī Daugavas krastā, bet Ķīpsalā, kur tas ļoti labi veikšot arī bākas uzdevumus. Tā tad bākas uzdevumiem piemineklim būtu jākalpo, bet Ķīpsalā bāka nav vajadzīga. Tad jau labāk celsim pieminekli Kolkas ragā. Un kāpēc gan pieminekli nevarētu veikt robežstaba uzdevumus? Tāpēc celsim pieminekli pie Zilupes, kur padzinām lielniekus, vai uz leišu robežām, kur padzinām bermontiešus.

Ir skaidrs, ka tagadējais Rīgas pašvaldības vairākums nevēlas pieminekli redzēt. Tikai tāpēc var rasties šādi pieminekļa necienīgi atzinumi. Mēs saprotam sociāldemokratu — viņi ir konsekventi savas tēvijas noliedzēji un tāpēc arī neatzīst tautas nesto upuņu cildināšanu. Konsekventi ir sociāldemokrati savas tēvijas un viņas cīņu noliegšanas darbā, bet nekonssekventi ir tomēr tad, kad tas atklāti jāpasaka. Viņiem nav drosmes savu noliegšanu pateikt atklāti, jo tas hars, kas par viņiem nodevis savas vēlēšanu balsis, domā citādi. Tāpēc arī vadoņi sūta savus pār-

stāvjus līdzekļu vākšanas komitejā. Sociālisti pilsētas pašvaldībā, ar Dēķenu kā domes priekšsēdi priekšgalā, nedod piemineklim cienīgu vietu, bet sūta šo pašu Dēķenu pieminekļa celšanas komitejā, lai atklātības priekšā saviem vēlētājiem rādītu, ka sociālisti arī ir tautas varoņu piemiņas piekritēji. Vai tā nav augstākās atzinības cienīga divkosība?

Pieminekli tuvākās dienās neuzcels, vispirms jāsavāc līdzekļi. Tāpēc atsauksimies ar devīgu roku uz pieminekļa celšanas komitejas aicinājumu, kad tās pēc pāris dienām nāks klajā un pīrksim viņas izlaistās pieminekļa celšanas zīmes.“

Laikrasts „Latvis“ savās slejās puda uzskatus par praktiskas celtnes celšanu iemiesojot tur Brīvības pieminekļa ideju (inž. A. Vickopis u. c.).

Arhitekts H. Pīrangs, apskatot Brīvības pieminekļa novietošanu, ieteic to celt Klīversalas dienvidu galā. Lai radītu plašu laukumu būtu izlietojamas Daugavas izbagarētās smiltis. Krasta mūris, plašas pakāpes un citi mākslinieciskas celtniecības līdzekļi būtu ļoti cienīgi un Brīvības piemineklim piemēroti. Apmēram 40 m augsts tornis šai vietā tālu izceltos pāri pilsētas kopskatam.

Bija arī dažādi citi projekti un domas. Pilsētas valde griezās pie Brīvības pieminekļa komitejas ar ierosinājumu pieminekļa vietā celt tiltu pāri Daugavai, jo šādā veidā varētu lietderīgāk izlietot summas, kas paredzētas pieminekļa būvei.

Galū galā tomēr izdevās panākt saprašanos ar Rīgas pilsētu sasāpējušā pieminekļa vietas jautājumā, rodot tam cienījamu atrisinājumu 1930. g. 17. dec. komitejas kopsapulcē. Kad bija jāizlemj par notikušās sacensības iznākumiem, no jauna tika iekustināts jautājums par pieminekļa celšanu sākumā paredzētā vietā — Brīvības bulvārī, kas būtu attiecīgi paplašināma. Pārrunās Dr. K. U l m a n i s izteicās par Brīvības bulvārī kā centrālu vietu, pieminot Konkordijas laukumu Parīzē, un aizrādīja, ja līdzīgu Vienprātības laukumu tagad nav iespējams radīt Rīgā, pēc kā gan pašai Rīgai būtu jācenšas, tad nesteigties, gan būs vieta, gan nāks līdzekļi. Pilsētas valde šos nodomus un ierosinājumus šoreiz atbalstīja. Tika panākta saprašanās ar pilsētas būvvaldi kanāļa tilta paplašināšanas jautājumā, paredzot izde-

vumus Ls 270.000 apmērā. Komitejas priekšsēdis Valsts Prezidents A. Kviesis griezās pie pilsētas valdes, un beidzot ar 1931. g. 18. jūnija domes lēmumu Brīvības piemineklis ieguva sev pienācīgu vietu pilsētas centrā.

Brīvības pieminekļa metu pēdējā sacensībā 1930. g. 1. septembrī bija iesūtīti pavisam 32 projekti. No tiem žūrijas komisija kā sacensības noteikumiem neatbilstošus izslēdza 12 projektus. No sacensībā pieņemtajiem 20 projektiem jau pirmajā žūrijas sēdē tika atmesti 11 un palika pāri tikai 9 metri. Novērtējot šos sacensībā palikušos projektus, sacensības komisija, aizklāti balsojot, ar 5 balsīm pirmo godalgu piešķīra projekta „Mirdzi kā zvaigzne“ (9. att.) autoram K. Zālem, otro godalgu ar 4 balsīm projekta „Trīs zvaigznes“ autoram T. Zaļkalnam (10. att.), bet trešo godalgu projekta „Es-dur“ autoram K. Baumanim. Tālāk nolēma atpirkt metu „Divi“ — prof. R. Tilberga un A. Puriša darbu un Zegnera metu „Sudrabota saule lec.“ Par sacensības izcilāko, K. Zāles metu, žūrija sprieda: „Pārlietu bagāti plastiskiem veidojumiem greznotais piemineklis allēgoriskās formās iemieso Latvijas valsts tapšanas sekmētājus spēkus. Šis mets ir vienīgais, kas skaidrā un viegli saprotamā veidā šo uzdevumu veic. Nepārsteidzot ar mākslinieciskiem jauninājumiem un pieturoties pie stingri konvencionālām formām, projektam tomēr ir laimīgs dekoratīvs siluets, kas loģiski atrisinās un rāda izdevīgus skatus.“ Atzina par nepieciešamu samazināt pieminekļa apmērus. Par Zaļkalna metu žūrija izteicās: „Projekta apakšējā daļa ar savām spēcīgos vilcienos radītām proporcijām atstāj imponējošu iespaidu. Tomēr ar šo pamatu nevisai labi saskan torņveidīgā uzbūve. Samēru harmoniju traucē virsējais uzbūves noslēgums. Skulptūras atbīdītas otrā vietā. Galvenā uzeja nobeidzas ar pārāk šauru platformu. Lielais jātnieku reljefs nav izdevīgi iekomponēts.“ Ievērojot tādu atzinumu, Brīvības pieminekļa komiteja 1930. gada 17. dec. pilnsapulcē nolēma pieminekli celt pēc K. Zāles projekta, dodot to atpakaļ tēlniekam pārveidošanai un izlabošanai. Daži Zaļkalna draugi un cienītāji, būdami neapmierināti ar žūrijas spriedumu, iesniedza Brīvības pieminekļa komitejai rakstu, cildinot T. Zaļkalna metu un izsakot „noteiktu vēlēšanos, lai Brīvības pieminekļa celšanu uzdod tēlniekam T.

Zaļkalnam." Rakstu bija parakstījušas 58 personas, tomēr tas nespēja komitejas lēmumu ietekmēt. Pieminekļa projekta pārveidošanas un tālāko realizācijas darbu vadībai iecēla tehnisku komisiju ar priekšsēdi A. Andersonu un locekļiem M. Skujenieku, prof. V. Purvīti, prof. K. Rončevski, prof. P. Federu, doc. E. Štālbergu, inž. A. Jagaru, K. Skalbi un K. Zāli. K. Zāles pārveidoto metu pieminekļa komiteja 1931. g. jūnijā pieņēma realizācijai. Šo pārlaboto metu pa dziesmu svētku laiku izstādīja publikas apskatei pilsētas mākslas mūzejā. 1931. g. 18. novembrī svinīgā ceremoniālā ar toreiz. Valsts Prezidentu A. Kviesi priekšgalā Brīvības piemineklī lika pamatus, ko iesvētīja prāvests Dr. K. Kundziņš. Ar lielu enerģiju un sajūsmu turpinājās ziedojumu vākšana, un sākās pieminekļa celšanas darbi. 15. maija lielie vēsturiskie notikumi deva pieminekļa veidošanas darbam jaunu nozīmi un sparū

V. Pieminekļa celšana.

Brīvības pieminekļa komitejā ir darbojušies: Valsts un Ministru Prezidents Dr. K. Ulmanis, kaŗa min. ģen. J. Balodis, bij. Valsts Prezid. G. Zemgalis un A. Kviesis, M. Skujenieks, iekšl. min. V. Gulbis, sabiedr. lietu min. A. Bērziņš, izgl. min. A. Tentelis, valsts kontrolieris J. Kaminskis, R. Ivanovs, H. Celmiņš, J. Pauļuks, V. Zāmuēlis, P. Juraševskis, A. Andersons, A. Krieviņš, E. Virza, J. Akurāters, K. Skalbe, J. Goldmanis, M. Gailītis, J. Auškāps, V. Purvītis, P. Klinklāvs, A. Druva, A. Dinbergs, E. Birkhāns, E. Švarcs, A. Riekstiņš, A. Kuraus, J. Mēlmanis, R. Eihards, F. Lasmanis, R. Duncs, A. Jakšs, A. Zēbergs, P. Švarcs, L. Saje, B. Pīpiņš, L. Ausējs, V. Siliņš, P. Geidāns, V. Skubiņš, V. Rubulis, J. Trasūns, A. Velkme, I. Jupātovs, B. Dzenis u. c. Pie komitejas darbojās komitejas prezidijs, tehniskā komisija, projekta žūrija un līdzekļu vākšanas komitejas visās pilsētās un pagastos, kas kopā savāca Ls 1.204.000. Pieminekļa celtniecībā daudz pūļu un darba ir pielikuši Valsts un Ministru Prezid. Dr. K. Ulmanis, kaŗa min. ģen. J. Balodis un bijušie Valsts Prezidenti G. Zemgalis un A. Kviesis kā komitejas priekšsēži.

Izvēloties materiālu pieminekļa idejiskā un plastiskā satura

izveidošanai, vispirms bija doma ņemt šim nolūkam Allažu šūn-akmeni. Izrādījās tomēr, ka tas pēc savas struktūras nav piemērots diferencētāku formu izteiksmei un nav arī dabūjams pietiekošā daudzumā piemērotu blūķu lielumā. Tad izvēlējās citu — piemērotu kaļķakmeni — Itālijas travertīnu. Kad izrādījās, ka travertīns prasa lielu izžūšanas laiku, jo daži atsūtītie akmeņi blūķi, iestājoties stipram salam, aiz to dabiskā mitruma sāka plaisāt, pieminekļa celšanas komiteja atgriezās pie kādreiz ierosinātās domas par galveno tēlu izciršanu Somijas granītā, travertīnu izlietājot tikai arhitektoniskā veidojuma vajadzībām. Vispusīgās atsauksmes (no Ziemeļamerikas Sav. Valstīm, Milānas arhitekta G. Mucio, autoritātīvā celtnju materiāla pazinēja — Vīnes prof. A. Kislingera) liecina, ka travertīns ir drošs un labākais materiāls pieminekļu celtnēm, tomēr prasa ilgāku žāvēšanas procesu, liela samēra blūķiem 2—3 gadus. Tādēļ arī galvenās tēlnieciskās figūras veidotas Somijas granītā, daži ciļņi — travertīnā, un ar travertīna plāksnēm ir apšūta obeliska dzelzsbetona konstrukcija. Šeit jāatzīmē, ka arī no Latvijā sastopamā granīta nebija iespējams veidot ciļņus, jo visiem akmeņiem, kas lietājami kādas vienas pieminekļa daļas celšanai, pēc savas iekšējās uzbūves jābūt vienādiem un ļoti lieliem. Tādi var būt tikai akmeņi blūķi, kas laužti no vienas klints, bet mūsu dzimtenē tādu klinšu nav.

Akmeņi tēlu veidošana ir izdarīta gan pieminekļa būves vietā, gan tēlnieka K. Zāles darbnīcā.

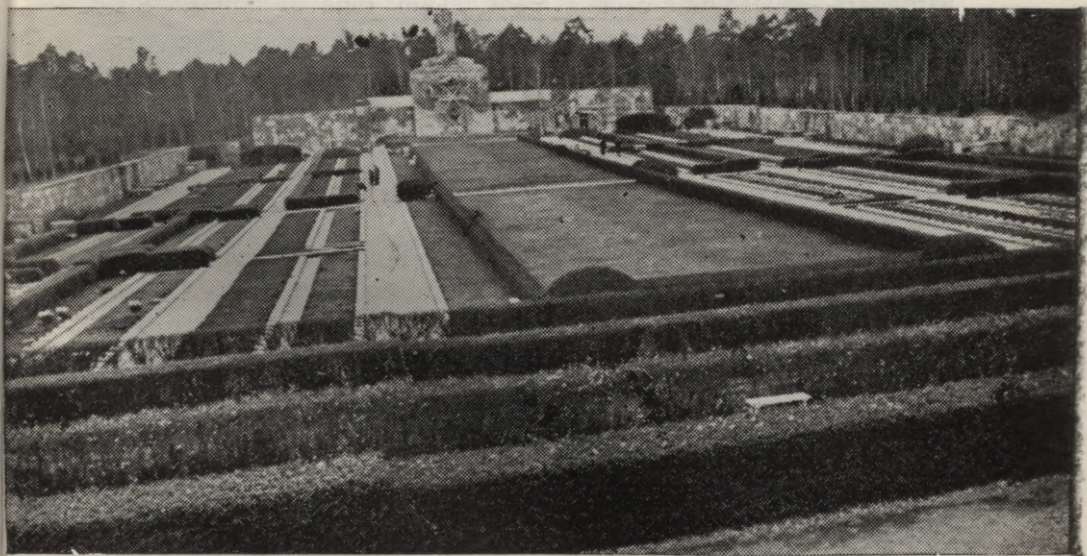
Pieminekļa tiešā celtniecība ilga 4 gadus, un, to ceļot, ir nostrādātas 308.000 darba stundas jeb 38,500 darba dienas, jeb 128 darba gadi (tik ilgi darbs teorētiski būtu ieildzis, ja būtu strādājis tikai viens cilvēks). Pieminekļa konstrukcijas kopējais svars 2.500 to. Pieminekļa statisko plānu izstrādājis arch. E. Stālbergs, kuŗa vadībā veikta arhitektoniskās daļas izbūve. Pamati likti 7 m dziļi un aptveŗ arī bij. Pēteŗa pieminekļa pamatu; būvi veicis inŗ. Zilītis. 9 m augsto vaŗa statuju pēc autora meta Zviedrijā kalis vaŗkalis Mirsmēdens, kas gar šo darbu kopā ar Brīvības pieminekļa stipendiātiem J. Zibenī un A. Naiku strādājuŗi 3 mēneŗus. Minētie stipendiāti personīgi darinājuŗi trīs zvaigznes (tēla rokās). No sākuma statuju gribēja liet bronzā,

bet kalkulācija pierādīja, ka tas var radīt grūtības, jo 9 m augsts bronzas tēls svērtu apm. 5 to. Tādēļ izšķīrās par tēla veidošanu viduslaiku teknikā un vaļa plāksnēm. Šādai teknikai par labu runāja arī tīri dekoratīvais viedoklis. Bronza gan var parādīt katru sikumu, bet šādā augstumā bronzas izstrādājumu tehnika nebūtu saredzama. Kā rādīja sacensībā iesūtītie statujas meti, Latvijā nebija meistara, kas tādu statuju varētu izveidot. Obeliska dzelzs konstrukcija izgatavota Liepājas kaļa ostas darbnīcā, un tā iekšpusē ir dzelzs kāpnes, pa kuļām var nokļūt līdz statujas galvai.

Liela vēriba piegriezta arī pieminekļa laukuma izveidošanai. Tā platums ir 110 m jeb 9500 m² un tur var sapulcēties 1500 cilvēku. Laukums norobežots ar bulvāra trotuāriem, alejām un apstādījumiem, un tā izveidošanu ir izdarījusi Rīgas pilsētas valde, ieguldot še ap Ls 100.000. Ar tās materiālo atbalstu arī ikdienas, tumsai iestājoties, piemineklis tiek apgaismots īpašiem gaismas avotiem. Piemineklis tika atklāts 1935. g. 18. XI. svinīgā ceremoniālā, kam sekoja kaļaspēka parāde un sabiedrisko organizāciju gājiens, lielām ļaužu masām piedaloties. Kaut gan tiešais pieminekļa celšanas darbs ilga 4 gadus, tomēr, ieskaitot jau pirmo domu ierosināšanu 1922. g., līdz pieminekļa atklāšanai pagāja 13 gadu.

Izmantotā literatūra.

1. Generālis J. Balodis — No brīvības cīņām līdz Brīvības piemineklim — Brīv. piem. gada gr. 1931. g. 100 l. p.
2. Jānis Siliņš — Brīvības piemineklis, 1931. g.
3. Jānis Siliņš — Brīvības piemineklis 1935. g.
4. Jānis Siliņš — Brīvības pieminekļa sacensību vēsture. Senatne un māksla 1936. g. IV. 187. l. p.
5. V. Rončevskis, prof. Dr. K. Zāles Brīvības pieminekļa mets, Brīvības pieminekļa gada grāmata 1933. g. 67. l. p.
6. Kā veidojas mūsu Brīvības piemineklis — Brīvības piem. gada grāmata 1934. g. 131. l. p.
7. Latviešu konversācijas vārdnīca 126. burtn. 32047, un turpm. l. p.
8. Brīvības piemineklis — Lāčplēsis № 4 1936. g. 34. l. p.
9. K. Vanags — Ceļvedis pa dzimto zemi 14 l. p.
10. Atpūta № 309—1930.
11. Laikraksts Jaunākās Ziņas 1935. g. 12. II, 5. IV, 28. V, 15. VIII, 24. VIII, 4. X, 16. XI, 19. XI.
12. Laikraksts Rīts 1935. g. 317. №
13. Brīvības pieminekļa gada grāmata 1933., 1934., 1935., 1936. g. g.

15. att. Brāļu kapu kopskats.

2. Brāļu kapi — Rīgā.

I. Idejiskā nozīme.

Atsevišķā un centrālā vietā brāļu kapu izveidošanā, celtniecībā un kritušo varoņu piemiņas atzīmēšanā ar arhitektoniski tēlnieciskiem pieminekļiem nostādāmi Brāļu kapi Rīgā (15. att.), kas izveidoti pēc tēln. prof. K. Zāles meta. Šo kapu izbūve ir ievērojama kā sava iekšējā aistētiski cildenā novietojuma dēļ, tā vispārējās arhitektoniski tēlnieciskās izveides ziņā, kas savā totālītatē ir radījis monumentālu mākslas darbu kā latviešu varoņu laikmeta cildenu akordu. Varoņu gara nemirstība ir radusi sev paliekošu atblāzmu mākslinieciski pilnvērtīgi izkaltajos akmens tēlos, kas sirds valodā runā uz katru latvieti tos vārdus, kas, asiņu balsī runāti un darbos piepildīti, ir likti Latvijas valsts pamatos un idejiskā uzbūvē.

Pāri atsevišķam cilvēkam, cauri gadu simteņiem un tūkstošiem, pretim mūžībai rit valsts un tautas gājums, un latviskais

varoņgara iemiesojums caur akmens tēliem runā uz mums. Sisgars aicina un pavēl mums izšķirīgā brīdī nolikt sevi uz tēvzemes altāra, lai pēc tam, svētlaimes pārņemti, atdusētos pie akmens tēlu kājām, lai pēc tam runātu uz tiem, kas nāk pēc mums... Latvija ir bijusi, Latvija pastāv, Latvija mūžam būs... dun tēlu akmeņainā balss, un mēs, tiem pievienodamies, radām dzīvās skaņas un atbilstošos darbus.

Grandiōzais kapu monuments, grandiōzākais no visiem citiem — celts no dzimtenes akmens — izturīgā un īpatnējā Allažu šūnakmens, kas kopā ar augu valsts dotībām un meistarīgi izveidotām tēlniecības un celtniecības formām ar latviešu mākslinieka un zinātnieka erudītivi apgaroto darbu ir radījis cēlo simbolu. Telpas spēcīgā ritma kopībā te tēlnieka veidoli saskanīgi saistās ar architektūras daļām, svētozolu birzīm, liepu gatvēm un citiem kāpu apstādījumiem.

Plašās telpas (kapu kopplatība 6,8 ha) kopējā izkārtojumā izšķiramas trīs galvenās daļas:

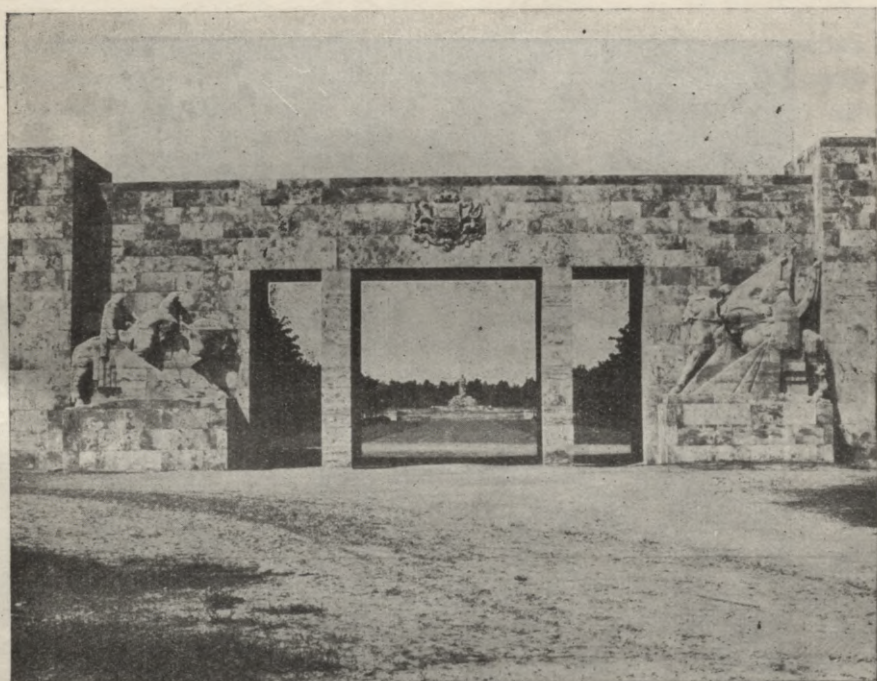
1. ieeja,
 2. paaugstinātā vidējā ar altāri un svētozolu birzi un
 3. lejas daļa ar varoņu dusas vietām.
- Ikvienai daļai ir sava īpatnēja nozīme un saturs.

II. Kapu pieminekļa apraksts.

1. ieeja.

Aizsaules ielas galā kā Br. k. ievadijums paceļas ap 10 m augsti un 32 m gaŗi masīvi, monumentāli ieejas vārti ar akmens stabiem vidū un torņiem abos sānos (16. att.). Virs vidus ejas ir izveidots valdonīgs lielais valsts ģerbonis ar zemāk iekaltiem gada skaitļiem: 1915.—1920. Tie ir gadi, kas aptver latviešu tautas lielo cīņu posmu, kad tautas labākie dēli upurēja dzīvību un deva tautas ilgu piepildījumu — neatkarīgu valsti. Vārtu kreisajā tornī novietots zvans, apakšā — ģērbtuve garīdzniekiem. Pretējās puses tornī ir telpas goda sardzei un piemiņas lietām.

Ieejas vārtu mierīgi izteiktās horizontālās līnijas izteiksmīgi apzīmē robežu, kas atdala dzīvos no mirušo valstības. Tomēr

16. att. Ieejas vārti.

abas pasaules vieno nesaraujamas saites, par kurām vēsti vārtu katrā pusē novietotās senlatviešu kaņavīru, jātnieku, grupas. Tie ir pagātnes varoņi, kas piejājuši pie tautas svētnīcas vārtiem, apstājušies bijīgā cieņā un dziļās pārdomās. Tie liecina, ka tagadnē dzīvo senatnes gara mantojums. No paaudzes paaudzē, cauri gadu simteņiem dzīvo viena doma, viens svēts solījums, kas saista tautu viņas vēsturiskajā attīstībā un vieno mirušos ar dzīvajiem. Kreisajā pusē masīvie stāvi noliekuši galvas svētā klusuma izjūtā; noliektas arī zirgu galvas. Galvu izteiksmīgo kustību pastiprina nolaisto šķēpu un karogu lejup slidošās līnijas (17. att.). Pretējā — labajā — pusē augšup paceltie karogi izteic gūto uzvaru. Zirgi, satraukti no straujā auļojuma, izslējuši galvas un, it kā jauzdami nāves tuvumu, rautn raujas atpakaļ; kustībās vēl jauzams cīņas spriegums.

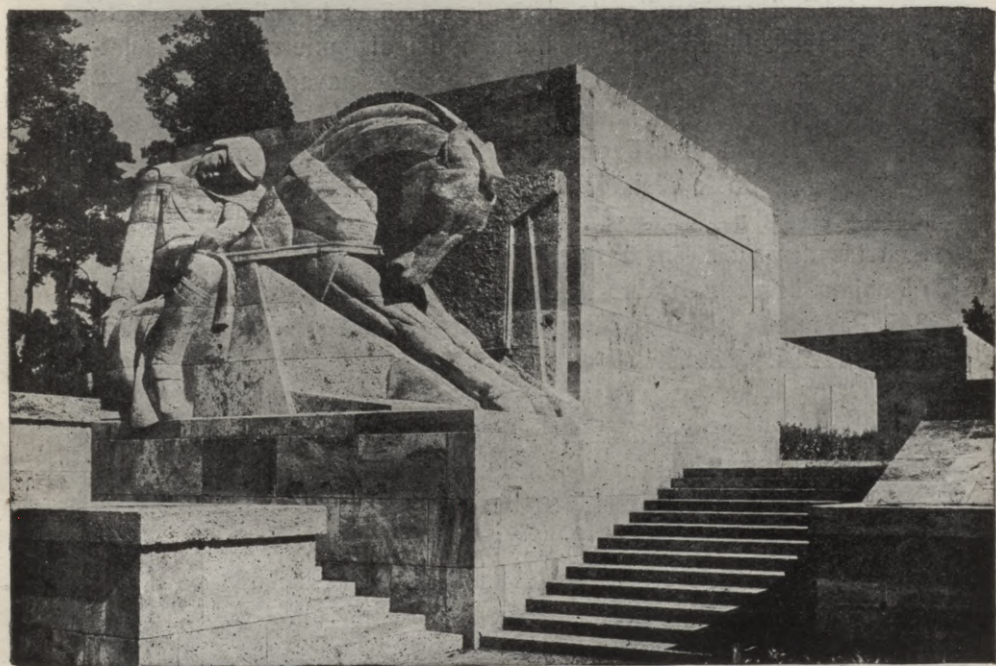

17. att. Jātnieku grupa pie ieejas vārtiem.

2. Vidus daļa.

Izejot cauri vārtiem, nonākat platā gleznu liepu gatvē. Latvju sievietē, ko simboliski attēlo liepa, savā ktēpi auklējusi varoni, iedvesmojusi to cīņai, tagad simboliski pavada gājēju uz varoņu atdusas vietām. Pa liepu gatvi nonākam ozolu birzi, kas kā vīrišķības un varonības simbols apņem visu vidus daļu. Uz kāpjot divus kāpņu pacēlumus, atrodamies akmens sienas iežogotā terasē. Vidējās sienas augšējā malā izveidoti 2 ciļņi ar trofejām — četru vainagotu zobenu attēli katrā. Centrā paaugstinājums vainagu un ziedu nolikšanai. Te apstājas gājieni, noliecas tūk-

stošiem galvu, lai godinātu un apbrīnotu varoņus un lai smeltos spēkus kalpošanai tautai un tēvzemei. No šejienes arī atveras totālais skats uz varoņu atdusas vietām, ko klāj kopēja velēna un rotā Raunas plienakmens plāksnes ar varoņu vārdiem. Paaugstinājuma vidū atrodas 1 m augsts svētās uguns altāris, kuŗa

18. att. Ievainotais jātnieks.

augšmalu rotā šūnakmenī izkalts dzeloņstieplu vainags; tas mums atgādina sāpes, ko eksaltētie varoņi cieta. Svētās uguns liesmas vēstī par dzīvo spēku, kas kā dārgs mantojums no senčiem saglabāts tautas sirdī un dvēselē. Gaŗais atkarības un apspiestības laiks šīs liesmas nav spējis apslāpēt. Tā arī uz priekšu šīs liesmas uzturēs tautā dzīvu varoņu un brīvības garu.

3. Lejas daļa.

No vidus daļas kāpnes abos sānos ved uz kapu lejas daļu, uz varoņu atdusas vietu. Ap 2 m augstais kritums liek fiziski

un garīgi izjust šīs vietas nozīmību un ciešo sakaru starp dzīvības un nāves leju. Ūdens strūkļa kapu labajā un kreisajā sānu sienā ar savu nemītīgo tecēšanu un burbuļošanu pastiprina iespaidu un atgādina dzīvības simbolu. Nokāpjot pa kāpnēm, uzmanību saista divi monumentāli mirstošu jātnieku tēli — pa labi no ejas jaunāks, pa kreisi — vecāks. Tie ir uzticīgi savam pienākumam un nelokāmi apņēmušies to darīt, kas lasāms to vaibstos un tēlu veidojumos. Lejup slidošo līniju mūžīgais miers apņēmis jātnieku stāvus (18. att.). Cīnītāju uzticīgie pavadoņi — zirgi — vēl spriegi iecirtuši kaklus un izslējuši priekškājas, izteic gurstošo spēku pēdējo uzliesmojumu un tuvina neizbēgamam. Aiz jātnieku grupām k. sienā izbūvēti divi masīvi, kuņģos atrodas telpas atceres zīmju uzglabāšanai. Terases augšējās sienas vidū akmenī iecirstas divas cietēju maskas, kas veltītas Zināmajam un Nezināmajam kareivim. Virs maskām iekalts uzraksts: „Miera vieta 315 Pasaules un Latvijas brīvības cīņās kritušiem tēvijas dēliem 1915.—1920.“ Zemāk:

„Bez brāļu milestības dzīvas,
Bez asins, kaujās slacītas,
Mēs nepazītu zemes brīvas,
Mēs maldītos bez tēvijas.“

„Še dus 87 varoņi — nezināmi, bet tautas sirdij dārgi un tuvi.“ Vidējās terases sienas labajā pusē uzraksts: „22 par tēviju 1917. varoņu nāvē miruši latviešu strēlnieku pulku kaņavīri.

Lai viegla ir jums tēvu zemes smilts,
Jūs — ziedojums tās brīvībai un slavai.“

Kreisajā pusē pretim augšējam uzrakstam teksts: „14 latvju strēlnieki, kas dzimtenei ziedojuši dzīvību 1917. g. kaujās. Viņu vidū guldīts Latvijas pirmais kaņa ministrs Jānis Zālītis, miris 1919.

Tik trūdiem pieder atdusa,
Gars dzīvo tautas piemiņā.“

Vidējās terases pakājē — pretim lielajam viduszālienes laukumam un Latvijas-mātes tēlam ir novietota simboliskā grupa — kritušie brāļi. Šie uzticīgie tēvijas dēli, no kuņģiem viens jauneklis, otrs vīra gados, simbolizē tos tūkstošus, kas, izcīnot uzvaru, mira kaujas laukā. Tādēļ arī kritušiem brāļiem priekšā vairogs, un

19. att. Mātes tēls Brāļu kapos.

galvas apvij ozolzara lapotne, sejās — gandarijums un miers. Saskarto galvu stāvoklis izteic kopējo likteņa gājumu dzīvē, kaujas laukā un arī pēc nāves . . .

Kapu dibena plānā izbūvi iespaidīgi noslēdz 6 m augsta betonēta un šūnakmens plāksnēm apšūta masīva siena, no kuņas

20. att. Allegoriskais tēvzemes sargs ar vairogveida vapeni.

mātes kājām. Kritušo varoņu rokās vēl horizontāli šķēpi — kaut nāvas šķidrants sedz varoņu stāvus, šķēps ass un griezīgs citu varoņu rokās joprojām sarga izkaļoto un sasniegto. Vaļā veidotais ozolzaru vainags mātes tēla kreisajā rokā izteic tautas cildeno pateicību saviem kaņavīriem. Sienā zem to kristīgās ticības sim-

centrā izdalās 8 m augsts pjedestāla veida posms, virs kuņas paceļas Latvijas - mātes tēls, kas sēri noraugās kritušo dēlu rindās plašajā kapu laukā (19. att.). Mātes tēls pauž cēlās formās mierīgu lepnumu, ka tautai nav trūcis uzticīgu dēlu, kas savas zaļokšņās dzīvības ziedojuši, lai izcīnītu tautas brīvību un valsts neatkarību. Tādēļ arī tēla labajā rokā redzams izcīnītās valsts karogs, kas mierīgās krokās sedz divu kritušo varoņu tēlus pie

bols — apgaismojams krusts un niša ziediem. Tēla pakājē, allēgorisko tēvzemes sargu turēti, redzami četri vairogi ar izcirstiem ģerboņiem — Kurzemes, Zemgales, Vidzemes, Latgales (20. att.). Gar noslēdzējas sienas augšējo malu — šo tēlu aizmugurē — ir izcirsti frīzveida simboliski kaņavīru stāvi, uz kuņu vai-

21. att. Pilsētu ģerboņi.

rogiem ap mātes tēlu ir veidota Latvijas pilsētu vāpēņu rinda. Sienas flankos četrās vertikālās rindās piestiprināti visu apriņķu vāpēņi; starp rindām piestiprināts milzīgs šķēps ar ozolzarū vai nāgu ap rokturi. Virs šiem katrā flankā gar sienas augšējo malu rotātājs cīņu fragments ar desmit kaņavīru attēliem dažādos dinamisku cīņu stāvokļos (redzama ķermeņu augšdaļa). Sānu sienu arkās izveidota lidotāju emblēma — spārnots ērglis un tiek izkalti

Nezināmo kritušo krūšu tēli un ierakstu plāksnes pie akām. Visi veidojumi — šūnakmenī.

Varoņu kapa vietu kopējo velēnu rotā kapu uzrakstu akmeņi no Raunas plienakmens ar kritušā vārdu, dienestā pakāpi un miršanas datumu. Atsevišķie krusti, pieminekļi un citas piemiņas zīmes, kas uz atsevišķām kapu vietām bija novietotas pirms izbūves plāna izstrādāšanas, līdz 1936. g. 1. X tika novāktas, jo traucēja vienvēdību un izbūves māksliniecisko kopiespaidu. Vienoti kā kaujas laukā, tā tagad Brāļu kapu smiltājā zem kopējas velēnas atdusas kareivis blakus ģenerālim, ministrs blakus strēlniekam, kopā ap 2000 varoņu no Daugavas un Ventas krastiem, no Lielupes un Gaujas līčiem, no Tīrelpurva, Ložmetējkalna, no Nāves salas un Latgales klāņiem — visi latviešu jaunekļi un vīri, kas 1915.—1920. g. kaujās sevi ziedoja par katra latvieša svēto zemi, par mūžīgo Latviju.

Apkārt kapiem ved ar liepām apdēstīta aleja, bet noslēdzējas sienas daļu dekoratīvi ieslēdz gobu, egļu, bērzu, dzīvības koku un citu gleznu koku un krūmu dēstījumi, tādējādi ar augu valsts dotībām izceļot šīs vietas nozīmību.

III. Brāļu kapu radīšanas un Brāļu kapu komitejas nodibināšanas vēsture.

Drīz pēc Pasaules kara sākuma 1914. g. vācu Doma un Pēterļa baznīcas administrācijas Rīgā iedalīja Mežakapos 146 kapu vietas tādu mirušo luterticīgo kaŗavīru apbedīšanai, kam nav Rīgā piederīgo un kas nepieder ne pie vienas Rīgas luterāņu draudzes. Kad 1915. g. nodibināja latviešu strēlnieku bataljonus, tad šo bataljonu organizācijas komiteja. sākot ar tā gada 28. X, apglabāja tur pirmos kritušos strēlniekus, ko no kaujas lauka pārveda Rīgā. Kapu vietu vajadzēja drīzi paplašināt. Latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komiteja griezās ar lūgumu pie jau minētajām Doma un Pēterļa baznīcas administrācijām, kas noraidīja šo priekšlikumu. Strēlniekiem, kas savas galvas bija nolikuši uz dzimtenes altāŗa cīņā pret vāciešiem, šejienes vācieši dziedza mūŗa dusu dzimtenes smiltājā. Minētās vācu draudzes izvirzīja divus galvenos iemeslus šādai rīcībai: 1) nevarot piepra-

sīto vietu kapu ierīkošanai dot tādēļ, ka Mežakapos augot tikai „sīkas, mazas priedītes“, un, ierīkojot kapus, laukumu varot padarīt par klīstošu smilšu jūru; 2) „ļoti tuvs grunts ūdens“ Patiesībā ne viens, ne otrs iemesls nebija par šķērslī savu mirušo apbedīšanai; bet tie, kas, mirkdami Tīreļa purva ūdeņos un tur mirdami, nelaida vāciešus pāri Daugavas ūdeņiem — tie pēc šejienes vāciešu uzskatiem nedrīkstēja tikt guldīti Mežakapu smiltājā Izvirzot tādus nepamatotus iemeslus, iedegās it karsta cīņa starp organizācijas komiteju un minēto baznīcu administrācijām. Organizācijas komiteja 1916. g. 3. VI iesniedza pilsētas valdei motīvētu rakstu, aprādot, ka līdz šim minētajos kapos jau apbedīti 138 strēlnieki, bet prasību pēc kapu vietas paplašināšanas minētās administrācijas ar 1916. g. 31. V rakstu galīgi noraidījušas paziņojot: „**Administrācijas vispār atrod par neiespējamu kādu zemes gabalu nodalīt priekš strēlniekiem.**“ Pilsētas valde savā priekšlikumā pilsētas domei 1916. g. VIII paziņoja, ka minētās administrācijas ir ar mieru atdalīt līdzās jau apbedīto strēlnieku kapu vietām ap 2320 kv. asu zemes, nosakot, lai šis zemes gabals tiktu pilnīgi atdalīts no Doma un Pēterļa baznīcas kapu platības. Pilsētas dome 1916. g. šo valdes priekšlikumu vienprātīgi pieņēma, un minētā platība tika nodota latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komitejai strēlnieku apbedīšanai. Pasaules kaņam ieilgstot un fronteī nostabilizējoties Rīgas pievārtē, latviešu strēlnieku kapu rindas auga katru dienu, un izveidojās liela kapsēta, ko tauta nosauca par Brāļu kapiem.

1919. g. dusošajām teiksmaino varoņu rindām pievienojās Latvijas nacionālās armijas kritušie varoņi. Neskaitāmas lūgšanas šeit tika skaitītas un neskaitāmas karstas asaras tika lietas. Te atdusējās varoņi no visām Latvijas malām. Presē un sabiedrībā atskanēja balsis, kas prasīja, lai šo tautas svētnīcu pienācīgi uzkopj un izveido, ar ko rādītu, ka mēs neesam aizmirsuši tos, kuņi savas galvas nolīkuši uz tēvijās altāŗa. Kapu kopšanu pārzināja Latviešu strēlnieku organizācijas komiteja ar Latvijas sarkano krustu, kas tomēr ierobežoto līdzekļu dēļ nespēja veikt plašāka apmēra kapu izdaiļošanu.

Šai nolūkā 1920. g. toreizējais Ministu un tagadējais Valsts un Ministru Prezidents Dr. K. U l m a n i s ierosināja dibināt īpašu

Brāļu kapu komiteju, un, Prezidentam ierosinot, 1920. g. 10. III valdība atvēlēja 50.000 rubļu kapu kopšanai. Jaundibināmās komitejas konstruēšanās sēdē 1920. g. 20. III par priekšsēdi tika ievēlēts toreiz. Ministru Prezidents Dr. K. U l m a n i s. Komitejas sastāvā ietilpa armijas virspavēlnieks, Ministru Prezidents, visi ministri, pārstāvji no Latvijas sarkanā krusta, sieviešu palīdzības korpusa un no citām organizācijām. Tika nolemts lūgt valdību pārņemt vēsturiskās kauju vietas savā rīcībā, stājoties pie kritušo kaņavīru kapu apzīmēšanas un uzkopšanas visā valstī.

Pirmajā laikā kapu uzkopšanā tika nodarbināti kaņa gūstekņi. Līdzekļu iegūšanai izlaida 5000 ziedojumu vākšanas listu. Aprobukāja kauju rajonus un iežogoja ar dzeloņstieplēm lielākās kapsētas. Izstrādāja pirmos noteikumus par apglabāšanu Br. k. 1922. g. janvārī pieņēma A. Zeidaka izstrādāto Br. k. novietojuma un dārznieciskās izbūves plānu. Tādu plānu šaurākā mērogā A. Zeidaks jau bija izstrādājis 1916. g. VIII un jau pilnīgāku 1917. g. III.

Ar 1922. g. Br. k. k. darbs tapa intensīvāks. Arī sabiedrība sāka dzīvāki atsaukties, ziedojot līdzekļu. Kapi tika uzņemti. Smilšainās kāpas nolīdzināja un pārvērta līdzienā kapsētas ielejā, ko no visām pusēm ieslēdza priežu sils.

1922. g. 20. IV ministru kabinets apstiprināja jaunizstrādātos Br. k. k. statūtus, ar ko šī organizācija tika pārvērsta par biedrību, kurā katrs varēja iestāties par biedru. Tā paša gada 21. jūnijā sasauca komitejas pārorganizēšanas sapulci, kur izvēlēja jaunu valdi un revīzijas komisiju, ar ko komiteju pārvērta par privātu organizāciju ar kaņa ministra protektorātu, kas intensīvi turpināja iesākto Br. k. izveidošanas darbu.

Lai kapsēta būtu ērti pieejama, tad, kā tas plānā jau bija paredzēts, uz kapsētu tika ierīkots atsevišķs ieejas ceļš, kam vēlāk tika dots Aizsaules ielas nosaukums. Kapsētas robežas tika paplašinātas, dārznieciskās izbūves plāns ievērojami sekmēts. Tekošajā 1922. g. iedēstīja 340 lapu koku, 470 skuju koku, 3500 skaistuma krūmu, 6000 puķu dēstu. Tika nolīdzinātas un apsētas 2500 kv. asis, ierīkoti un nostiprināti ceļi 1066 kv. asis, pievests augšējās terases izbūvei 2700 kub. asis smilšu, no 2 klm attālā

purva 315 kub. asis kūdras un 100 kub. asu akmeņogļu sārņu. Komiteja griezās ar uzsaukumu pie organizācijām, lai arī tās piedalītos kapu izveidošanā. Pirmās atsaucās Latvijas rūpnieku un amatnieku savienība un Latvijas tirgotāju savienība. 7. V notika svinīga minēto organizāciju dāvāto koku dēstišana, apdēstot kapu riņķa aleju. Iegādājās motoru ar piederumiem kapu aplai-
stišanai ar elektriskās enerģijas palīdzību.

1923. g. no jauna ievadīja sarunas ar māksliniekiem par Br. k. pieminekļa meta izstrādāšanu. Izsludināja konkursu, kuŗā nolēma uzaicināt piedalīties sekojošus māksliniekus: B. Dzeni, E. Laubi, K. Zāli, T. Zaļkalnu, J. Stālbergu, P. Kundziņu, A. Krūmiņu, Tilbergu, E. Melderi, K. Bikši, Malvesu un Mauru. Kā atlīdzību par katru iesniegto metu nolēma maksāt Ls 200. Meti bija jāiesniedz līdz 1923. g. I. V. Bet vairākiem māksli-
niekiem lūdzot, termiņš tika pagarināts līdz tā gada 15. oktobrim, kad sacensībai arhitektoniskās izbūves metus iesūtīja K. Zāle, T. Zaļkalns, B. Dzenis, E. Melderis, A. Krūmiņš. 23. X sanāca žūrijas komisija, kuŗā piedalījās ģen. J. Balodis, profesori Feders, Zariņš, Rončevskis, mākslinieki Ubāns, Tone, Madernieks un A. Zeidaks. Par labāko komisija atzina tēlnieka K. Zāle s metu. Sākās k. arhitektoniskās izbūves posms. Kā pirmos nolēma
uzsākt ieejas vārtus un šai nolūkā stājās sakaros ar autoru Zāli, tam uzdodot arī izveidot Br. k. kopskata modeli. Lai redzētu projektēto ieejas vārtu samērus dabā, uzcēla ieejas vārtu kulises dabiskā lielumā ar zirgu figūrām. Arhitektōnisko darbu vadībai saistīja arch. A. B i r z e n i e k u, kas sastādīja kapu izbūves aplēsi un vadīja būves gaitu.

Komitejai piešķirtās Allažu šūnakmens lautzuvēs turpināja uzsākt akmeņu laušanu, transportēja tos uz Rīgu un sāka ap-
strādāt trepju kāpnēm. Tekošajā gadā iedēstīja 216 liepu, 136 ozolus, 2500 dažādu krūmu, 50 egļu. 27. V svinīgā ceremoniālā, piedaloties Valsts prezidentam un valdības pārstāvjiem, notika kapu augšējā terasē Varoņu birzs dēstišana, kam ozolus ziedoja Latvijas tirgotāju savienība un uz kuŗas aicinājumu dēstišanā starp
citu piedalījās arī Jātnieku pulka pārstāvji. Tad klātesošie parakstīja grezni izstrādātu aktu ar tekstu:

„Lai pēc latvju tautas izpratnes godinātu cīņā par tēvzemi kritušos varoņus un radītu viņiem mūžam dzīvu un zaļojošu pieminekli, Latv. Tīrg. Sav. un viņas uzaicinātie goda viesi divdesmitseptītā maijā tūkstots deviņi simti divdesmit trešā gadā iestādīja Varoņu Birzi Latvijas svētnīcā — Brāļu kapos, Rīgā.“

Tekošajā 1923. gadā līdzīgi iepriekšējam veica arī plašus zemju uzpildišanas, līdzināšanas un ceļu ierīkošanas darbus.

1924. g. sekmiņgai arhitektoniskās daļas izveidošanai tika sastādīta k. arhitektoniskās un skulptūrālās izbūves tehniskā komisija, kurā ietilpa prof. Feders kā priekšsēdis un locekļi K. Zāle, A. Birzenieks, Ed. Kuraus, A. Zeidaks. Pareizu samēru noteikšanai tika uzceltas vairākas pieminekļa daļu kulises no koka. Pēc priekšdarbu veikšanas stājās pie pamatu izbūves, ko sacensībā izdeva uzņēmējiem Ārgalim un Hartmanim.

Valsts dibināšanas gada svētkos, piedaloties toreiz. Valsts prez. J. Čakstem un valdībai, svinīgā ceremoniālā lika pamatus Br. k. pieminekļa izbūvei, pie kam ģen. J. Balodis svinībās teica šādus zīmīgus vārdus:

„Še pacelsies pieminekļis kā svēts tautas un tēvijas milestības, vienības un varonības simbols. Viņš lai atgādina uz laiku laikiem un mūžīgi karsti milēt savu tautu un tēviju, uzpurējot par savas valsts stiprumu un savas tautas labklājību visu un pat pašiem sevi. Šis pieminekļis lai iespīez katrā sirdī un dvēselē to milestības, vienības un varonības garu, ar kādu izcīnīta brīvā, neatkarīgā valsts. Še lai mācāmies būt patrioti darbos, būt sirsnīgāki un brālīgāki savā starpā un godīgāki un nesavtīgāki savā dzīvē un darbos. Šī svētnīca lai māca mums būt svētiem un augstiem visiem kopīgi nacionālā sajūsmā par Latviju un viņas tautu.“

Tanī pašā gadā izbūvēja augšējās terases mūrūs un stājās pie kāpņu balstu atliešanas. Ar tēln. K. Zāli nolīga līgumu par kapu ieejas vārtu meta sīku izstrādāšanu. Kapu kopskata metu novietoja valsts mākslas mūzejā publikas apskatei.

Lai varētu uzsākt akmeņu apstrādāšanu un tēlu veidošanu, vajadzēja ierīkot darbnīcas. Šim nolūkam komiteja izraudzījās

bij. Bogoslovas kalnrūpniecības sabiedrības pamestos šķūņus Gaujas ielā 1. Šķūņi tika savesti kārtībā un uzsākti darbi Akmeņu apstrādāšanai bija nepieciešama akmeņu zāģējamā mašīna. Br. k. k. pēc lietpratēju atsauksmēm pasūtīja firmai „Carl Meijer“ Marktredivicā (Vācijā) un „Vinter un Sohn“ dimantzāģa ripu ar 2 m Di, kas ir viena no lielākām Eiropā un maksāja Ls 35.000. Turpināja stādījumu izveidošanu, un komiteja griezās pie pilsētas valdes ar lūgumu pievadīt pilsētas ūdens vadu līdz kapiem. Pilsētas valde tam nepiekrita, un komitejai vajadzēja ūdens vadu 1 klm gaļumā pašai pievadīt kapiem, kas izmaksāja Ls 30.000. Ar to kapiem bija nodrošināts ūdens.

1925. g. galveno vēribu piegriezta kapu celtnieciskai izveidošanai, turpinot uzsāktos darbus visās nozarēs. Nobeidza tēlniecības darbnīcas un zāģētavas izbūvi; tur pievadīja ūdensvadus, elektrību un ierīkoja kanālizāciju. Sekmīgi veica arī akmeņu zāģējamās mašīnas uzstādīšanu. Pie darbnīcas pievadīja sliežu ceļu un ierīkoja ceļamo krānu, jo citādi smagos akmens blukus nebija iespējams kustināt. Šī gada 16. IX. piedaloties preses un organizāciju pārstāvjiem, notika akmeņu zāģētavas un tēlniecības darbnīcas atklāšana. Līdz ar to sākās intensīva akmeņu laušana un pievešana. Tai pašā gadā atlēja dzelzsbetona trepju sijas pie apakšējās un augšējās terases un pie noejas no terasēm kapos 67,49 kub. m. Tāpat nolieti ar asfaltu un sānu dzegas nosegtas ar vaļa skārdu. Tēlniekam K. Zālem tika nodota ievainotā jātnieka tēla izkalšana akmenī un turpināti visi citi darbi.

1926. un 1927. g. turpinājās Br. k. pieminekļa tēlnieciskā izveidošana, un 1927. g. 20. XI notika svinīga pirmās tēlnieciskās grupas „ievainotais jātnieks“ atklāšana.

Līdz 1929. g. darbi bija jau tiktāl pavismaizbeigti, ka tā gada 13. X toreiz. Valsts prezid. G. Zemgalis, valdības locekļiem un sabiedrības pārstāvjiem piedaloties, atklāja kapu dibena plānā **Latvijas-mātes** tēlu, kas sēro un svēti kritušos dēlus.

Līdz 1935. g. bija izveidotas jaunas tēlnieciskās un heraldiskās grupas un uzcelta betona sēta no ieejas vārtiem uz abām pusēm 355,57 m gara, 2 m augsta un 25 cm bieza. Sētas ārējā puse noklāta šūnakmens atzāģējumiem un virsa — ar akmens

pārsegjiem. Izveidoto ceļu kopplatība sasniedza 2.021,91 kv. m. Pavisam izbūvē izlietāts ap 2000 kub. m Allažu šūnakmens un ap 4100 kub. m. plienakmeņu un granīta.

1936. g. tēlniecisko izbūvi, atskaitot sīkākus veidojumus un detaļus, nobeidza un minētā gada 11. XI Br. k. izbūvi iesvētīja. Iesvētīšanu izdarīja archibīskaps T. Grīnbergs, piedaloties arm. māc. P. Apkalnam un virsmāc. E. Bergam. Svinībās piedalījās Valsts un Ministru Prezid. Dr. K. Ulmanis, kara ministrs ģen. J. Balodis, visa valdība, ģenerālitate. Pie kapu ieejas notika svinīga kara spēka parāde. Valsts Prezidents Dr. K. Ulmanis teica plašu uzrunu, kas bija pieslēgta radiofōnam, un kara min. ģen. J. Balodis visiem kapu cēlējiem izteica izjustu pateicību.

Turpinot kapu izbūvi, 1937. g. tika izkalta un uzstādīta simboliskā grupa — kritušie brāļi — pretīm vidus zālienes laukumam. Tika izveidotas ģipsi lielās uzrakstu plāksnes, ko izkaļ akmenī un uzstādīs kapu lejas daļā pie četrām akām. Tajās būs veltījumi. Tika izkalti šūnakmenī divi milzīgi šķēpi ar vainagiem ap rokturi un novietoti pie noslēdzējas sienas starp apriņķu ģerboņu rindām. Ar šūnakmens plāksnēm tika aplikta kapu noslēdzējas sienas ārējā puse. Izbetonētas 14 kapu vietas kapu noslēdzējā daļā pie mātes tēla. Izbetonēti kapu iekšējie ceļi. Br. k. k. panākusi vienošanos ar galvas pilsētas Rīgas valdi, kas dāvinājusi Br. k. k. 6,8 ha lielo kapu teritoriju. Komitejas īpašumā līdz ar to pārgājusi visa kapu kreisē, vēl neizkoptā daļa, kas apaugusi retām simtgadīgām priedēm un ko izveidos par kapsētu.

Lieli nopelni Br. k. izveidošanā ir Ministru Prezidenta biedram un kara ministram ģen. J. Balodim, kas ar savu autoritātīvo personību jau no 1920. g. ir sekmējis visus Br. k. pasāktos izbūves un izveidošanas darbus kā idejiski, tā arī tehniskā ziņā un līdzekļu sagādāšanā.

Kapu izbūves projektā visi izdevumi bija aplēsti uz Ls 600 000; veiktā darba grandiozitātes cēļ šī summa tomēr ir ievērojami pārsniegta, jo izbūvei un kopšanai līdz šim ir izdots Ls 1.500 000. Līdzekļi ir iegūti kā valdības, Rīgas pilsētas, kultūras fonda pabalsts, kā organizāciju un personu ziedojumi u. c. Kapu izveidošanas darbam turpinoties, 1938. g. budžets ir Ls 90.000 apmērā.

Br k. k. pirmajā sastāvā iegāja toreiz. Ministru Prezidents K. Ulmanis, toreiz. armijas virspavēlnieks ģenerālis J. Balodis, visi ministri un bez tam pārstāvji no Latvijas sarkanā krusta, sieviešu palīdzības korpusa, Latvijas tirgotāju savienības un Rīgas pilsētas valdes.

Tagadējā veidā Brāļu kapu komiteja darbojas kopš 1922. gada, kad 20. aprīlī ministru kabinets apstiprināja tai īpašus statūtus. No šī laika nepārtraukti komitejas valdē darbojušies kara ministrs ģenerālis J. Balodis, E. Bergs, Ed. Laimiņš, A. Zeidaks, Fr. Lasmanis un A. Sūnas kdze. Komitejas tehniskajā komisijā visu šo laiku nepārtraukti darbojušies tēlnieks prof. K. Zāle un nelaiķis prof. P. Feders, bet kā valdes pārstāvis dir. A. Zeidaks.

Bez tam komitejas valdē ir darbojušies arhitekts prof. P. Kundziņš, J. Goldmanis, E. Kuraus, T. Šulcs, nelaiķis tirg. K. Bērziņš, nelaiķis skol. Rob. Bērziņš, Ed. Rozītis, L. Neiburgs, E. Rudzītis, J. Vēciņš. Komitejas sekretārs no tās pastāvēšanas sākuma līdz 1934. g. bija nelaiķis virsleitnants Šūmanis, bet patlaban ir A. Tauriņš.

Izmantotā literatūra.

1. J. Siliņš. Brāļu kapi — 1935. g.
2. A. Prande. Piemiņas vaiņags Latvijas kritušiem varoņiem 1926. g.
3. Brāļu kapu komitejas darbības pārskats par 1920. un turpm. gadiem.
4. Brāļu kapu komitejas darbības pārskats par 1924. un turpm. gadiem.
5. J. Goldmanis. Kā radās Brāļu kapi — Jaunākās Ziņas 1933. g. № 191.
6. Latviešu konversācijas vārdnīca 126. b., 32054. l. p.
7. K. Vanags. Ceļvedis pa dzimto zemi, 15. l. p.
8. Lāčplēsis № 4 — 1936. g. 39. l. p.
9. Atpūta № 398 — 1932. g. 12. l. p.
10. Jaunākās Ziņas 1935. g. 9. IV, 26. X, 1935. g. 25. II, 26. V, 8. X, 27. X, 10. XI, 11. XI, 12. XI, 1938. g. 18. VI.
11. Brīvā Zeme 1936. g. № 242, 258, 1935. g. 26. X.
12. Tēvijas Sargs 1936. g. № 45.
13. Rīts 1934. g. № 83, 1936. g. № 309.
14. Jātņieku pulks desmit pastāvēšanas gados — Rīgā 1923. g. 59. l. p.
15. Latvijas kareivis, 1936. g. 11. XI.

22. att. Piemineklis Sidrabkalniņā.

3. Rīgā.

Slokas ielas galā Sidrabkalniņā pie Dammes mājām, senā jūras kāpā, 1919. g. notikušo kauju vietā pēc arch. E. Štālberga arhitektoniskā meta ar tēln. profesora K. Zāles bareljefiem — ir uzcelts seno pilsētu nocietinājumu vaļņa veida masīvs granīta

piemineklis 6. Rīgas kājnieku pulka kauju un kritušo piemiņai (22. att.).

Piemineklis ir komponēts no divām atsevišķām daļām ar uzejām, terasēm un platformas, kas kopumā rada noslēgtu arhitektoniski māksliniecisku celtni, kuŗa īpatnēji un labi piemērota tās vietas topografiskajai videi. Piemineklis ir vispusīgi skatāms un veidots ar frontālo pusi pret Slokas ielu R. Jūrmaļas šoseju.

Pieminekļa galvenās daļas: granīta valnis un altāris. Valņa masīvs no iesārtiem un zilganiem 40 × 60 granīta blukšiem ir 730 × 170 × 1200. Ar Z puses augšdaļā iesārtā Somijas granītā veidotu bareljefu: 14 pāŗu uzbrukumā dodošos ciešu un uzvarētāju kaŗavīru virkni un pretējā D puses augšdaļā veidoto 9 pāŗu kaŗavīru grupas atstāj skatītājā varenu un paliekošu iespaidu, radot psihē asociāciju par pretvaru — līdz šejieni un ne tālāk! Tādā veidā perspektīvi tiek rādīta šīs vietas vēsturiskā glezna slaveņajām 6. Rīgas kājnieku pulka kaujām pret Bermonta daļām likteņīgajās 1919. g. novembra dienās. Z puses bareljefā cirstie kaŗavīru tēli skatāmi 1919. g. raksturīgajā ietērpā un apbruņojumā. Sejās ik vaibsts pauŗ apņemšanos uzvarēt vai mirt, un — no šīs vietas tikai uz priekšu, uz kauju. D puses bareljefā saskatāma mazāka senlatvju kaŗavīru virkne. Kaŗavīru sejas vaibsti daudzo aizritējušo gadsimtu dēļ vairs nav saskatāmi, bet kaŗavīri toreiz tāpat kā mūsu dienās ar cīņai paceltiem šķēpiem ir stājušies pretīm svešajiem iebrucējiem un tautas apspiedējiem. Baraljefu kompozīcijās valdzina tēlu harmoniskais saistījums, spilgtā ritma izjūta un meistariski izteiktā simbolika. Samēros šaurākajā (170 cm) frontes puses augšdaļas cilnī veidota lauvas galva (Rīgas simbols), zem tās bronzā veidots uzraksts:

„Rīgas pulka kaŗavīriem, Rīgas aizstāvjiem 1919“

Valņa pretējā galā — granītā veidota Rīgas pulka krūšu zīme 58 × 34. Gar valņa D pusi kāpas virsotnē uz atsevišķo granīta masīvu-altāri kā pieminekļa noslēgumu ved granīta kāpnes trijos sadalījumos: 1.—21, 2.—16 un 3.—10 pakāpes. Altāŗa kubveida pamats 310 × 400 × 400, virs tā 45 cm augsts upurtrauks.

(bez tukšuma — svētās uguns aizdedzināšanai) ar caurmēru 280 cm. Altāra D pusē piestiprināta masīva 150 × 272 bronzas plāksne ar tekstu:

„Par tēvu zemi krituši 1919. g.

Virsleitnants Cukurs	kar. Jānis Auziņš	kar. Jānis Konde
vln. Ansis Freimanis	kar. Kārlis Aumalis	kar. Pēteris Krustiņš
ltn. Jānis Ruks	kar. Frīdrihs Baibais	kar. Augusts Kurelis
ltn. Jānis Smalkais	kar. Kārlis Braķis	kar. Mārtiņš Lasmanis
vserž. Jānis Dombrovskis	kar. Alfrēds Brītiņš	kar. Jūlijs Liepiņš
serž. Arnolds Ādiņš	kar. Kārlis Caune	kar. Mārtiņš Liepiņš
kapr. Richards Auziņš	kar. Kārlis Dauge	kar. Kārlis Mastiņš
kapr. Kārlis Builis	kar. Antons Džigurs	kar. Vikentijs Orkovskijs
kapr. Fricis Eberts	kar. Jānis Evers	kar. Jānis Paegle
kapr. Kārlis Kangizers	kar. Jānis Folkmanis	kar. Ādolfs Plūme
kapr. Krišjānis Pačinskis	kar. Pāvels Geriņš	kar. Pēteris Spodriņš
kapr. Jānis Robežnieks	kar. Jūlijs Grinbergs	kar. Rūdolfs Šķipsna
dkar. Eduards Jēkabsons	kar. Alberts Gulbis	kar. Roberts Štrauss
dkar. Antons Kaliņš	kar. Aleksejs Ivanovs	kar. Jānis Tropiņš
dkar. Augusts Liepiņš	kar. Pēteris Kainais	kar. Jānis Vaiko
kar. Pāvils Aleksejevs	kar. Andrejs Kalniņš	kar. Kārlis Zilberts
kar. Frīdrihs Andersons	kar. Jānis Kareilis	kar. Kārlis Zvirbulis
kar. Jānis Apinis	kar. Adolfs Kaukers	kar. Jānis Zvirgzdiņš.

Pieminekļa apkārtnē ir izdaiļota un apstādīta krāšņuma krūmiem pēc dir. A. Zeidaka plāna.

Piemineklim pamats ir likts 1934. g. 15. X, iemūrējot pamatos vēsturisku dokumentu, ko parakstījuši Valsts un Ministru Prezid. Dr. K. Ulmanis, kaņamin. ģen. J. Balodis, toreizējais Valsts prezid. A. Kviesis u. c. Akmeņi pieminekļa izbūvei ņemti no Daugavgrīvas bij. izbūvēm. Pieminekli cēlusi pieminekļa celšanas komiteja, kuņā bijušas apvienotas Pārdaugavas sabiedriskās organizācijas un 6. Rīgas kāj. pulks ar komitejas priekšsēdi E. Albertiņ-Baloža kdzi priekšgalā. Apkārtnes izdaiļošanu un pieminekļa kopšanu veic Rīgas pils. valde. Ceļu gar pieminekli ir nodomāts novirzīt vairāk uz D A. Pieminekli atklāja 1937. g. 31. X Valsts un Ministru Prezidents Dr. K. Ulmanis, starp citu sacīdams šādus zīmīgus vārdus, kas atgādina mums liktenīgās 1919. g. novembra dienas: „Visi saprata, kad valdība paziņoja un pateica, ka šī stunda ir mūsu valsts likteņa sfunda,

ka šī likteņa stunda ir sīsi un sākušies izšķīroši notikumi. Un tāpat visi mūs saprata, kad mēs pateicām, ka mēs cīnīsimies visiem spēkiem un ka mūsu pienākums ir iebrucējus galīgi izdzīt no mūsu zemes uz visiem laiku laikiem. Visi saprata, ka tautas un valdības pienākums ir aizstāvēt mūsu jauno neatkarību pret iebrucējiem, aizstāvēt to līdz pēdējai asins pilei. Valdība pateica un pasludināja visiem dzirdami un saprotami, ka mums Rīga jānotur un ka mēs Rīgu noturēsim. Un mēs viņu noturējām!”

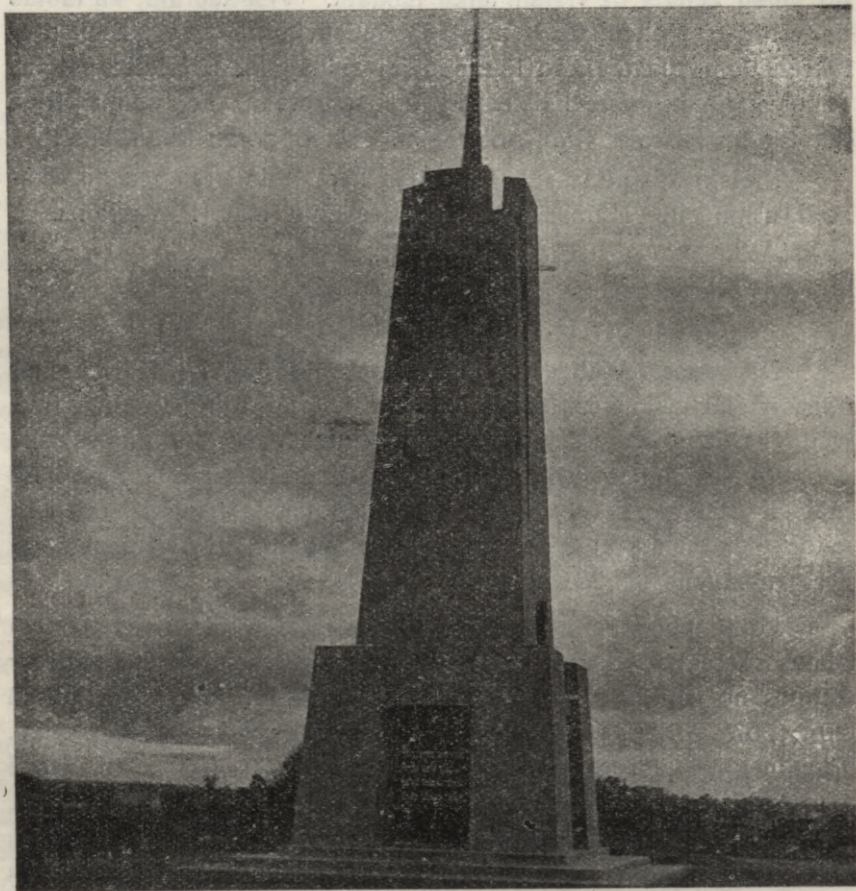
Pieminekļa atklāšanā piedalījās kaŗa ministrs ģen. J. Ba-
lo dis un citi valdības locekļi, to iesvētīja māc. P. Apkalns.

4. Nāvessalā¹⁾.

Daugavas ieloka kreisajā krastā pie Ikšķīles, kur katra zemes pēda ir slacīta latviešu strēlnieku asinīm, un kur latvieši ieguva izcilu kaŗotāju slavu un pat savu pretinieku atzinību par sevišķu varonību, ar frontes pusi pret Daugavu pēc arch. prof. E. L a u b e s meta ir uzcelts 14 m augsts dzelzsbetona iespaidīga obeliska veida pieminekļis ar torņveida metalla smaili un trijām zeltitām zvaigznēm virs tā (23. att.).

Uzeju pie pieminekļa no Daugavas puses veido divas 430 cm platas septiņu pakāpju kāpnes, bet ap pašu pieminekli ir kāpnes no četrām pusēm ar 3 pakāpēm katra, no kuŗām pirmā $20 \times 672 \times 40$, otrā $15 \times 550 \times 40$, trešā $15 \times 431 \times 20$. Pieminekļa lejas daļas pamatne $401 \times 401 \times 401 \times 401$ savā konstrukcijā stūrus izveido masīvos 3 m augstos stūru pilāros, virs kuŗiem it kā atbalstīdamies paceļas pretim debesīm, saulei un simbolizētai brīvībai masīvais betona obelisks, pamazām sašaurinoties un savā noslēgumā izveidojot četrās daļās sašķelto virsotni (vērtību pārvērtēšana kaŗā un revolūcijā, no kuŗas dzimst trīs zeltītas zvaigznes — Latvijas neatkarība, brīvība un vienība. Starp masīvajām stūru konstrukcijām pieminekļa frontes pusē ir izveidotas 210×140 ozolkoka durvis, kas ved pieminekļa iekš-
telpā, kuŗa domāta relikviju uzglabāšanai. Virs durvīm pie obeliska piestiprināts 90×80 čugunā veidots uzlecošas saules atveids (kaŗavīru cepures nozīmes atveids). Pieminekļa pretējā,

D pusē, ir no betona izveidota rēgulāra 90×90 krusta zīme. A pusē 172×92 metalla plāksne ar tajā veidotu tekstu: „Tēvu zemes mīlestību pirmā vietā stādijāt, latvju dēlu varonību sve-

23. att. Piemineklis Nāvessalā.

šām tautām rādijāt.“ R pusē tāda paša veida plāksne ar tekstu: „Mūžam neaizmirstamai Nāves salas cinitāju 2. Rīgas un 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulku varoņu piemiņai 1916.“

Pieminekli cēlusi kara ministrija, un tas izmaksājis Ls 10.000; atklājis 1924. g. 27. VII toreiz. Valsts prezidents J. Čakste.

1936./1937. g. pie pieminekļa pēc archit. pulkveža A. Galinčova doma meta ir uzceltas latviešu strēlnieku mūzeja un saimniecības ēkas, kas veidotas latviskā stilā apaļu guļkoku būves teknikā. Ēku koki nedaudz iedūmoti un pernicoti. Ēkām niedru jumti. Mūzeja saimniecība ir 6,5 ha liela un domāta kā dārzsaimniecība mūzeja pārziņa apsaimniekošanā.

Ap 300 m no pieminekļa uz ZA ir apbedīts nezināmais strēlnieks, un pie tā kapa novietots $50 \times 30 \times 20$ kapakmens ar uzrakstu: „Mirāt, lai dzīvotu. Nāvessalas skauti“; turpat arī 20×30 piemiņas plāksne ar tekstu: „Nezināmais strēlnieks, Nāvessalas skauti 22. VI 1930.“

Ap 250 m uz DA no pieminekļa ir ar betona stabiņiem un ķēžu žogu iezogots 238×251 kopējs brāļu kaps 46 kaujā kritušiem krievu kaņavīriem, ko, aizstāvot Nāvessalu, kā atrotot konstatēts, artilērijas lādiņš zemnicā apbēris; daļa arī atsevišķi krituši. Šmita cementfabrika, 1935. g. laužot Nāvessalā ģipšakmeni, kritušos kaņotājus atrakusi un pēc tam apbedījusi minētajā brāļu kapā.

1) Geogrāfiski tur nav salas; par Nāvessalu šo vietu latviešu strēlnieki iesauca tāpēc, ka viņu ierakumi bija it kā salā: priekšā — uguns josla, aiz muguras Daugava. Sevišķi drausmīgas dienas Nāvessalas aizstāvjiem nācās piedzīvot 1916. g. 8. X, kad vāciešu gāzu uzbrukumā 173. Kameņeckas pulks zaudēja ap 2500 kritušo. Minētie un citi Nāvessalas kaujas rajonā kritušie, kopskaitā ap 4470, apbedīti brāļu kapos pie Tinūžiem — Daugavas labajā krastā.

Lit. A. Tupiņš, Nāvessala 1923. g.

Latv. Arhitektūra I 1938. g.

5. Cēsis.

Vienības laukumā pēc arch. profesora Dr. P. Kundziņa meta ir uzcelts no Allažu šūnakmens arhitektonisks kolonnas veida piemineklis Cēsu atbrīvošanas un kritušo varoņu piemiņai (24. att.).

Piemineklis ir celts virs 1,25 m augstas zemju terases, kuņā no priekšpuses ved 3,80 m platas kāpnes. Pieminekļa pamats: $240 \times 300 \times 300$. Pamata priekšpuses augšdaļā ir bronzā veidoti uzraksti: „No zobena saule lēca“, zemāk gada skaitļi „1919.—1920.“, starp kuņiem vainags ar krustotu šķēpu un zem tā: „saviem

kritušiem varoņiem". Virs pamata paceļas 1360×100×100 rēgulāra četrstūru kolonna, virs kuņas zeliņa vaļa bumba, kuņas Di — 1 m. Kopējais pieminekļa augstums sasniedz 17 m, un tas paceļas pāri visām pilsētas celtnēm. Kolonnas apakšējo daļu virs pamata

24. att. Uzvaras piemineklis Cēsis.

ietver 3,60 m augsti stilizēti šūnākmenis liesmu atveidi, kas kopā ar vispārīgo pieminekļa architektūru un uzrakstiem izteic piemiņeklī ietverto simboliku: no ciņu liesmām dzimst spožā zelta brīvība!

Pieminekļa pamats ir izmūrēts un aplikts šūnākmenis plāksnēm, bet kolonna ir no masīviem 1×1×1 m šūnākmenis bluķiem.

Pieminekļa vietas augšējā terase ir apžozta dzīvžogiem, bet apkārtējais laukums izdaiļots alejām un apstādījumiem. Katrā pieminekļa pusē aug pa ozolam — tautas Vadonim Dr. K. Ulmanim un kaŗa ministram ģeu. J. Balodim.

Pieminekļa pamatakmens ir likts 1924. g. 22. VI. Technisko izstrādājumu veikusi E. Kuraua akmeņkaltuve Rīgā, un tas izmaksājis ap Ls 16000. Atklājis 1924. g. 16. XI (Cēsu 700 gadu jubilejā) toreiz. Valsts prezid. J. Čakste, iesvētījis bīskaps Irbe. Pieminekli cēlusi pieminekļa komiteja. Līdzekļi iegūti no ziedojumiem, valdības un pašvaldības pabalstiem.

Cēsis 1918. g. novembrī, tūliņ pēc Latvijas valsts proklamēšanas, noorganizējās Cēsu rota, komplektējoties no nacionāli domājošiem atvaļinātiem virsniekiem, instruktoriem un nedaudziem intelliģences pārstāvjiem. Rotai bija liela nozīme nacionālā pretspara radīšanā pret komūnistisko propagandu Vidzemes vidienā 1918. g. novembrī un decembrī. Iebrūkošajai Krievijas sarkanajai armijai apdraudot, rota sava skaitliski mazā sastāva dēļ, bez kaujas atkāpās un 1918. g. 27. XII sasniedza Rīgu, kur pievienojās pārējiem Pagaidu valdības bruņotajiem spēkiem. Tur tai kā kaujas vienībai Kalpaka bataljona sastāvā ir paliekoša nozīme Latvijas tapšanas vēsturē.

Cēsu kaujās 1919. g. jūnijā ģeu. K. Berķa vadītais Cēsu pulks kopā ar Igaunijas III divīzijas daļām sakāva vācu dzelzsdivīziju un Baltijas landesvēra daļas. 22. VI kauja deva latviešu un igauņu apvienotiem spēkiem spožu uzvaru un izjauc vāciešu nodomu — iznīcināt Latviju un Igauniju. Cēsu kaujās krituši un ievainoti ap 500 kaŗavīri, no kuŗiem daļa igauņu.

6. Raunā.

Raunas brīvības pieminekļis ir 9 m augsts, celts uz 1 m augsta terasveida zemju uzbēruma un veidots no pelēki iesārta Latvijas granīta pēc tēlnieka K. Zemdega meta „kokle”. Virs 2 m augsta, pie pamata ar 3 pakāpēm veidota, pjedestala novietota koklētāja tautu meita, kam varenās līnijās piekļaujas 7 m augsta un 1 m plata trapezveida kokle, uz kuŗas tad tautiete paceltām rokām, kā no zemes smaguma un apspiestības atrīvojusies, skatot milzīgās kokles stīgas, skandina himnu Latvijas brīvībai un slavai. Tas redzami izteikts ar bronzā veidotu uzrakstu pjedestala priekšpusē: — „Dievs svēti Latviju!” —

„Pieminekļa stabs izveidots senlatviešu kokles formā. Kokli

spēlē simboliska latviešu jaunava — latviešu tautas dziesmu gars — ilgu un sappu — pēc cēla un daiļa ietvērums. Pieminekļa pamata motīvs ir: „Tautu izglāba dziesmu gars“. Citiem vārdiem — tautu izglāba kultūra un tās radītais pašlepnums. Dziesmu gars, kas tautu izglāba no iznikšanas ilgu gadsimtus, tautas vienotājs bija arī pēdējos gadu desmitos. Piemineklim vēl otra nozīme — kara laikā kokle pārvēršas šķēpā, jo koklei ir šķēpa forma. Tā tad šis piemineklis skaidri izteic to ideju, ka latvietis grib dzīvot mierā un nodoties mākslai un zinātnei, būt draugs ar visiem, bet neļaus nevienam sevi darbā un centienos traucēt. Latviešu mūzikas mākslas rīks vajadzības brīdī var pārvērsties par ieroci¹).“

„Pieminekli imponē formu iespaidīgā vienkāršība. Archaizētās formas pakļautas kustību ritmam.

Neraugoties uz nestabilitāti kokles uzbūvē, piemineklis valdzina ar formu harmonisko saistījumu, ritma izjūtu un pacilātību. Dekoratīvi tvertas formas iegūst simbolisku jēgu²).“

Pieminekļa veidošanai granīta blukis ņemts no turpat esošā purva un izcirsts uz vietas, 5 akmeņkaļiem strādājot $\frac{1}{2}$ gadu. Piemineklis ap 6 m³ un sver ap 168 to. Cēlusi Raunas brīvības pieminekļa komiteja un izmaksājis Ls 10000. Atklājis 1933 g. 20 VIII tor. Valsts prezid. A. Kviesis. Pieminekļa apkārtnē ir izdaiļota skaistām terasēm, apstādījumiem, dzīvžogiem un daudziem radiāli un koncentriski veidotiem celiņiem.

1) J. Straziņš, Atbrīvošanas piemineklī Latvijas laukos. Brīvības piem. gada grāmata 1936. g. 169. l. p.

2) J. Siliņš — Latviešu jaunā tēlniecība. Senatne un māksla II. 1936. g.

7. Jelgavā.

Piemineklis pēc tēln. K. Jansona meta ir uzcelts pie Jelgavas dz. c. stacijas, apstādījumos. Piemineklis atrodas terasveida paaugstinājumā, kuŗā ved 250 cm platas pelēka granīta kāpnes katra ar 7 pakāpēm no četrām pusēm. Pieminekļa simboliskais tēls 3.5 m. augsts, kalts gaiši pelēkā granītā, tēlo tautas teiku varoni Lāčplēsi kā melnā bruņinieka un sarkanā puķa

25. att. Atbrīvošanas piemineklis Jelgavā.

1. $363 \times 70 \times 15$ un 2. $452 \times 40 \times 10$, tālāk grantētais paaugstinājums ar kāpnēm. Postamenta priekšpusē, 100×40 laukumā bronžā veidots uzraksts: „Jelgavas atbrīvotājiem”. No tuvuma skatoties, pieminekļa tēls izdveš spēku un varenību; no tālienes asās līnijas kļūst mazāk jaušamas un pats piemineklis gūst maigāku izteiksmi, nezaudējot tomēr savu spēka izpausmi. (25. att.)

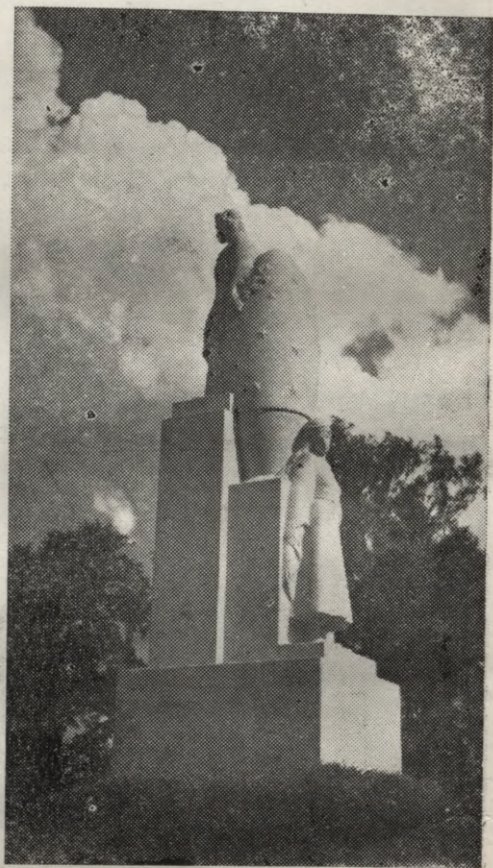
Pieminekli kaldinājis autors — Cēsis. To cēlusi Jelgavas

uzvarētāju. Tēla galva pēc smagas cīņas noliekta, tomēr triumfējoša un labā roka krūšu augstumā satvērusi šķēpu, uz kuŗa pa daļai atbalstās muskuļotais ķermenis; kreisā roka nolaista un tur vairogu, kuŗa apakšdaļā uzlecoša saule, bet virs tās stariem simboliskās trīs zvaigznes. Zem tēla uzvarētais melnais bruņinieks, kur spilgti izdalās pēdējā bruņu cepure un uz uzpletņa melnais bruņinieka krusts. Viss simboliskais veidojums novietots uz $300 \times 230 \times 200$ liela kubveida postamenta, kas apšūts zilgani pelēkām granīta plāksnēm. Kubveida postamenta apakšā vēl divas terases:

atbrīvošanas pieminekļa komiteja, kuŗas iniciātori P. Juraševskis, Dr. D. Bīskaps, Eichvalds u. c. sasauca pirmo apspriedi 1925. g. 13. III un stājās pie līdzekļu vākšanas. 1927. g. 1. IX Jelgavas apgabalietis tika reģistrēti komitejas statūti. 1931. g. komiteja apvienojās ar Ložmetēja kalna pieminekļa celšanas komiteju un no tā laika arī kopa Ložmetēja kalna pieminekli. 1937. g. 27. IX komiteja sasauca pēdējo sēdi un nolēma likvidēties, nododot pieminekli Jelgavas pilsētas pašvaldībai, bet aktīvus — radniecīgajām organizācijām.

Piemineklis izmaksājis Ls 22.106,50, kas savākti ziedojumu ceļā, no kuŗiem valdība devusi Ls 5000.— un Jelgavas pašvaldība Ls 3000.—. Piemineklim pamatakmens tika likts 1931. g. 7. VI un atklājis 1932. g. 22. VI toreiz. Valsts prezid. A. Kviesis, piedaloties valdības locekļiem.

Lit.: Kā tapa piemineklis Jelgavas atbrīvoājiem „Zemgales Balss” № 219, — 1937. g.

26. att. Atbrīvošanas piemineklis Dzūkstē.

8. Dzūkstē.

Pie vietējās ev.-lut. baznīcas pēc tēlnieka K. Zemdega meta un pēdējā veidojumā no Somijas gaiši pelēkā granīta ir uzcelts kritušo kaŗavīru piemīņai 5 $\frac{1}{2}$ m augsts vispusīgi skatāms

piemineklis Uz $85 \times 159 \times 182$ liela pamata tas veidots trijās pjedestālu veida pakāpēs, kas cieši saplūst vienā idejiski pārdomātā kompozīcijā. Virs zemākās pakāpes, simbolizētas pelnu

27. att. Atbrīvošanas piemineklis Rūjienā.

urnas pakājē, dziļās sērās par kritušajiem dēliem, novietots 2 m augsts latvju sievietes tēls ar leju D virzienā vērstu skumju skatu. Uz vidējās pakāpes novietota ap 2 m augstā simbolizētā, 18 zvaigznēm klāta pelnu urna (kā visu kaŗā kritušo simbols). Uz augstākās pakāpes, pieskaŗoties ar muguru urnai, pēc smagas ciņās ar tālē, Z virzienā vērstu skatu, novietots latvju dēla, kaŗotāja tēls ar šķēpu labajā un ozolzaru vītņi, kā uzvaras simbolu, kreisajā rokā. Uz pjedestala izkalts teksts: „Pasaulē kaŗā un Latvijas atbrīvošanas ciņās kritušiem Džūkstes draudzes dēliem“, zemāk „Džūkstes draudze, Džūkstes, Slampes pagasti“.

Piemineklis salikts no savstarpēji līdzsvarotām 5 granīta daļām, kuŗu tilpums ap 6 m^3 un svars ap 160 to. Līdzekļus vākušas Džūkstes sabiedriskās organizācijas. Atklājis 1935. g. 17. XI ministrs A. Bērziņš.

9. Rūjienā.

Rūjienā, Brīvības laukumā pēc tēln. K. Zemdega meta ir uzcelts 7,5 m augsts Somijas pelēkā granīta piemineklis Latvijas atbrīvošanas kara par Rūjienas atbrīvošanu kritušo varoņu piemiņai. Pieminekli veidots 3 m augsts senlatviešu taurētāja tēls ar tauri abās rokās un modru uz priekšu tiecošos satu. Tēls novietots kāpjošas kustības atveidā ar ceļi saliektu labo kāju uz augstāka kuba un taisnu kreiso kāju uz zemāka. Šie kubi savukārt novietoti uz masīva 3 m. augsta granīta četrstūra pjedestala, kuŗa priekšpusē veidots dzejn. Fr. Mieriņa teksts: „**Taurētājam bija mirt, tomēr latvi ziņu dzird.**“ Piemineklis savā apdarē ir vienkāršs, bet iespaidīgi izteiksmīgs; arhitektoniski un plastiski apvienots (27. att.).

Pieminekļa celšanu ierosinājusi 1923. g. Naukšēnu pag. aizsargu nodaļa un 1935. g. 14. VII ministrs A. Bērziņš licis pamatus. Piemineklis izmaksājis Ls 25.000, kas saziēdoti. Kalts Dambekalna akmeņkaltuvē Rīgā un pie tā nostrādātas ap 1000 darba dienas. Pieminekli 1937. g. 15. VIII atklājis kara ministrs ģeņ. J. Balodis, sacīdams plašā uzrunā, starp citu: „**Mēs kara viri, nekad neesam pazinuši skaldišanos savās rindās. Mēs esam turējušies pie viena principa kā grūtās dienās, tā arī miera laikos, kā vienota saprašanās ir visa dzīves gudriba. Vienoti mēs esam gājuši brīvības cīņās, vienoti mēs ejam savās miera laika gaitās, vienoti mēs iesim arī turpmāk līdz ar savu vienoto tautu.**“

Pieminekli iesvētīja māc. P. Apkalns.

10. Iecavā.

Iecavā, Brīvības parka uzkalnā pēc tēlnieka P. Bandera meta un pēdējā veidojumā ir uzcelts 5,20 m augsts Latvijas sarkanpelēkā granīta piemineklis — Latvijas atbrīvošanas kara kritušo varoņu piemiņai.

Piemineklis celts uz zemju uzbēruma, virs kuŗa divas pakāpjveidīgas 16 cm biezas granīta kārtas. Virs augšējās kārtas

32×190×90 pieminekļa pamata daļa, virs tās — centrālā 90×160×70 akmensdaļa, kuņģā izkalti viens pret otru vērsti divu

28. att. Atbrīvošanas piemineklis Iecavā.

kritušo kaŗotāju galvu attēli uz tēvijas ežmalas; attēlu varēnām gaismas staru šaltīm apstaro kaŗotāju izcīnītās 3 simboliskās zvaigznes. Zemāk konstrukcijā iekļaujot šais teksts: „Uz ežiņas galvu liku — sargāt savu tēvu zemi.“ Pretējā pusē: „Tautas brīvības un Latvijas neatkarības cīņu varoņiem.“ Virs galvas akmens 3,65 m augsts obelisks — apakšdaļā 90×45, augšdaļā 55×45 (28. att.).

Pieminekļa akmens ņemts no Jumpravas pag. Lielvājiņu māju laukiem un apstrādāts apm. 10.000 darba stundās. Izmaksājis ap Ls 7000.—. Atklāts 1936. g. 23. VIII.

11. Ozolnieku pag. Jelgavas apr.

Pie Ozolnieku Skuju pamatskolas, Rīgas - Jelgavas šosejas malā 29,30 klm no Rīgas rīc tēlniecības stud. M. Šmalca tēlnieciskā meta un būves vadītāja arch. N. Voita arhitektoniskās daļas meta ir uzcelts 350×190×60 plāksnes veida tra-

29. att. Kritušo piemineklis Ozolnieku pagastā.

vertīna piemineklis šajā rajonā Atbrīvošanas kara kritušo karavīru piemiņai (29. att.).

Gaiši dzeltenais piemineklis, harmoniski iekļaujoties tumši zaļajā meža fonā, celts ar fronti pret šoseju uz 1,20 m augsta ieapaļa zemju paaugstinājuma, kuŗa virsotni izveido travertīna plāksnēm klāta terase, kuŗas rādijs 5 m. Terasē $\frac{1}{4}$ iesāņš no frontes ved katrā pusē travertīna kāpnes ar 8 pakāpēm, no kuŗām katra: $15 \times 32 \times 150$. Terases katrā pusē masīvs travertīna sols un dibens plānā — piemineklis. Pieminekli 2 m no pamatnes ir 94×175 ieplaka, kuŗā pēc prof. K. Zāles norādījumiem ir M. Šmalca veidota skulptūrālā daļa — bareljefs, kuŗā tēloti divi kaujtērpā ar bruņcepurēm tērti uzbrukumā dodošies karavīri. Pirmajam no tiem abās rokās cieši satverta šautene; otram labajā rokā rokas granāta. Zem bareljefa izkalts teksts: „Varonīgajiem

tēvu zemes dēliem 1919.“ Pieminekļa novietojuma organizācija labi izveidota un rada ērtu un cienīgu pieeju un noeju no pieminekļa, kas reizē ar to ļauj izpausties pieminekļa cildenumam visā pilnībā.

Skuju pamatskolas un Iecavas upes rajonā 1919. g. 17. novembrī uzbrūkošām 6. Rīgas kājnieku pulkam notika izšķirēja kauja ar Bermonta kaņaspēka daļām, kurā cilvēku un ieroču ziņā pārspēkā esošais ienaidnieks izrādīja stipru pretestību. Šajā kaujā 6. R. k. p. zaudēja 16 kritušus, 2 bez vēsts pazudušus un 58 ievainotus kaņavīrus. Kauja mums deva uzvaru, jo mūsu pusē bija morālais pārsvars. Kritušie: Alksnis Hermanis, Breiss Edgars, Friksons Jānis, Ivans Aleksis, Kaspars Jānis, Kalns Teodors, Martus Jāzeps, Ozoliņš Jānis, Ozollapiņš Pēteris, Pastalnieks Augusts, Podiņš Kārlis, Raibais Frīdrihs, Paeglis Pēteris, Sika Pēteris, Sabers Arvīds, Vinters Kārlis.

Pieminekļa celšanas komiteja tika nodibināta 1933. g. 7. V un tanī ietilpa turienes pašvaldības un organizāciju amata personas ar iniciatoru skolotāju J. Medni kā komitejas priekšsēdi. Pieminekļis izmaksājis Ls 3000.— neskaitot pašvaldības un sabiedrības ziedoto darbu un materiālu. Līdzekļi saziēdoti, no kuņiem Ls 500.— un travertīnu devusi Br. k. k. Pieminekļa mets caurskatīts būvniecības pārvaldē 1937. g. 5. V, piedaloties I. Ū. un mākslas akad. pārstāvjiem, apstiprināts ministru kabinetā 1937. g. 29. VI. Pieminekļa uzstādīšanas darbus veikusi E. Kuraua firma Rīgā kaņā ministra uzdevumā atklājis 1937. g. 24. X pulkv. Liepiņš un iesvētījis virsmācītājs J. Ūullītis.

Uzceltajam piemineklim netiešu ierosinājumu ir devis 1922. g. plkv.-leitn. U p e n i e k a pie skolas uzceltais 3,15 m augstais koka obelisks, kas tagad kā laika zoba sagrauzts tiek novākts. 1930. g. 3. V pie minētā pieminekļa šosejas malās skolas audzēkņi iedēstīja kociņus, izveidojot varoņu aleju, kas tagad saplūdusi ar vispārējo šosejas apstādījumu. Līdzšinējā un tagadējā pieminekļa apkārtni ar lielu mīlestību kopj skolas audzēkņi.

12. Burtniekos.

Burtnieku ezera krastā, varoņu birzī pēc tēlnieka N. Maulīca meta un pēdējā veidojumā ir uzcelts 260×110×45 gaiši sārts turienes granīta pieminekļis Atbrīvošanas un Pasaules kaņā kritušo burtniecīešu piemiņai.

Pieminekli tēlots simbolisks latviešu jaunavas bareljefs ar skumjā skatienā noliektu galvu, kas ar labo eikoni atbalstās uz plāksnes ar sekojošu tekstu:

„Latvijas atbrīvošanas cīņās un Pasaules karā kritušie Burtnieku draudzes dēli:

Burtnieku pag.

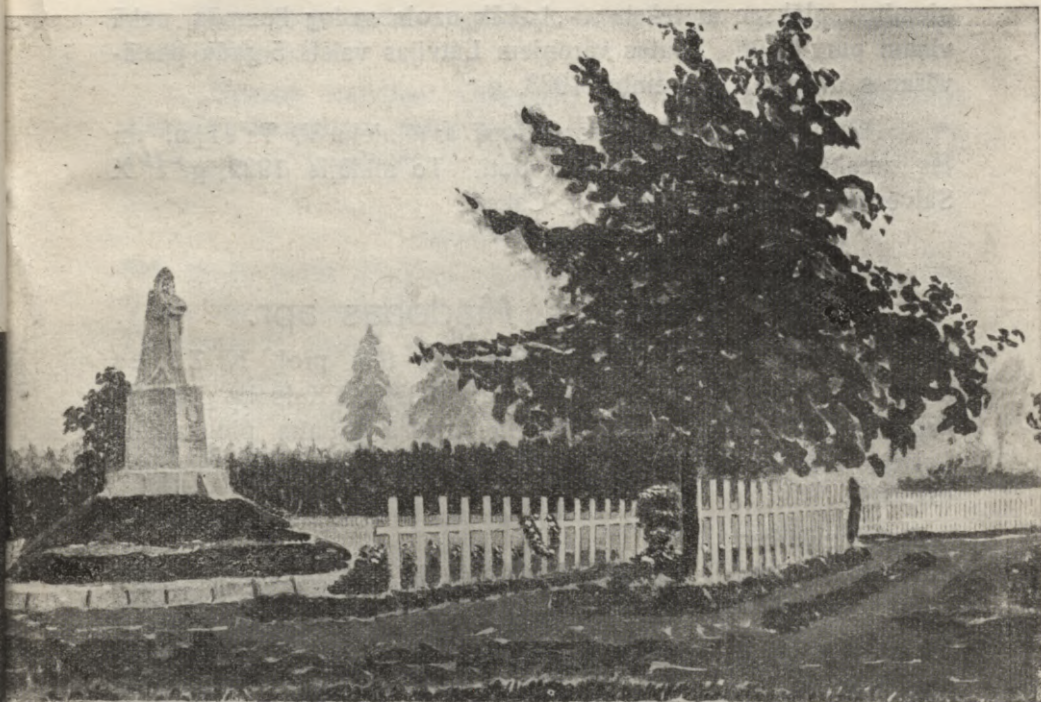
1. Gūtmanis, Antons	21. Pāvuliņš, Jānis	39. Lindrāts, Jānis
2. Kiršbaums, Kārlis	22. Preimanis, Jānis	40. Reinfeilds, Indriķis
3. Kondrāts, Pēteris	23. Preimanis, Mārcis	41. Sednalds, Jūlijs
4. Liepiņš, Jūlijs	24. Priede, Pēteris	42. Tēraudkalns, Paulis
5. Pommers, Arvīds	25. Ratnieks, Jānis	43. Vadmāliņš, Jānis
6. Zatlis, Kārlis Ernests	26. Ratnieks, Kārlis	44. Vektors, Kārlis
7. Zomers, Antons	27. Rolmanis, Pēteris	
8. Bormanis, Roberts	28. Rozenbergs, Kārlis	Jaunburtnieku pag.
9. Alksnis, Antons	29. Rullis, Teodors	45. Gūtmanis, Fricis
10. Brants, Pēteris	30. Skujiņš, Pēteris	46. Okalderis, Pēteris
11. Brože, Jānis	31. Vilnis, Jānis	47. Rikšis, Teodors
12. Cakens, Augusts		48. Rudzītis, Pēteris
13. Caka, Roberts	Rencēnu pag	49. Caka, Pēteris
14. Galbis, Jānis	32. Kušķis, Jānis	50. Kalniņš, Pēteris
15. Krūskops, Kārlis	33. Paiders, Augusts	51. Laimiņš, Jānis
16. Mazbrālis, Jānis	34. Priedits, Jānis	52. Leimanis, Vald.
17. Mednis, Jānis	35. Zaķis, Krišjānis	53. Priede, Augusts
18. Misters, Tenis	36. Ciķelis, Pēteris	54. Reimanis, Augusts
19. Ozers, Ernests	37. Liepiņš, Teodors	55. Tormanis, Augusts
20. Ozoliņš, Jānis	38. Lūsis, Eduards	56. Vilnis, Pēteris.“

Pieminekli cēlušas Burtnieku, Rencēnu un Jaunburtnieku aizsargu nod. ar saziēdotiem līdzekļiem. Pieminekļis izmaksājis Ls 3.500.— un to 1937. g. 15. VIII atklājis min. A. Bērziņš, iesvētījis mācīt. A. Briedis. Pieminekļa mets ministru kabinetā apstiprināts 1937. g. 19. I.

13. Valkā.

Valkas brāļu kapos, 1 klm no pilsētas, Varoņu ielas galā pēc tēlnieka E. Meldera meta ir uzcelts Latvijas sarkanā granītā cirsts pieminekļis Valkas atbrīvošanas kaujās kritušo varoņu piemiņai, no kuŗiem 18 apbedīti minētajā kapsētā (30. att.).

Pieminekļis ir 6 m augsts, un tā virsējā daļā uz augsta pjedestala veidots senlatviešu kaŗavīra tēls, kā šē aprakto varoņu

30. att. Piemineklis Valkas brāļu kapos.

tēvs. Tas spēka un mierīgas pašapziņas stājā, atspiedies uz vairoga, skumst gan par kritušiem, bet ir lepns par iegūto brīvību. Kaņavīra krūšu tēls ir 1 m augsts, mākslinieciski veidots, pauž ēģiptisku mieru un daiļumu.

Pjedestala priekšpusē veidots ozollapu vainags un zemāk teksts: „4. Valmieras kājnieku pulka kaujās kritušiem par Latviju 1919,“ pretējā pusē: „Pirmo Tautas pulku kritušie varoņi Ziemeļlatvijā:

Altiņš, Fricis	Stenders, Jānis	Lapacinskis, Augusts
Bogdanovs, Andrejs	Rozenbergs, Roberts	Bruņinieks, Jānis
Ienes, Augusts	Sauleskalns, Jānis	Teteris, Edgars
Gruskovs, Kārlis	Tillers, Mārtiņš	Akmenis, Teodors
Grandmanis, Osvalds	Cukurs, Jānis	Karlsons, Vilis
Audziņš, Miķelis	Reine, Pēteris	Liepiņš, Voldemārs

1923. g. 18. XI pie pieminekļa novietota balta marmora

piemiņas plāksne ar tekstu: „**Labāk ozols sadeg liesmās, nekā viņam purvā pūt.** Tautas varoņiem Latvijas valsts 5 gadu pastāvēšanas dienā 18. novembrī 1923. g.“

Pieminekli veidojis autors kopā ar tēlnieku V. Treiju, un tas izmaksājis Ls 3.400, kas saziēdoti. To atklājis 1922. g. 1. X Satversmes Sapulces prezid. J. Čakste.

14. Meirānos, Madonas apr.

Meirānu pag. Visagalas kapsētā pēc tēln. prof. K. Zāles meta autora un tēln. A. Dzirkaļa izstrādājumā Kalpaka ģimenes kapa vietā ir uzcelts no turienes gaišpelēkā granīta piemineklis Latvijas armijas pirmā virspavēlnieka **Oskara Kalpaka** piemiņai (31. att.).

Pieminekļa centrālā figūra ir senlatviešu kaņavīrs ar sev priekšā novietotu nacionāli ornamentētu vairogu, uz kuņa atbalstās tā kreisā roka. Senlatviešu kaņavīra tēls — kā Kalpaka garīgais iemiesojums — rāda seju, kas cauri gadu simteņiem un tūkstošiem nav pado-
taiznīcībai un izteic neuzvaramu garu, izdveš spēku un pašapziņas pietāti. Šim centrālajam

31. att. Piemineklis pie pulkveža Kalpaka kapa Meirānos.

tēlam katrā pusē ir ģimstoša kareivja tēls, kas simboliski iezīmē upuņus kaujas laukā par izcīnīto valsti un brīvību.

Pieminekļa pakājē granītā iestiprināta marmora plāksne, kurā iekalts teksts:

„Pirmam Latvijas kaŗaspēka virspavēlniekam pulkvedim Oskaram Kalpakam, dzim. 6. jnnvari 1882. g., kritušam 6. martā 1919. g.“ un zemāk Ed. Virzas dzejas vārdi:

„Pulkvedim Kalpakam.

Stāv ļaužu pulks atsegtām galvām, gods atdots no kareivjiem tiek
Viens otrs pie nodurtām acīm sev roku trīcošu liek.
Un komanda atskan, rib zalves un spēlēt mūzika sāk.
Jo, nobeidzis uzvaras savas, uz mājām nu Pulkvedis nāk.
Caur pilsētu trokšņainu, skaļu, kur ļaužu uz laukumiem daudz
Viņš lēnīgos triumfa ratos pa prospektu svinīgu brauc.
Raud, Pulkvedi, kareivji tavi. Ak neļauji taurēm vairs pūst.
Un piecēlies runā uz tautu, lai klusums par gavilēm kļūst.
Bet neatbild Pulkvedis vairāk ne kareivjiem, tautai, nekam;
Sedz karogs sarkanbaltsarkans ir seju ir augumu tam.
Jel noņemiet apsegu svēto, lai vadons veŗ acis un redz
Ir sauli uz kareivju pierēm, ir to, kuŗa noriet un lec.
Viņš klus. Tik ar Latvijas zemi vēl sajaukties nesas tam prāts:
Šis karogs sarkanbaltsarkanais pār kritušo pulkvedi klāts “

Akmens pieminekļa veidošanai ņemts no Meirānu pag. Siena purva un priekš apstrādāšanas bijis 400×350. Uz akmens Kalpaks jaunībā labprāt sēdējis un spēlējis vijoli, jo tas atradies tuvu Kalpaka dzimtas mājām. Pieminekli 1927. g. 10. VII atklājis toreiz. Valsts prezid. G. Zemgalis. To cēlusi „Pulkv. Kalpaka pieminekļa komiteja Meirānos“ un savienība „Pulkv. Kalpaka bataljons.“

Pulkvedis Oskars Kalpaks dzimis 1882. g. 6. I. Desmit gadus vecs K. sāka iet Visagalas pagasta skolā. Beidzis to, K. pēc trim gadiem iestājās Lubānas ministrijas skolā. Viņš gribēja gan tālāk izglītoties, bet trūka līdzekļu un tā trīs turpmākos gadus nācās nostrādāt tēva mājās. 1903. g. Kalpaks iestājās krievu armijā. 1905. g. K. beidza instruktoru rotu un tajā pat gadā iestājās Irkutskas kaŗaskolā, ko pēc 2 gadiem beidza kā virsnieks. Pasaules kaŗā Krievijas armijas sastāvā K. piedalījās daudzās kaujās, kur izrādījis sevišķu drošsirdību. 1915. g. K. tika iecelts par bataljona komandieri, 1917. g. — par pulka komandieri. 1918. g. rudenī K. atgriezās Latvijā un domāja atpūsties, strādājot tēva mājās. Tēvijas liktenis neļāva patriotam K. palikt vienaldzīgam. Tādēļ 1918. g. no-

vembri K. ieradās Rīgā un stājās Latvijas pagaidu valdības rīcībā un decembrī tika iecelts par Latviešu atsevišķā bataljona (toreiz. visu pagaidu valdības bruņoto spēku) komandieri. 1919. g. 3. I šie spēki, pārspēka spiesti, atstāja Rīgu un atkāpās ar K. priekšgalā uz Jelgavu, kur tās pašas dienas vakarā arī ieradās. 8. I K. ar savu bataljonu atstāja Jelgavu un caur Dobeli atkāpās uz Lielauci, kur ar uzbrūkošo lielinieku spēkiem 16. I agrā rītā bija jāzīcina smaga kauja, kas tomēr rezultātā K. bataljonam deva uzvaru. No Lielaucis K. atkāpās uz Lēnes muižu, ko sasniedza 18. I, un no turienes uz Rudbārziem, kuŗus sasniedza 23. I. Tad sekoja 25. I, kas ir viena no ievērojamākām dienām K. bataljona vēsturē. Atkāpšanās beidzās, sākās uz priekšu iešana no vienas kaujas uz otru, no vienas uzvaras uz otru, kas galu galā noveda pie Rīgas un Latvijas atbrīvošanas. Pavadot visu laiku nemītīgās kaujās, pienāca drūmā 6. marta diena, kas arvien paliks kā sērās tīta lapa Latvijas vēsturē, jo tā ir K. nāves un pēdējā kaujas diena. 6. III K. bataljons plašā frontē pārgāja uzbrukumā, guva spidošu uzvaru, bet pārpratuma dēļ sāka ugunskaļu ar toreizējiem kaujas sabiedrotiem — vācu dzelzs divīzijas daļām. Drīz gan maldīšanās noskaidrojās, bet mūsu jaunajai un skaitliski mazajai armijai tas maksāja dārgi. Pie Skrundas Saldus lielceļa krita pulkv. Kalpaks, atsevišķās studentu rotas komand. N. Grundmanis, virsleitnants Krievs un piekomandētais vācu baterijas komandieris leitn. Šrinders.

11. III pulkveža Kalpaka mirstīgās atliekas, Liepājai, atbrīvotajai Latvijas daļai, pagaidu valdībai ar Ministru Prezidentu K. Ulmani un nacionāliem bruņotiem spēkiem ar ģenerāli, toreiz. kapteini, J. Balodi priekšgalā sirds dziļumos sērojot, guldīja Liepājas Ziemeļu kapsētā. 1919. g. K. mirstīgās atliekas no Liepājas pārveda uz Meirāniem un 18. IX guldīja viņa dzimtas kapos Visagalā. Pulkv. K. pēc nāves apbalvots ar Lāčplēša kara ordeņa III, II un I šķiru. K. pēdējie vārdi bija: „**Balodi, paliekat manā vietā!**“ Ģenerālis, toreiz. kapt., J. Balodis piepildīja K. mantojumu un smagās, bet uzvarām vainagotās kaujās bruņoto spēku priekšgalā atbrīvoja zemi un izcīnīja Latvijas valsti tagadējā Valsts un Ministru Prezidenta Dr. K. Ulmaņa vispārīgajā vadībā un ideoloģijā.

Lit.: Ed. Virza. Pirmais Latvijas nacionālo kaujaspēku virspavēlnieks pulkvedis Oskars Kalpaks.

15. 16. 17. 18. Skrundā, Kuldīgas apr.

15. Skrundas pagastā, Skrundas Saldus lielceļa dienvidus malā 80 klm no Liepājas ir izveidots īpašs katafalkveida iežogots uzbērums, 160 cm augsts un 260 kvadr. mtr liels, kur ir uzcelts pieminēklis pulkvedim Kalpakam, kapt. Grundmanim, virsl. Krievam un leitn. Šrinderam, kas šeit krituši kaujā 1919. g. 6. III. Pie uzejas uzkalna katrā pusē kāpnēm ir 160 cm augsti betona

statņi, virs kuņiem ir novietotas 90 cm augstas granātas. Statņu priekšpusē piestiprinātas $40 \times 79 \times 1$ bronzas plāksnes. Uz labās puses plāksnes ir uzraksts: „1919. gada 6. martā, kaujā par tēvzemi šajā vietā krita pirmā latviešu kaŗaspēka pavēlnieks pulkvedis Kalpaks un viņa vienību vadoņi“, uz kreisās puses plāksnes: „Šo svēto un neaizmirstamo piemiņas vietu iekopušas vietējās sabiedriskās organizācijas ar brīvprātīgi ziedotiem līdzekļiem“.

32. att. Pulkveža Kalpaka krišanas vietas piemineklis Skrundā ar liktenīgo priedi.

Pulkveža Kalpaka krišanas vietas piemineklis veidots no melnā Zviedrijas granīta, 200 cm augsts, apakšdaļā 80×25 , augšdaļā 60×25 , pie kam pašā augšdaļā atkal paplašinās un tad strauji sašaurinās, nobeidzoties ar smaili. Priekšpusē iekalts

teksts: „Še krita 6. martā 1919. g. pirmais Latvijas armijas virspavēlnieks pulkvedis Oskars Kalpaks, dzimis 6. janv. 1882. g. Meirānu pagastā“ un tālāk: „Uz ežiņas galvu liku sargāt savu tēvu zemi.“ Pieminekļa otrā pusē veidota uzlecoša saule ar trim zvaigznēm un zem tās uzraksts: „Pieminat: Tēvu zemes brīvība pirkta dārgām asinīm“ Blakus piemineklim ir vēsturiskā priede, pie kuņas pulkv. Kalpaks tika smagi ievainots (32. att.). Priede, it kā sērodama, sāk kalst. Piemineklis atklāts 1922. g. 3. IX.

16. Blakus pulkveža Kalpaka piemineklim ir piemineklis Kalpaka bataljona atsevišķās studentu rotas pirmajam komandierim — kapteinim **Nikolajam Grundmanim**, kas veidots no radzes, samēros: 230×75×35, apakšdaļā plašāks, uz augšu sašaurinās un nobeidzas ar smaili. Priekšpusē mākslinieka J. Legzdīņa bronzā veidots 50×30 kapt. Grundmaņa sejas bareljefs, zem tā 30×50 bronzas plāksne ar tekstu: „Kapt Nikolajs Grundmanis, Atsevišķās studentu rotas komandieris, dzimis 7. februārī 1896. g. Bērmuižas Grundmaņos, kritis 6 martā 1919. g. Nav lielākas milestības par to, kā atdot dzīvību par saviem brāļiem.“

Pieminekli izgatavojusi Kuraua akmeņkaltuve Rīgā no Allažu šūnakmens, to atklājis 1929. g. 3. III tor. Valsts prezid. G Zemgalis.

17. Blakus kapt. Grundmaņa piemineklim ir piemineklis virsleitnantam **Krievam**, kas veidots no sarkanā granīta romba veidā, 130×90, un slīpi novietots uz 160×140×40 granīta pamata. Pieminekli iegravēts teksts: „Šeit krita pulkv. Kalpaka bataljona jātnieku nodaļas virsleitnants Krievs 1919. g. 6. martā.“

Pieminekli atklājis 1933. g. 3. XI kaŗa min. ģen. J. Balodis.

18. Blakus virsl. Krieva piemineklim tāda pat veida un lieluma piemineklis leitnantam **Šrinderam** ar uzrakstu: „Šeit krita pulkv. Kalpaka bataljona neatkarības rotas artilērijas leitnants Šrinders 1919. g. 6. martā.“

Pieminekli atklājis 1933. g. 3. XI kaŗa min. ģen. J. Balodis.

Ar kaŗa ministra ģen. J. Baloŗa gādību, tāpat kā Nāves-salā, tā ņeit, pretim pieminekļu uzkalnam, otrupus ceļa ir izveidota īpatnēja saimniecība ar ēkām, kas celtas pēc pulkv. arch. A. Galindoma meta. Vienā ro celtnēm ir iekārtots pulkvēŗa Kal-

paka piemiņas mūzejs, kas atklāts 1936. g. 6. IX. Mūzejs dod iespēju sīki iepazīties ar tās vietas vēsturisko nozīmi, kaujas norisi un vēsturiskiem materiāliem.

Saimniecības — mūzeja celtnes ir veidotas, pēc iespējas atdzīvinot seno laiku latviešu sētas nacionālos celtniecības elementus, pa daļai ar to radot pagātnes vēsturisku nokrāsu. Lietājot senās latviešu celtniecības elementus, tiek rādīts, kā arī pašreizējā lauksaimniecības attīstībā ir iespējams izveidot nacionālu lauksaimniecības stilu.

Mūzeja saimniecība ir 39 ha liela, un to kā 2 zirgu saimniecību apsaimnieko mūzeja pārzinis. Mūzejs ir iekārtots saimniecības dzīvojamā ēkā, turpat arī tūristu mītne un pasta nodaļa. Bez šīs ēkas vēl ir klēts, labības šķūnis, malkas šķūnis un pirts.

Visas guļbūvē celtās ēkas segtas ar niedžu jumtiem. Mūzeja telpās sienas no iekšpuses atstātas neapšūtas, baļķi iedūmoti un pernīcoti, dzīvojamās telpās tās apšūtas rakstā ar dēlišiem. Apmetums likts tikai nepieciešamās vietās. Griesti veidoti redzamām sijām un dēlišu apšuvumā. Gleznaini izceļas krāsās veidotās krāsnis. Tās mūrētas no dzelteniem, vāpētiem Bauskas podiņiem ar sarkanu ķieģeļu un zaļo podiņu rotājumiem. Vienkāršie grīdu dēļi likti skujotā rakstā. Ārdurvis pēc vecu laiku paņēmieniem apšūtas ar dēlišiem rakstā ar kalēju kaltām naglām. Tāpat pārējie apkalumi, kā viras un roktuļi, kalēju roku veidoti. Mūzeja telpu iekšdurvis izceļas ar melnā ozola un bumbierkoka ielaidumu. Izveidojuma bagātību papildina rakstā liktie krāsainie ķieģeļi ieeju un palieveņu kloniem. Visi šie vienkāršie, bet gleznie paņēmieni sastopami mūsu senajā lauku būvniecībā.

Ikgadus saimniecībā tiek rīkotas meža dienas, tādēļ arī ap mūzeju izveidoti glīti un gaumīgi apstādījumi pēc arch. P. Dreimaņa meta.

Lit.: Ramats, Kalpaka bataljons neatkarības cīņās;
E. Mednis, Vērosim varoņu pēdas, 1937. g.
Latvijas architektūra I 1938. g.

Ir uzsākta pulkv. Kalpaka piemiņas gatves izveidošana, apdēstot visu Kalpaka bataljona uzvaras gājiena ceļu 1919. g. pavasarī no Ventas līdz Rīgai ar ozolu grupām

— pa četri katrā, kas simbolizē četras Kalpaka bataljona vienības: Cēsu, Studentu, Neatkarības rotas un atsevišķo jātnieku nodaļu.

Pirmās koku grupas ir iedēstītas 1938. g. 8. V 5 klm gaŗajā uzvaras ceļa sākuma posmā starp Kalvēm un Rudbārziem. Pirmā grupa pie Liepājas Skrundas un Valtaiķu Embūtes ceļa krustojuma — Kalvenes Sūnaušu saimnieka S. Vajļa īpašuma robežās.

Otra grupa — Kalvenes Malcenieku māju saimnieka G. Bleicha, trešā grupa — Kalvenes Baložu māju saimnieka K. Rubeņa, piektā grupa — Rudbāržos saimnieka R. Kūduma īpašuma robežās, sestā grupa — Rudbāržos uz kaŗa resora zemes. Koku grupām vajadzīgo zemi dāvinājuši attiecīgo māju īpašnieki. Pirmajā grupā pulkvedis Plūcis iedēstīja kaŗa ministra ģen. J. Baloža ozolu.

Piemineklis Lielaucē.

¹/₂ klm no piemi- nekļiem valsts ze- mes banka ir nopirkusi bij. Engurnieku mājas. Godinot pulkv. Kalpaka piemiņu, šīs mājas ir sadalītas trijās 30—40 ha lielās saimniecībās, ko banka ir apbūvējusi un piešķirusi bij. Kalpaka bataljona kaŗavīriem dzimtsīpašumā. Viena no saimniecībām ir nosaukta kapt. Grundmaŗa vārdā par

Grundmaņiem un piešķirta virsšeržantam Lācim. Otrā saimniecība nosaukta virsleitnanta Krieva vārdā par Krieviem un piešķirta serž. Verpelim. Trešā saimniecība piešķirta pulkv.-leitn. Taubem.

19. Lielaucē.

Pie Lielauces muižas ceļmalā pēc arch. P. Dreimaņa meta ir uzcelts 200×120×45 zilgani pelēka granīta plāksnes veida piemineklis Kalpaka bataljona pirmās kaujas atcerei. Pieminekļa apakšējā daļā, slīpētā četrstūrī ir iegravēti pirmo Latvijas nacionālās armijas kritušo vārdi:

**„leitnants Kārlis Dambītis
leitnants Fridrihs Liepa
kaŗa ierēdnis Vilis Cirulis
kaprālis Jānis Būrmeistars.“**

Pieminekli cēlusi turienes sabiedrība, un to atklājis 1934. g. 19. VIII toreiz. zemkop. min. J. Kauliņš.

Kalpaka bataljons, atkāpjoties 1919. g. 3. 1 no Rīgas cauri Jelgavai un Dobelei, 15. I sasniedza Lielauci, kur pili bija palicis nakts mītnē. 16. I nakti ap plkst. 2 ceļa krustojumā esošais sargpostenis ierāudzīja no Dobeles puses no meža izjājam jātniekus un aiz tiem sekojošu kājnieku kolonnu. Sargkareivis mēģināja izšaut brīdinājuma raķeti, bet kļūmes dēļ šāviens nenotika. Tad viens no sargiem skriešus devās uz Lielauces pili, lai dotu ziņu rotām, bet otrs steidzās uz sardzi. Sniegs bija dziļš, un mēnesnīcā ienaidnieks sekoja pa sargkareivju pēdām. Sargkareivji tomēr pēdējā brīdī sasniedza savējos un sacēla trauksmi. Sardze, uzsākusi kauju pret pārspēku, atkāpās uz pili. Pa to laiku pili novietojušās Cēsu un Virsnieku rotas jau rindojās kaujai. Virsnieku rota uzsāka ugunskauju pils parka ziemeļu malā. Cēsu rotu plkv. Kalpaks norīkoja ienaidnieka apiešanai. Rotas guva spīdošus panākumus; ienaidnieks, atstājis kaujas laukā savus kritušos, atkāpās. Šajā pirmajā kaujā divas rotas bija atsitušas vesela bataljona un jātnieku eskadrona uzbrukumu. Par nopelniem Virsnieku rota tika pārdēvēta par 1. Latvijas neatkarības rotu. Slavenās rotas piemiņai rota ar šo slavas un cienības pilno nosaukumu tagad ietilpst 1. Liepājas kājn. pulkā, kuŗa goda šefs ir kaŗa ministrs ģen. J. Balodis.

20. Slokā.

4 klm no Slokas, Kaugurciema kāpās uz izmūrēta granīta četru pakāpju terasveida paaugstinājuma ir uzcelts 1,5 m augsts pelēkā granīta piemineklis pulkveža Baloža brigādes III atsev. bataljona kritušā 2. rotas komandiera kapt. Zolta un tā kaŗavīru piemiņai. Piemineklis veidots plēstas akmens šķīlas veidā, kuŗas frontes puses lejas daļā iestiprināta melna granīta plāksne ar iegravētu tekstu: **Šeit krita par Latviju 1919. g. 18. maijā L. O. K. kapteinis Zolts Paulis, virsleitnants Grintāls Edvards, kareivji Melngalvis Andrejs, Siliņš Fricis, Kārkliņš Jānis, Pūlits Žanis.**“

Pieminekli cēlusi Latviešu jaunatnes savienības Slokas organizācija, un to atklājis 1934. g. 25. XI toreiz. zemkop. ministrs. J. Kauliņš.

1919. g. 18. maija rīta agrumā kapt. Zolta rotas pozīcijām uzbruka lielāki sarkanarmiešu spēki. Rīta krēslā ienaidnieks bija pielīdis tuvu Zolta ierakumiem un jau pārvarēja stiepju žogus. Ložmetēji pienācīgi nedarbojās, jo jūŗas vējš to mēchanismus bija pievilcis ar smiltīm. Aprūka arī patronu, un rota atgāja dažus simtus soļus. Vairāk atiet nedrīkstēja, jo tad palīktu atklāts flanks. Kļūmīgo stāvokli saprata kapt. Zolts un viņa jaunie kaŗavīri, kas kaujas ugunī vēl nebija bijuši un tikai pirms dažām dienām bija pienākuši no Liepājas kā jauniešauktie. Tad kareivji apliecināja savu gribu cīnīties līdz pēdējam izsaucoties: „Vēl mums ir durkļi!“ Un mazais, ap 130 kaŗavīru, pulciņš devās durkļu triecienā pret četrkārtīgu pārspēku. Ienaidnieks atkāpās. Zoltieši atguva vecās pozīcijas, ieguva trofejas un gūstekņus, bet zaudēja rotas komandieri un pārējos varoņus. Šī kauja ir viena no gaišākām lapas pusēm Latvijas atbrīvošanas kaŗa vēsturē.

Pieminekļa apkārtne ir uzposta un izveidota apstādījumiem, kuŗu koŗšais zaļums pauŗ dzīvības uzvaru par nāvi, un kāpu simtgadīgās priedes šalc varenu piemiņas dziesmu šeit kritušajiem, bet tautas atmiņā mūŗam dzīvajiem varoņiem.

Kapt. Zolta piemiņu pauŗ arī divas ielas Slokā. Viena — kapt. Zolta iela — kas ved no Slokas dzelzceļa piestātnes uz jūrmaļu, otra — kapt. Zolta gatve, — kas pagrieŗas no pirmās Kauguroŗ pa labi, vedot svētceļniekus uz zoltieŗu varoņīgo cīņu vietu.

Lit.: E. Mednis, Vērosim varoņu pēdas — 1937; 115. l. p.

33 att. Piemineklis Ložmelējkalnā.

21. Ložmetējkalnā.

Ložmetējkalnā pēc mākslinieka K. Celmiņa meta ir uzcelts 5,70 m augsts Somijas sarkanā granīta ornāmentēts stilizēta obeliska veida piemineklis vēsturisko latviešu strēlnieku cīņu, sevišķi 1916./1917. g. Ziemassvētku un janvāra kauju, un kaņotāju piemiņai.

Pieminekļa lejas daļā veidoti 8 izciļņi; ar to šie ietverta simboliska par 8 latviešu strēlnieku pulkiem, kas visi piedalījušies minētajās kaujās. Turpat arī izkalti uzraksti: „**Spēkā liesmot tēvijas milai**“ un „**Iz nāves tumsas Jūs sauli nesāt Latvijai.**“ Piemineklis ornāmentēts latviskā stilā, kas sev ir radis arī izpausmi visā pieminekļa konstrukcijā un kopā ar simbolisku piešķir piemineklim arī psiholoģisku saturu.

Pieminekļa kalšanas darbus veikusi E. Kuraua akmeņkalnauzdevēja Rīgā. To cēlusi Ložmetējkalna pieminekļa komiteja Jelgavā, kas dibināta 1923. g. 29. III un kuņā darbojušies: P. Juraševskis, Dr. D. Biskaps, P. Kviesis, pulkv. Zeltiņš, A. Štālers, J. Siliņš, P. Godmanis, T. Dārziņš, K. Celmiņš, H. Štolcs, R. Eichvalds u. c. Piemineklis izmaksājis Ls 5800, kas saziēdoti. To atklājis 1924. g. 7. IX toreiz. Valsts prezid. J. Čakste.

Pie pieminekļa augošā ozola 1933. g. 16. VII ir tikusi piestiprināta bronzas piemiņas plāksne. Pirms tam tajā vietā bija milzīgs 1917. g. pēc kaujām uzcelts koka krusts ar uzrakstu: „Maigu dusu varonīgajiem 8. V. L. pulka strēlniekiem, kritušiem 23. decembrī 1916. g., 167 cilvēki,“ un attiecīgs teksts krievu valodā. Tagad šis krusts ar oriģināla uzrakstu novietots Zemgales mūzejā Jelgavā. Šis teksts iegravēts plāksnē pie ozola.

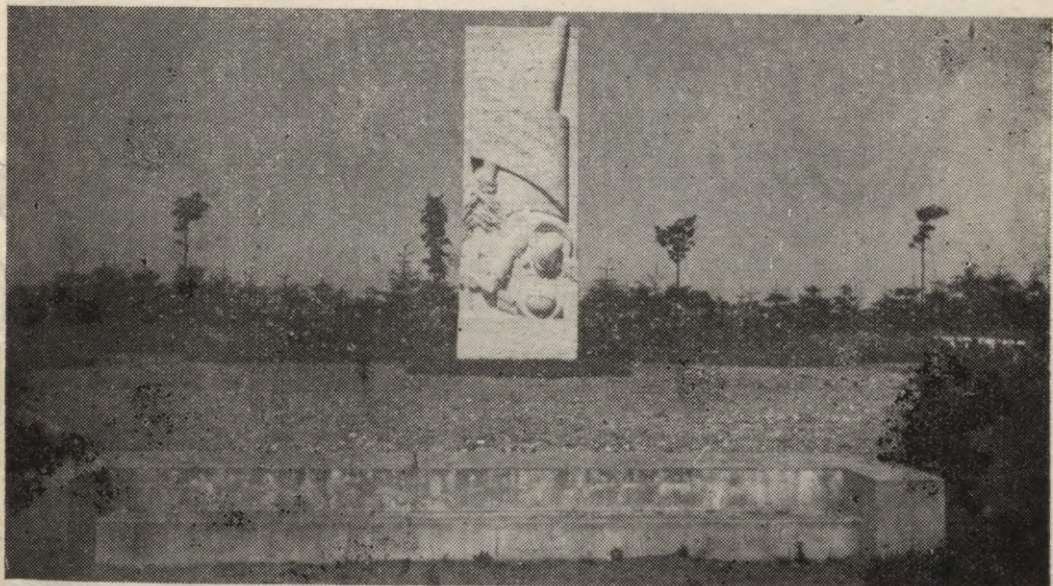
Sk. Babītes pieminekli.

22. Smārdē.

Brāļu kapos¹⁾ pie Smārdes dzelzceļa stacijas pēc tēln. prof.

¹⁾ 1916. g. rudenī latviešu strēlnieku daļas Smārdes apkārtnē izcīnīja vairākas kaujas ar Vācijas 8. armijas daļām. Kaujas norisinājās pa lielākai daļai nakti mežā vai staignajos Smārdes purvos un prasīja daudz upu.

Kritušie turpat tika apbedīti. Tā radās, neapzīmēti un neapkopti, izkai-

34. att. Piemineklis Smārdē.

K. Zāle s meta un tā veidojumā ir uzcelts 3 m augsts travertīnā cirsts piemineklis latviešu strēlnieku un nacionālās armijas kritušo varoņu piemiņai (34. att.). Piemineklis ir vienpusēji skatāms. Reljefā izteiksmīgi tēlotais allēgoriskais tēls — dzeloņstieplēs pakritušais strēlnieks ar šauteni cieši satvertās rokās — saprotamā un labi uzskatāmā veidā izteic latviešu kaņavira izturību, pienākuma apziņu un uzupurēšanos tēvijas labā, kā arī rāda un apvieno sevī varoņa treģēdiju un tēvzemes mīlestību. Virs tēla pergamentveida veidojumā iecirsts teksts: „**Latviešu veco strēlnieku un nacionālās armijas varoņu piemiņai.**” Pieminekļa mugurpusē R. Bērziņa vārdi:

sītie strēlnieku kapi. 1930. g. nodibināja Br. k. k. Smārdes nodaļu ar plkv. Manguli kā priekšsēdi, kas sadarbībā ar citām organizācijām savāca no dažādām vietām 38 kritušo kaņavīru trūdus. Tos 1931. g. 17. XI apbedīja jaunierīkotos Brāļu kapos pie Smārdes stacijas, piedaloties kaņav ministram ģen. J. B a l o d i m, ģen. A. Auzānam un virsmācīt. Ed. Bergam. Kapi apdēstīti ar dzīvzogu un tos kopj Sm. pamatskolas saime.

„Kaut varons snauž,
Viņš dzīvs ir savā tautā.
Pēc lieliem dēliem
Tauta mūžam jautā.“

Pieminekļa pamatakmens un dokumentu iemūrēšana izdarīta 1935. g. 8 IX, iesvētījot prāvestam A. Virbulim To cēlušas Smārdes sabiedriskās un atvaļināto kaŗavīru organizācijas ar iniciatoru R. Bērziņu priekšgalā un ar Br. k. k. materiālu atbalstu. Tas izmaksājis Ls 5000. Pieminekli atklājis 1936. g. 21. VI kaŗa ministra uzdevumā ģen. Fr. Virsaitis.

23. Limbažos.

Limbažos baznīcas kalnā, kuplu liepu paēnā pēc arch. profesora Dr. P. Kundziņa metā ir uzcelts ap 4 m augsts akmens krāvuma nojumes veida rupji skaldītu laukakmeņu piemi-

3°. att. Piemineklis Limbažu baznīcas kalnā.

nekļis Limbažu rajonā kritušo kaņavīru piemiņai. Pieminekļa priekšpusē melnā granīta plāksnē ir iekalts teksts: „Par mūsu brīvību jūs devāt dzīvību!” un tālāk: „Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušiem Limbažu un apkārtnes varoņiem,” tālāk: „Gadu gadi gaŗām ies, prieks un bēdas mitēsies, mīlestība nemitās, tā jūs godam daudzinaš, 1914.—1920.“ Virs plāksnes zelmeņa pacēlums ar krusta zīmi. Uzeju pie pieminekļa veido masīvas 7 pakāpju laukakmeņu kāpnes (35. att.).

Pieminekļa celšanu materiāli veicinājusi Br. k. k. Technisko izpildījumu veikusi E. Kuraua akmeņkaltuve Rīgā. Pieminekli 1923 g. 1. VII atklājis toreiz, Valsts prezid. J. Čakste. 8. Daugavpils kājnieku pulks pie pieminekļa nolīcis plāksni ar tekstu: „Limbažu rajonā kritušiem brīvības cīnītājiem — 8. Daugavpils kājn. pulka kaņavīri 1923. g.“

24. Mazsalacē.

Mazsalacas kritušo varoņu svētozolu birzī pēc prof. Dr. K. Kundziņa meta un tēlnieka V. Treija apstrādājumā ir uzcelts gaišpelēks $410 \times 185 \times 55$ dzelzsbetona slaidis stilizēts vairogveida pieminekļis ar granīta segumiem. Pieminekļis apakšdaļā ir šaurāks un uz augšu nedaudz paplašinās iespaidīgā četrstūrī šķautņu kolonnā, ko atbalsta katrā pusē viena $125 \times 35 \times 55$ sānu kolonna. Pieminekļa priekšpusē vidus daļā masīva 50×80 bronzas piemiņas plāksne ar uzrakstu: „Mūžīgu piemiņu kritušiem varoņiem, kas saulītē cēla dzimteni 1914.—1920.“ Virs plāksnes 40×75 zilganā stikla mozaikas laukumā — spožs zelta krusts.

Pieminekli atklājis 1927. g. 21. VIII ģen. J. Balodis, iesvētījis prāv. E. Pavasars, asist. mācīt. Skrodelim un A. Jaunzemam. Pieminekli cēlusi, mācīt. Skrodeļa ierosināta, draudzes dāmu komiteja ar sabiedr. organizāciju atbalstu, un tas izmaksājis Ls 2169,46.

Kritušo varoņu svētozolu birzs iedēstīta 1923. g. 1. V ceļa malā, uzkalniņā, mācīt. Skrodelim ierosinot. Birzī katra krituša Mazsalacas draudzes locekļa vārdā iedēstīts viens ozols — pavisam 97 ozoli, kas jau kupli sazaļojuši pāri piemineklim, kuŗš atrodas birzs centrā. Kritušie: 23 Latvijas atbrīvošanas kaņā un 74 Pasaules kaņā.

Mazsalacā, Salacas upes krastā blakus ev.-lut kapsētai ir izveidoti igauņu brāļu kapi — terasveida 1,5 m augstā un 20×20 m plašā uzkalniņā ar dzelzsbetona kāpnēm. Kapi ierīkoti, mācīt. A. Skrodelim ierosinot un Br. k. k. atbalstot; tos iesvētījis 1936. g. 16. VIII Igaunijas armijas mācītājs Fr. Stokholms.

25. Cēsis.

Cēsis, Vienības gatvē Brāļu kapos pēc tēln. A. Jullas meta ir uzcelts granītā un galvanoplastikā veidots pieminēklis Latvijas atbrīvošanas un Pasaules kaņā kritušo un šeit apbedīto varoņu piemiņai.

Pieminēklis ir abpusēji skatāms un tā frontes pusē ir ierakstu plāksne ar tekstu:

**„Mums dzīvība — dzimtenei veltījums,
Miers Latvijas klēpī — dārgs ieguvums.**

Latvijas neatkarības cīnītājiem 1915.—1920.“

Plāksnei vienā pusē kaņavira, otrā — aizsarga figūra ar ieročiem, kas simbolizēti sarga iekaņoto brīvību un reizē ar to arī kritušo atdusas vietu. Centra augšdaļā veidota krusta zīme. Pieminēkļa pretējā pusē virs pamatnes ir cilnis galvanoplastikā, kuņā tēlota latvju māte, kas savā klēpī glabā kritušos dēlus. Augstāk katrā pusē cilnim lauru vainags un noslēdzēja krusta zīme. Pieminēkļa virsotni izveido trīsstūris ar latviski ornāmentētu galotni. Visi galvanizētie vaņ figūru veidojumi piekļāvīgi harmonē ar pelēko granītu. Mātes un kritušo dēlu cilnis ir teicamā teknikā rūpīgi izstrādāts un savu samēru un simbolikas dēļ ir viens no izcilākiem šajā grupā.

Pieminēkli cēlusi sieviešu palīdzības korpusa Cēsu nodaļā, un tas izmaksājis Ls 12500. — To atklājis 1927. g. 4. IX toreiz. Valsts prezid. G. Zemgalis. 1930. g. 29. V pie pieminēkļa novietota piemiņas plāksne.

Cēsu Br. k. ieņem 3200□ m laukumu, un tur ir apbedīti 30 Latvijas armijas kritušie un bez tam vēl Pasaules kaņā krievu un vācu kritušie, un lielinieku terrora upuņi — kopā ap 200. Kapus ierobežo mūņa žogs un dzelzs vārti, kas celti 1927. g. un izmaksājuši Ls 1712,60. Kapus kopj Br. k. k. Cēsu nod., kas dibināta 1923. g. 8. II.

35. att. Piemineklis Valmieras brāļu kapos.

26. Livānos.

Livānos pēc arch. P. Dreimaņa meta ir uzcelts piemineklis kaŗavīriem, kas krituši Latvijas atbrīvošanas kaŗā, Livānos un apkārtni atbrīvojot. Pieminekļa augšdaļu izveido vertikāls 15 to smags un 2 m gaŗš lielgabala stobrs, lejas daļā ir plāksne, kur iekalti sekojošie kaŗavīru vārdi :

„serž. Pēteris Devīgs	partiz. Andrejs Aizpuriētis	partiz. Stanislavs Ūdrozols
partiz. Izidors Stikans	„ Nikolajs Krūmiņš	„ Pēteris Zundauss
„ Jānis Dabarrs	„ Adams Ulmišs	„ Izidors Mežancans
„ Juris Liepnieks	„ Jazeps Tomiņš	„ Izidors Vārpsalietis
„ Karpis Karpovs	„ Donats Driksnis	„ Donats Peisenieks.*
„ Jānis Liepnieks	„ Kornelijs Kuzmins	

Piemineklis celts, pulkv.-leitn. A. Lasim ierosinot. Pamatakmens likts 1934. g. X. Piemineklis izmaksājis Ls 3000.—, to atklājis 1935. g. 9. VI ģen. R. Bangerskis.

27. Valmierā.

Valmierā, pilsētas kapsētā ir izveidoti Brāļu kapi¹⁾, kur uzcelts 4,20 m augsts obeliska veida sarkanā granīta piemineklis kritušo un tur apbedīto kaņavīru piemiņai. Pieminekļa priekšpusē: vairogs ar krustotu šķēpu, zemāk uzraksts: „**Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušiem varoņiem 1915.—1920. Tēvu zemes mīlestību pīrksim mēs ar asinīm.**“ (36. att.).

Pieminekli veidojis akmeņkalis E. Konča, bet detaļus tēln. V. Treijs. Piemineklis izmaksājis Ls 1600.—, to cēlis sieviešu palīdzības korpuss.

28. Valmierā.

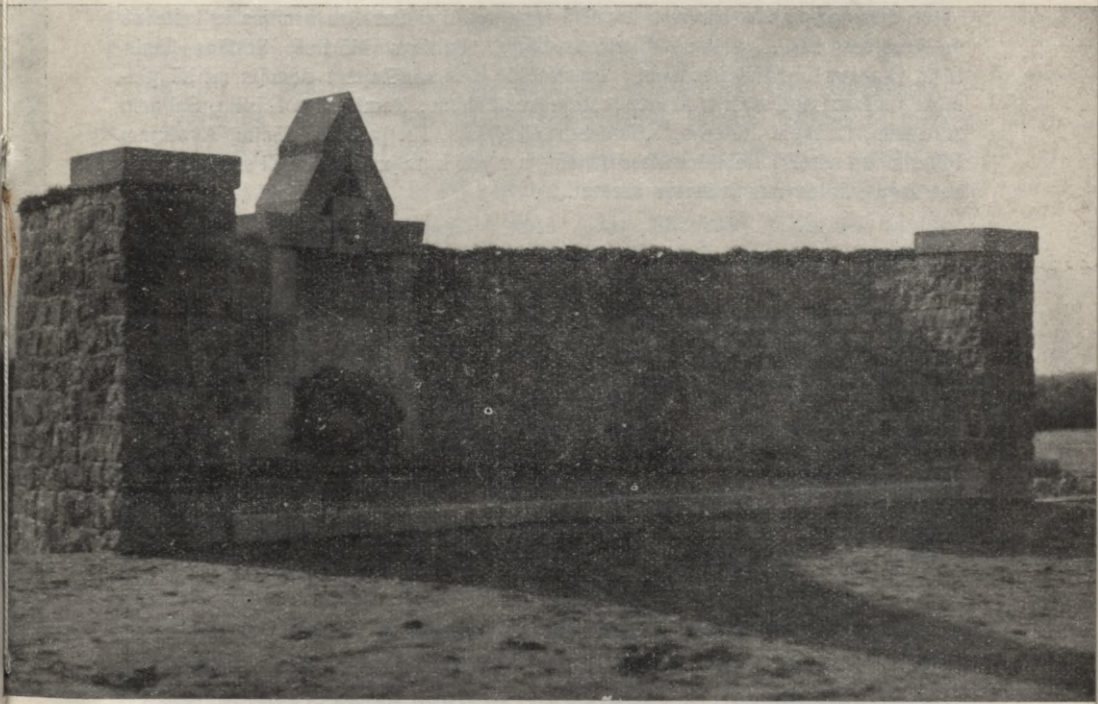
Valmieras Jāņu kapsētas Brāļu kapu nodalījumā pēc tēlnieces M. Langeš meta un pēdējās veidojumā ir uzcelts 240×50×70 pilārveida Allažu šūnakmens piemineklis Latvijas atbrīvošanas kaņā kritušo un tur apbedīto kaņavīru piemiņai. Pieminekļa pamatnes daļu veido neliela triju pakāpju terase. Centrālajā daļā — stāvs ar smilšakmens plāksni, kuņā iegravēts teksts: „**Latvijas brīvbības cīņās kritušiem 1919.—1920.**“ Stāva augšdaļu apjož latviskiem ornāmentiem rotāta pasta, un virsotnē kā uzvaras un kareiviskās varoņības simbols — ozollapu vainagā ievīta kaņavīra bruņu cepure.

Pieminekli cēlusi Br. k. k. Valmieras nodaļa. Br. k. k. devusi materiālu. Piemineklis izmaksājis ap Ls 1000. To atklājis 1937. g. 26. IX Valmieras pils. galva Ruģēns un iesvētījis mācīt. E. Putniņš

¹⁾ Brāļu kapos 156 kapu vietas ar nezināmu apbedīto skaitu. Kapus kopj Br. k. k. Valmieras nodaļa, kas dibināta 1924. 8. X. Visi kapi ir ierobežoti betona zīmzēm un krusti atjaunoti. Apbedītie ir Latvijas armijas un Pasaules kaņā kritušie un mirušie latvju, krievu un vācu kaņotāji.

Valmieras Jāņu kapsētas Brāļu kapu nodalījumā ir 160 kopkapu vietu. Šeit nolemts celt pieminekli tuvākā nākotnē.

Valmieras pareizticīgo kapsētā ir Brāļu kapu nodalījums.

37. att. Krišu piemineklis Krustpili.

29. Krustpili.

Krustpili — Daugavas krastā pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts no turienes dolomīta veidots piemineklis Latvijas atbrīvošanas kara krišu karaņģūru piemiņai. Piemineklis — divi masīvi pusriņķi, no kuriem ārējais zemāks un celts no Daugavas radzēm. Pieminekļa augšējā daļā katrā pusē pa karaņģūru maskai, ko smilšakmenī veidojis tēnieks V. Treijs. Pusriņķa iekšpusē piemiņas plāksne ar uzrakstu: „**Saviem 1918.—1920. krišuģūiem dēģiem — M. C. M. XX V**“ (37. att.).

Pieminekļa pamatakmens likts 1925. g. 26. VII, un to atklāģis 1925. g. 27. IX tor. kara min. ģen. R. Bangerskis. Pieminekli cēģusi Br. k. k. Krustpils nodaģa, kas pieminekli nodeģusi Latģales arģilerģijas pulģam. Piemineklis izmaksāģis Ls 4056,24.

Krustpils br. k. Kapeles kapsētā ir apbedīti 6 Latvijas armijas kritušie no 4. Valmieras kājn. pulka: Miķelsons Jānis, Pabērzs Mārtiņš, Statāns Jānis, Līcis Gustavs un divi nezināmi. Pieminēklis bez minētajiem domāts arī kā piemiņa svešumā apbedītiem Krustpils draudzes dēliem: Rembertam Kārlim, Saliņam Albertam, Zariņam Pēterim, Krūmiņam Nikolajam, Freijvaldam Jānim, Avotiņam Pēterim un visiem tiem draudzes dēliem, kas par Latviju ir atdevuši savu dzīvību, bet kuņģu vārdus nav izdevies uzzināt.

30. Jaunpiebalgā.

Pie Jaunpiebalgas baznīcas — Varoņu birzī pēc arch. A. Birzenieka meta un ar tēln. prof. K. Zāles veidotu cilni ir uzcelts Allažu šūnakmens pieminēklis kritušo kaņavīru piemiņai. Pieminēklis veidots arhitektoniskā arkas ierāmējuma veidā, samēros: 600×330. Virs nelielas triju pakāpju terases novietots masīvs pamats, virs pēdējā katrā pusē divas viena otrā ieklūstošas kolonnas; virs tām sedzēja masīva virsdaļa. Frontes puses centrālajā daļā 200×100 cilnis: latvju māte svēti divus ievainotus dēlus. Cilņa figūrālais veidojums dzīvs un izteiksmīgs, veidots ar autoram piemītošo erudīciju. Kritušajiem dēliem saskatāmas dažas ēģiptiska stila pazīmes, kas izstaro mieru un cildenumu. Virs cilņa četrās rindās uzraksts: „**Mūžam nerims varoņu gars,**“ pretējā pusē: „**Brīvības cīņās kritušiem,**“ un virs tā cilnis — bruņucepurē tērpta kaņavīra galva, zemāk — ložmetēja fragments.

Pieminēkļa pamatakmens likts 1928. 26. VIII. Pieminēklis izveidots E. Kuraua akmeņkaltuvē Rīgā un izmaksājis Ls 11.000. To cēlusi Br. k. k. Rānka nodaļa. Pieminēkli atklājis 1930. g. 29. VI toreiz. Valsts prezid. A. Kviesis.

31. Drustos, Cēsu apr.

Pie Drustu baznīcas starp simtgadīgiem ozoliem ir uzcelts 4,6 m augsts gaiši pelēkā Somijas granīta pieminēklis Pasaules un Latvijas atbrīvošanas kaņā 41 kritušā Drustu draudzes locekļa piemiņai*). Pieminēklis ir veidots taisnās līnijās. Priekšpusē

*) **Kritušo saraksts:**

Auseklis, Pēteris. Auseklis, Pēt. Voldem. Balodis, Jānis. Balodis, Kārlis. Barons, Jānis. Blūme, Kārlis. Briedis, Kārlis. Gaujenietis, Jānis. Gaujenietis, Kārlis. Kazeka, Augusts. Kauliņš, Jānis. Kankars, Kārlis. Kelpis, Janša.

plāksnesveida ieplakā vaļa plāksne ar uzvarā vainagotu kritušā kaļavīra tēlu — kā sēra un cildinātāja (piemiņa par kritušiem varoņiem. Uzvaru, brīvību un vienību simbolizē trīs kolonnas, kas paceļas augšup un augšā apvienojas vienā kolonnā, vainagota stilizētiem stariem, kuņģi iziet no ornāmentveidā iekaltās tautas lūgšanas: „Dievs, svēti Latviju;“ virs tā paceļas trīs zvaigznes. Pieminekļa otrā pusē iekalts teksts: „Un tūkstoši krita un kritīs vēl kā savas dzimtenes sargi, Latvija dzīvos un brīva būs, un tādēļ nebija par dārgu.“

Pieminekļa pamats iemūrēts un iesvētīts 1931. g. 14. VI. Pamatos novietota cinkota kaste ar dokumentiem; pāri tai pamata akmens ar uzrakstu: „Gadu simteņi nāks un ies, tēvijai varoņi upurēsies“ Piemineklis veidots Kuraua akmeņkaltuvē Rīgā un izmaksājis Ls 3400.—. To atklājis ģen. J. B a l o d i s 1932. g. 19. VI, iesvētījis mācīt. J. Ozols.

32. Garozā, Jelgavas apr.

14 klm no Jelgavas pie Vareļu mājām notikušo kauju vietā pēc mākslinieka J. Borkovska meta ir uzcelts masīvs 375×400×400 šūnakmens plāksnēm segts piramidveida pieminēklis — Latvijas atbrīvošanas kaļā pret Bermonta kaļaspēka daļām 1919. g. novembrī — 14 kritušo kaļaskolas kadetu piemiņai.

Piemineklis celts uz 3 m augsta zemes uzbēruma un četrās pusēs tam piestiprinātas smilšakmens plāksnes. Frontes A pusē piestiprinātā 100×140 plāksnē ir iekalts teksts: „Par Latvijas neatkarību 1919. g. kritušie kadeti:

Palms Otto	Skalde Gustavs	Kalniņš Evalds
Palms Pauls	Skudruls Verners	Lācis Nikolajs
Dēliņš Jānis	Irbe Jūlijs	Beļinka Gustavs
Pelšs Pēteris	Rutkis Jānis	Dzelzkalns Roberts.“
Erdmans Ansis	Boms Oļģerts	

Kļaviņš, Jānis. Kļaviņš, Kārlis. Krevics, Jānis. Kurģa, Pēteris Leitens, Pēteris. Leitens, Jūlijs. Lulēns, Jānis. Mednis, Roberts. Mellups, Pēteris. Pogulis, Eduards. Rieksts, Indriķis. Sika, Kārlis. Slaidiņš, Jānis. Silis, Kārlis. Smekšis, Jānis. Sproģis, Pēteris. Strēlnieks, Voldemārs. Šulmeistars, Pēteris. Zariņš, Augusts. Zviedriš, Pēteris. Tabiņš, Jēkabs. Teikmanis, Augusts. Tupiņš, Pēteris. Ūdris, Jānis. Balodis, Eduards. Muldiņš, Jānis. Putniņš, Kārlis. Āboliņš, Kārlis

Pretējā R pusē 100×140 plāksnē ir teksts: „Kaņa skola;“ D puses plāksnē ir atveidota kaņaskolas krūšu zīme (virs vairoga krustots šķēps ar zvērastā paceltu labo roku pie tā); Z pusē ir atveidota kaņaskolas pirmā krūšu zīme. Pie pieminekļa A pusē uzbēruma pakājē ir četri masīvi 200×50 šūnakmens soli. Uzeju A pusē veido kāpnes ar 20 pakāpēm.

Pieminekli cēlusi kaņaskola, un to atklājis 1935. g. 20. V toreiz. ministru prezid. biedrs M. Skujeniņš — 1. Kaņaskolas izlaiduma 15 gadu atceres dienā.

33. Smiltēnē.

Smiltēnes ev. lut. Jaunās kapsētas Brāļu kapu nodalījumā pēc arch. V. Vitanda meta ir uzcelts ap 4×2 m pieminekļis Atbrīvošanas kaņā kritušo smiltēniešu piemiņai. Pieminekļis veidots no betona — sienas veidā, un apšūts ar Allažu šūnakmens plāksnēm Taisnās līnijas piešķirī piemiņklīm atzīstamu vienkāršību, kas izceļ šī pieminekļa arhitektonisko uzbūvi. Pieminekļa centrā ir tēln. Plukas sarkanā granītā veidots cilnis — vairogs ar šķēpu (28. att.) zemāk teksts: „Brīvības kaņā kritušiem.“

38. att. Pieminekļis Smiltēnes brāļu kapos.

Pieminekli no katras puses ietver ap 1 m augsts mūris, kas izveido katrā pusē stūri un tā rada no trijām pusēm it kā iežogojumu, kuŗš objektīvi apvienots ar pieminekļa centrālo daļu un un rada nedalāmu vienību.

Pieminekļa pamati likti 1937. g. 6. V. To atklājis 1937. g. 7. XI kaŗa min. uzdevumā ģen. Virsaitis, iesvētījis mācīt. P. Apkalns. Pieminekli cēlusi Br. k. k. Smiltenes nodaļa ar Br. k. k. materiālu atbalstu, un tas izmaksājis Ls 3000.

1937. g. 31. X pie pieminekļa apbedītas 1919. g. 6. III kaujā pie Airītēm kritušā virsl. P. Krieva mirstīgās atliekas; pie kapa 1937. g. 7. XI nolikta piemiņas plāksne.

34. Cēsis.

Pie pilsētas valdes nama Palasta un Dārza ielas stūrī pēc mākslinieka V. Rozenberga idejiskā meta, tēln. R. Āboltiņa veidojumā un tēlnieka J. Zibeņa izpildījumā uz 1 m augsta šūnakmens postamenta ir novietots 180 cm augsts skulptūrāls vaŗa teknikā kaldināts piemineklis Cēsu pulka skolnieku rotas pirmo cīņu atcerei. Pieminekli tēlots jauneklis skolnieka tērpā ar patronjostu pār kreiso plecu, rokas granātu pie jostas un cieši satvertu šauteni abās rokās, kas grāmatas atstājis izglītības simbola — pūces — sargāšanā, pats spriegā cīņas stājā dodas uz kaŗalauku aizstāvēt tēvzemi. Uz pieminekļa postamenta uzraksts: „Pa šo ceļu 1919. gada 6. jūnijā Cēsu pulka brīvprātīgo skolnieku rota aizgāja cīņās par Latviju “

Pieminekli 1938. g. 26. V atklājis izglītības ministrs prof. A. Tentelis, piedaloties sabiedrisko lietu ministram A. Bērziņam un ģenerālītātei; iesvētījis prof. V. Maldonis, asistējot mācīt. A. Piebalgam un K. Hermanim. Igaunijas armijas virspavēlnieks ģen. Laidoners šajā gadījumā bija piesūtījis apsveikuma rakstu, ko nolasīja Igaunijas militārais pārstāvis pulkvedis Sārsens un kuŗā starp citu bija teikts: „Novēlu sabiedrotai Latvijai un viņas armijai skaistu nākotni un laimes savas tēvijas atjaunošanā, pie kā Latvija ar savu Vadoni priekšgalā tik dedzīgi tagad ķērusies. Es ticu ieroču brālības stiprumam, kas dzimusi kaujas laukā. Lai šodien

atklātais Cēsu skolnieku rotas piemineklis palīdzētu nostiprināt saites starp Igauniju un Latviju jo stipras un lai mūs nešķirtu nekas.“

Pieminekļa celšanai līdzekļus devusi Cēsu skolnieku rotas bij kaņavīru biedrība un Cēsu pilsētas pašvaldība. Tas kaldināts Cēsīs, un mākslinieks gar to nostrādājis pastiprinātā darbā divus mēnešus. Piemineklis izmaksājis ap Ls 2000.

Cēsu skolnieku rota tika dibināta Cēsīs 1919. g. jūnija pirmajās dienās. Tajā iestājās patriotiskā jaunatne, vairumā Cēsu un Valmieras ģimnazisti — kop-skaitā pāri simtam. 6. VI pl. 03 rota saņēma pirmo kaujas uzdevumu un, ieņemot pozīcijas pret uzbrūkošiem vāciešiem, cīnījās pie Meijermuižas, Jurgumuižas, Līvu pagasta nama u. c. Rota daudzās uzvarām vainagotās kaujās zaudēja kop-skaitā 8 kritušus un 20 ievainotus kaņavīrus.

35. Līvu pag., Cēsu apr.

Pie Līvu pagasta nama Cēsu Āraišu šosejas malā, 2 klm no Cēsīm — 1919. g. kauju vietā ir uzcelts piemineklis par piemiņu Cēsu pulka skolnieku rotas pirmajām kaujām ar vāciešiem.

Piemineklis pēc K. Dzirkāja meta veidots no Allažu šūnakmens un ir ar visu pamatu 180 cm augsts: virs $100 \times 50 \times 50$ šūnakmens pamata paceļas trīs ar līnijām atdalītas kolonnas, no kurām pirmā, augstākā $130 \times 40 \times 40$, vidējā $115 \times 15 \times 40$ un zemākā $90 \times 35 \times 40$. Šīs trīs kolonnas simbolizē latviešu tautas likteņa posmus: I augstākā — latviešu tauta priekš Pasaules kaŗa ar augšanas, uz augšu tiekšanās tendenci; II vidējā — Pasaules kaŗa laikā starp naidīgām varām saspiesta, izklidusi un skaitliski samazinājusies latviešu tauta; III kolonna simbolizē nākotni — samēros plašāka un masīva, stāv uz droša un nesatricināma pamata. Uz pirmās kolonnas tēln. M. Pluka atliets 85 cm gaŗš, vertikāls bronzas šķēps ar asmeni uz leju; asmenī zem roktuŗa 3 zvaigznes. Uz trešās kolonnas masīva 45×28 bronzas plāksne ar tekstu: „Cēsu pulka skolnieku rotas pirmo kauju vietu piemiņai 6. jūnijā 1919. g.“ Piemineklis celts uz terasveida $80 \times 300 \times 25$ zemju uzbēruma. Apkārtne izdaiļota un apstādīta kokiem.

Pieminekļa pamats likts 1930. g. 18. V. Piemineklis apstrādāts Br. k. k. darbnīcās Rīgā un izmaksājis Ls 424. To atklājis 1930. g. 29. V tor. izgl. min. E. Ziemeļis, iesvētījis mācīt. P. Apkalns.

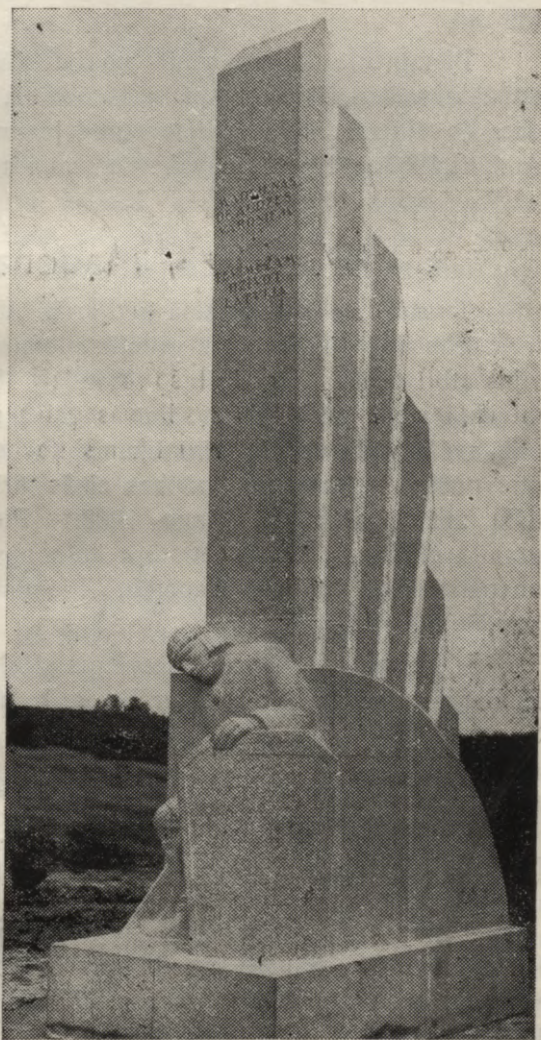
Pieminekļa vietā kritis bij. Cēsu skolnieku rotas brīvprātīgais L. K. O. K. E. Krieviņš un vairāki kaŗavīri ievainoti.

36. Madlienā.

Uzkalniņā pie Madlienas ev.-lut. draudzes kapsētas pēc tēlnieka P. Banderā meta un pēdējā veidojumā ir uzcelts no turienes pelēki iesārtā granīta 4 m augsts pieminēklis kritušo Madlienas draudzes locekļu piemiņai.

Piemineklis ir savdabīgi īpatnējs. Virs granīta pamata iznirst simbolizēta lecošas saules ovālā daļa, kas izstāro varēnu staru kūli — simbolizēto tautas brīvību un valsts neatkarību — sastāvošu no astoņām masīvām staru šaltīm, pie kam priekšējā, augstākā ir ap $2\frac{1}{2}$ m, bet pēdējā samazinās līdz 20 cm un veido veselu gaismas un ēnu simfoniju pusloku.

Staru kūļa priekšpusē ar noliektu

39. att. Pieminēklis Madlienā.

galvu pēc smagām cīņām un izcīnītās brīvības saules ir novietots 170 cm augsts līmstoša kaņotāja tēls, kuņa kreisā roka krūšu augstumā atbalstās uz priekšā novietotā vairoga Pieminekļa frontes puses augšdaļā (virs kaņotāja tēla) uzraksts: „**Madlienas draudzes dēliem,**“ trīs zvaigznītes un zemāk: „**Tev mūžam dzīvot, Latvija!**“ (39. att.)

Pieminekļa akmens ņemts no Kaibaliņas upes krastiem un apstrādājot sadalīts 4 daļās. Apstrādāšana veikta apm. 3750 darba stundās. To cēlusi Br. k. k. Madlienas nodaļa, un tas izmaksājis Ls 6700. Atklājis 1937. g. 12 IX pulkv. V. Tepfers, iesvētījis mācīt. J. Kugrēns.

37. Tirzā, Mačonas apr.

Tirzas draudzes kapsētā pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 592×85 Latvijas granīta piemineklis Pasaules un Latvijas atbrīvošanas kaņā kritušo draudzes locekļu piemiņai. Pieminekļa vienā pusē bronzas lauvas galva un plāksne ar uzrakstu: „**Še svētā vietā krietnu vīru tikums sev radis aparotu mitekli,**“ otrā pusē: „**Kaņā un brīvības cīņās kritušo Tirzas draudzes dēlu mūžigai piemiņai. Anno 1928.**“ Piemineklis no masīviem granīta blūkiem vēidots četrstūru kolonnas veidā un atstāj spēka un patstāvības simbola iespaidu. Pieminekļa bronzas daļas un izrotājumus veidojis tēln. V. Treijs.

Pieminekli atklājis un iesvētījis 1928. g. 9. IX virsmācītājs E. Bergs. Piemineklis celts ar Br. k. k. materiālu atbalstu.

38. Jaunjelgavā.

Kaujā pret Bermonta daļām 1919. g. 6. novembrī pie Jaunjelgavas krita vairāki mūsu kaņavīri. Jaunjelgaviēši to piemiņai uzcēluši 225×84 granīta pieminekli turienes kapsētā, kur kritušie apbedīti. Uz pieminekļa uzraksts: „**Brīvībai dzimu; par brīvību kritu, lai brīvību bauda, kam liktens to lēmis.**“ Zem tā bronzas vainags, ko krusto šķēps, un zem tā teksts: „**Varoņu nāvē par Latviju krituši 1919. g. novembrī:**“

Andrejs Kampars
Teodors Jespers

Andrejs Krūklis
Aleksis Pētersons

Antons Balčunas
Staņislavs Balulis.*

Pieminekli veidojusi Kuraua akmeņkaltuve pēc šīs firmas pašizgatavota meta. To atklājis 1926. g. 18. XI ģen. Francis.

Virslēitnanta Kampara A. mirstīgās atliekas 1920. g. izraktas un pārvestas apbedīšanai uz dzimto Vecsvirlaukas pāgasta kapsētu.

39. Viesītē.

Viesītē pēc tēln. V. Treija veidota meta ir uzcelts ap 3 m augsts plāksnes veida Somijas pelēkā granīta piemineklis. Pieminekļa frontes pusē reljefi izkalts senlatviešu kaņavīra tēls, kas ar ozolzarū labajā un attītu karogu kreisajā rokā dodas pretim uzvarai un brīvībai. Tēlam pie kājām vairogs ar šķēpu — kompozīcija dzīva un ar labi izteiktu ritmiku. Pieminekļa virsotnē granītā veidots uzlecošas saules attēls, zemāk izkalts teksts: „**Brīvība — tautas dzīvība.**“ Piemineklis celts uz terasveida uzbēruma, kuņģā no priekšpusē ved 2 kāpnēs.

Piemineklim pamati likti 1930. g. 7. VI. Tas kaldināts E. Kuraua akmeņkaltuvē Rīgā. Piemineklis izmaksājis Ls 3500, to atklājis 1935. g. 11. VIII iekšlietu min. V. Gulbis.

40. Jelgavā.

Jelgavas pilsētas latviešu draudzes kapsētas Brāļu kapu nodalījumā pēc mākslinieka A. Strekavina meta ir uzcelts Latvijas rūsgani pelēkā granīta piemineklis Atbrīvošanas kaņģā pie Jelgavas kritušo un tur apbedīto kaņģavīru piemiņai (40. att.).

Piemineklis celts uz neliela 150 cm augsta piramīdas veida zemes uzbēruma, virs kuņģa ir redzama betona pamata ārējā daļa. Virs šī pamata savukārt ir granīta pamats, un virs pēdējā paceļas 245×90×20 pieminekļa stāvs, kas veidots no diviem viena virs otra novietotiem granīta blūķiem. Pieminekļa stāvs lejas daļā platāks, bet augšdaļā sašaurinās līdz 40 cm. Pieminekļa frontes puses apakšdaļā bronzas vainags, kuņģa diametrs 43 cm, bet virs tā Dr. J. Mazversīša teksta vārdi:

„Kāpām uz sārta —
nesām jums brīvību.“

40. att. Kritušo piemineklis Brāļu kapos Jelgavā.

Pār uzrakstu ir autora bronžā veidota kaŗotāja sejas maska, virs kuŗas pieminekļa augšdaļā ugunskrusts un staru svītras, kas plūst pār masku. Pieminekļa mugurpusē iestiprināta bronzas plāksne ar tekstu: „Šie varoņi upurēja dzīvību par Jelgavas brīvību 1919. novembri:

Jānis Andersons	Augusts Eglīts	Nikolajs Lācis
Pēteris Gulbis	Voldemars Selcins	Voldemārs Drumes
Atis Ģeģers	Andrejs Feldmanis	Jānis Brunēvics
Eduards Lapsa	Vilis Kāns	Langbergs
Alfrēds Bodnieks	Kārlis Podziņa	Frīdrihs Asbins
Jēkabs Stālbergs	Pēteris Sinka	Ādolfs Eisins
Jēkabs Gross	Roberts Ļevickis	Jānis Krišjānis
Jāzeps Labanovskis	Jānis Eriksons	Juris Vilkas
Augusts Lešins	Reinholds Grosbergs	Kārlis Ruks
Jānis Nikolajevs	Edvards Poguls	un 29 nezināmiem, starp
Jānis Paegle	Stanislavs Ūdrozols	tiem 3 no studentu rotas.“

Pieminekli cēlusi pieminekļa celšanas komiteja ar Dr. agr.

J. Mazversīti priekšgalā. Līdzekļi saziadoti. Pieminekli atklājis 1922. g. 15. X toreizējais kaŗa min. G. Zemgalis, piedaloties ģen. J. Balodim. To iesvētījis prāvests J. Reinhards.

41. Asarē.

Piemineklis ir celts pēc arch. A. Birzenieka meta — Augškurzemes partizānu pulka 39 kritušo kaŗavīru piemiņai.

Pieminekļa laukakmeņu pamats ir apļveidīgs: D-660 cm, aploce 23 m, augstums 1 m. Virs pamata 160 cm augsts zemes uz-bērumš; virs tā centrā 140 cm augsts granīta blukis un tajā nostiprināts 152 cm augsts dzelzs krusts. Apkārt centrālajam akmenim ir septiņi mazāki — katrs no sava pa-gastaar aŗtiecīgu uz-rakstu, no kurieneš komplektējušies par-tizāni. Kopējais pie-minekļa augstums 552 cm.

Pieminekļa inici-ātors — Augškur-zemes partizānu pulka kom. pulkv. Indāns. Pamats likts un iesvētīts

41. att. Piemineklis 5. Cēsu kājnieku pulka kritušo kaŗavīru piemiņai.

1923. g. 22. VI. Pieminekli atklājis* 1924. g. 17. VII tor. Valsts prezid. J. Čakste, iesvētījis mācīt. E. Stange, izmaksājis Ls 1200.—. 1934. g. 22. VI pie pieminekļa novietota piemiņas plāksne ar kritušo vārdiem.

42. Rigā.

Pērnavas ielā, 5. Cēsu kājnieku pulka mācību laukumā (41. att.) pēc pulkv.-leitn. Mellupa meta un tēln. J. Miesnieka vadībā uzcelts 5,5 m augsts betona obeliska veida piemineklis Latvijas atbrīvošanas kaujā kritušo 129 pulka kaņavīru piemiņai. Katros obeliska sānos iestiprināta granīta plāksne. Frontes pusē ir granītā veidots simbolisks senlatviešu taurētājs un zem tā uzraksts: „Brīvības cīņās kritušiem varoņiem — 5. Cēsu kājnieku pulks 1925. g.“ Pretējo sānu plāksnē teksts: „Mūžam nerims Daugavas vīļņi, mūžam dzīvos varoņu gars.“ Pārējās divās sānu plāksnēs ir kritušo vārdi ar uzrakstu — „kaujās kritušie:

kapteinis Arvīds Kalniņš	Augusts Laimīts	Vilhelms Muciņš
virslieitn. Arvīds Veitmans	Voldemārs Karps	Voldemārs Bušs
„ Alberts Adamsons	Jānis Staģis	Jēkabs Bokša
„ Paulis Dumpe	Jāzeps Tomiņš	Aleksands Smilga
„ Kārlis Puriņš	Roberts Viksne	Augusts Ozols
„ Arnolds Germans	Aleksandrs Doveika	Mārtiņš Sakars
„ Oļģerts Kalniņš	Mārtiņš Skute	Augusts Tomelīis
leitn Vilis Groziņš	Jānis Pire	Kārlis Irklis
„ Pēteris Oliņš	Mārtiņš Rozentāls	Jānis Kaugers
virsserž. Jānis Baldiņš	Osīps Zavackijs	Augusts Bisenieks.
serž. Eduards Lapsa	Alberts Krūmiņš	Antons Ābele
„ Hermanis Zariņš	Pēteris Mieziis	Mārtiņš Preiss
„ Gastavs Skrejja	Mārtiņš Lazdiņš	Eduards Ludvigsons
„ Roberts Vanovskijs	Hermanis Priedīis	Rūdolfs Vītoļiņš
„ Ernests Puciņš	Mārcis Āboliņš	Julius Fridrichsteins
dižkar. Eduards Bundzis	Pēteris Putniņš	Māreis Skrastiņš
„ Kārlis Odeis	Alberts Albsbergs	Pēteris Kondrāts
kareivji —	Jānis Ozoliņš	Voldemārs Kampus
Kārlis Silamednis	Vilis Andersons	Haritons Stankēvičs
Eduards Ribīņš	Krišs Mežulis	Jānis Steins
Neifelds	Pēteris Tomsons	Arturs Zvīguls
Vinogradovs	Eduards Bāliņš	Vilis Alberts
Ernests Holms	Kārlis Jirgens	Jānis Karlsons
Sergejs Kģigurs	Pēteris Platais	Kārlis Pētersons

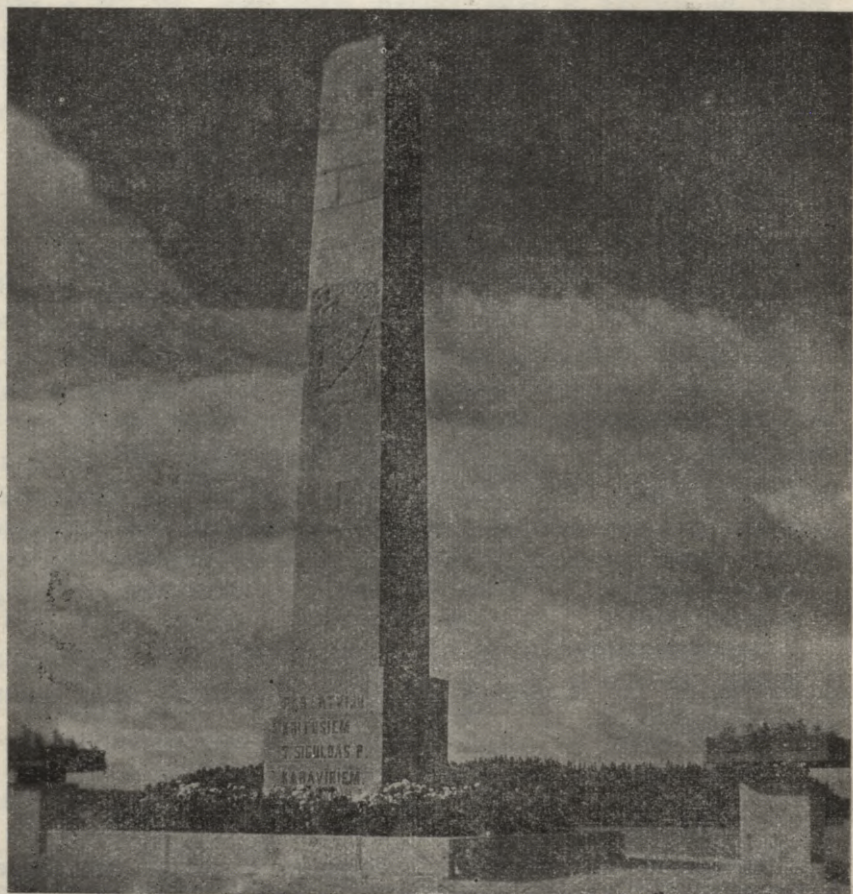
Arturs Ģeģers	Julius Aļeksejs	Kārlis Putniņš
Jānis Sergejevs	Jānis Riņģis	Voldemārs Atslēga
Mārtiņš Rozenvalts	Dāvis Auziņš	Vilis Zeltiņš
Jēkabs Grigans	Alfrēds Zunte	Julius Puledts
Dāvis Pupa	Kārlis Steinbergs	Leonards Dreimans
Jānis Valdeva	Juris Liepnieks	Osvalds Krastiņš
Augusts Ruska	Mārtiņš Kronbergs	Verners Ģiguzis
Augusts Vilks	Jāris Gagainis	Jānis Lagats
Kārlis Elbrots	Jānis Ozols	Eduards Puritča
Jānis Maulks	Rūdolfis Lācis	Jānis Auziņš
Jānis Raiskums	Julius Lācis	Jānis Dakteris
Emils Augurs	Jānis Huldiņš	Eduards Egligts
Vold. Ozols	Ādams Pliksa	Jānis Jugaus
Augusts Ķelpis	Augusts Sašneiders	Alberts Kirš
Otto Putniņš	Emīls Cepurnieks	Viļums Revels
Jānis Cimbuls	Rūdolfis Kalniņš	Augusts Stūris
Alfreds Bodnieks	Ādolfs Kalniņš	Reinholds Zaude
Arnolds Zaķis	Jānis Celmiņš	Antons Tiesnieks
Kārlis Miglons	Jānis Kristiņš	Adolfs Dille
Haims Grekpecs	Pēteris Klētnieks	Jānis Ozols
Benjamiņš Latters		

Pieminekli 1925. g. 23. III atklājis toreiz. Valsts prezidents J. Čakste, un tas izmaksājis Ls 1600. Pieminekli cēlis pulks saviem līdzekļiem.

43. Daugavpili.

Daugavpils cietokšņa dārzā pēc arch. V. Riemera meta ir uzcelts ap 3 m augsts kalnu granīta akmeņu piramīdas veida pieminekli 10. Aizputes kājnieku pulka un Strēlnieku bataljona (bij. Troickas pulka) kritušo kaņavīru piemiņai. Pie pieminekļa ir piestiprināta plāksne, uz kuņas teksts: „Tava tauta nezudīs, ja Tu iesi mirt par tautu.“ — (šī ir pulka devīze, kas rakstīta arī karogā). Pulkam kaujās krituši 48 kaņavīri, no kuņiem zināmi sekojošie 43:

wirsleitn Vitands	kar. Svolkons Vladislavs	kar. Danenbergs Krišs
„ Kļestrovs	„ Ozols Alberts	„ Košķins Jānis
seržants Pauliņš Andrejs	„ Blitiks Pēteris	„ Tide Pēteris
kaprālis Lusens Julius	„ Vainers Jozeps	„ Danilovičs Eduars
dižkareiv. Burbis Ed.	„ Lenvenšteins Hermanis	serž. Medinskis Jozeps
rakstv. Jēkabsons Vilis	„ Priede Alberts	kar. Miķelsons Arturs

42. att. Pieminēklis Aluksnē 7. Siguldas kājnieku pulka kritušo karavīru piemiņai.

kar. Baums Heinrichs	kar. Bunks Hermans	kar. Siliņš Al.
„ Brikmans Vold.	„ Bukšēvics Roberts	„ Vecnagars Al.
„ Freimanis Jānis	„ Nakurts Al.	„ Trīnītis Jēkabs
„ Fridmans Eliass	„ Šnakšis Pēteris	„ Stirna Adolfs
„ Dikšis Jānis	„ Asenbergs Fr.	„ Pruģis Juris
„ Lukaš Jānis	„ Balcers Pēters	„ Saolišs Jānis
„ Mellums Arturs	„ Erdbergs Fr.	„ Ogle Žanis
„ Zundmans F.	„ Bielīšs Jānis	„ Vanags Kārlis
„ Skabe Hermans		

Divi pēdējie ir kritušie no Strēlnieku bataljona.

Pieminekļa pamatakmens likts 1924. g. 29. X, iemūrējot vēsturiskus dokumentus. Līdzekļi saziēdoti, un piemineklis izmaksājis Ls 1600. To atklājis 1924. g. 14. XI ģen. Ezeriņš.

44. Alūksnē.

Alūksnē, 7. Siguldas kājnieku pulka novietojumā, augstā ezera krastā pēc māksl. K. Miesnieka meta ir uzcelts 8 m augsts granīta obeliska veida piemineklis 7. Siguldas kājnieku pulka kritušo kaŗavīru piemiņai. Pieminekļa frontes puses pamatnes daļā četrās rindās veidots uzraksts: „**Par Latviju kritušiem 7. Siguldas pulka kaŗavīriem, 1919.—1920**“; pieminekļa otrā pusē: „**Labāk manu galvu ņēma nekā manu tēvu zemi**“; priekšpusē augšdaļā veidots krustots zobens ar vairogu. Piemineklis celts uz izbūvētas granīta platformas, kam katrā pusē četrstūŗu akmens altāŗi svētās uguns aizdegšanai (42. att).

Pieminekli cēlis pulks par saviem līdzekļiem, un to atklājis 1923. g. 22. VI tor. Valsts prezid. J. Čakste.

1930 g. 22. jūnijā pie pieminekļa novietota balta marmora plāksne, kuŗā zeltītiem burtiem iecirsts teksts: „**Kritušos varoņus godina 7. Valkas aizsargu pulks**.“ Otrā piemiņas plāksne pie pieminekļa novietota 1931. g. 30. VIII.

45. Daugavpili.

Jātnieku pulka novietojuma apstādījumos, Andr. Pumpura ielā pēc J. Lapkaša meta ir uzcelts 4 m augsts betona ozola stumbra atveida piemineklis Latvijas atbrīvošanas kaŗā kritušo jātnieku piemiņai. Pieminekļa lejas daļā iestiprināta balta marmora plāksne ar tekstu: „**Viņu varoņu gars mūŗam dzīvos starp mums**“, zemāk kritušo jātnieku vārdi:

„Rotmīstrs Skujāns	kaprālis H. Huiks	„ A. Blumbergs
virslēitnants V. Krievs	„ E. Blumfelds	„ M. Krūmiņš
leitnants H. Rulckerts	„ K. Engels	„ S. Udrasals
„ L. Hermans	„ K. Krūmiņš	„ A. Elers
„ E. Brikovskis	diŗkareivis V. Ozoliņš	„ F. Neilands
serŗants J. Bangis	kareivis A. Kude	„ J. Rozenbergs.“
„ J. Manīgs		

Pieminekli cēlis pulks un tas atklāts 1923. g. 5. VII.

Lit: Jātnieku pulks 10 pastāvēšanas gados, Rīgā 1929.

46. Siljāņu pag., Rēzeknes apriņķi.

37 klm no Rēzeknes, Daugavpils Rēzeknes šosejas malā, pie Rušņicas upes ir uzcelts piemineklis — vietā, kur 1920. gada sākumā cīnījās 3. Jelgavas kājnieku pulks, atbrīvojot Latgali no lieliniekiem. Piemineklis ir 200 cm augsts, piramidas veidā apstrādāts laukakmens uz divpakāpveida akmens pamata. Pieminekļa apakšdaļas slīpējumā veidota plāksne, kur iegravēts uzraksts: „3. Jelgavas kājnieku pulka cīņu vieta uzvaras gājienā pa Latgali. 1920. 16. I. Mēs nesām sauli, brīvību un patstāvību Latvijai.“

Pieminekli 1936. g. 16. VIII atklājis ģen. Bachs, iesvētījis māc. Vizulis.

1920. 16. I 3. Jelgavas kājnieku pulkam, kas šeit sadarbojās ar Polijas armijas kreiso flanku, bija pavēlēts virzīties uz priekšu un ieņemt Rušņicas muižu. No turienes pulka 1. bataljonam bija jāturpina uzbrukums uz austrumiem un jāieņem Svatona un Lazareva. $\frac{1}{2}$ klm no Rušņicas ienaidnieks atklāja spēcīgu uguni. Ar apejošu manevru mūsu daļas nokļuva ienaidnieka flankā. Rušņica tika ieņemta, pie kam saņēma daudz gūstekņu un divi ložmetējus.

Lit.: 3. Jelgavas kājnieku pulks, 1929.

47. Jaunraunā.

Jaunraunas pag. kapsētā ir uzcelts 350×100 turienes granīta ozola stumbra atveida piemineklis ar 1 m augstu granīta krustu virs tā. Uz pieminekļa uzraksts: „5. Cēsu kājnieku pulka kritušiem kareivjiem 1919. g. 22. jūnijā — Jaunraunas pagasts.“

Pie pieminekļa 1919. g. 24. jūnijā apbedīti 5. Cēsu kājnieku pulka 1919. g. 22. jūnijā pie Cēsīm kaujās pret landesvēru kritušie kareivji:

Kārlis Silamednis
Eduards Bundzis

Voldemars Kampus
Pēteris Kondrats.

Eduards Ribīņš

Pieminekli 1924. g. 24. VIII kaŗa ministra uzdevumā atklājis ģen. Buivids un iesvētījis mācīt. P. Apkalns.

48. Daugavpili.

Daugavpils ev.-luterāņu kapsētas Brāļu kapu nodalījumā pēc arch. A. B i r z e n i e k a meta ir uzcelts 600×100 pīlārveida gra-

43. att. Kritušo piemineklis Brāļu kapos Liepājā.

nīta piemineklis atbrīvošanas kaŗā kritušo un tur apbedīto 140 Latvijas armijas kaŗavīru piemiņai, kas krituši 1920. g. Latgales atbrīv. cīņās.

Pieminekli cēlusi Br. k. k., un to atklājis 1928. g. 22. VI toreiz. Valsts prezid. G. Zemgalis.

49. Liepājā.

Liepājā, Pulkv. Kalpaka ielā, Ziemeļu kapsētas Brāļu kapu nodalījumā, tieši ielas malā pēc arch. K. Bikšes meta ir uzcelts $8 \times 3\frac{1}{2}$ m no kaltiem granīta blokiem masīvs obeliska veida piemineklis Latvijas atbrīvošanas kaŗā kritušo varoņu piemiņai. Pieminekļa virsotnes daļā iekļaujas krusta zīme; pēdējās centrā ugunskrusts ar stariem un zemāk vainaga loks. Priekšpusē bronzas plāksne ar tekstu: „Latvijas 1919. gadā atbrīvošanas cīņās kritušiem varoņiem,“ (43. att.).

50. Liepā, Cēsu apr.

Liepas pagastā, uzkalnā pie Lodes stacijas pēc tēln. A. Ju l l a s meta ir uzcelts 10 m augsts šūnakmens pieminēklis Latvijas un Igaunijas armijas kopējo cīņu piemiņai pret vāciešiem 1919. g. Uz pieminēkļa teksts:

„19 $\frac{22}{VI}$ 19

Latviet, tev tēvzemes brīvību

Varoņi sniedza kā balvu.

Kad šai vietai tuvojies tu,

Zemu liec savu galvu!“ un tālāk: „Igauņi!

Piemiņa Jums, talkā nācāt mums.“

Pieminēklim pamatakmens likts 1929. g. 22. IX un tas izmaksājis Ls 3500, kas saziēdoti. To atklājis 1935. g. 11. VIII ģen. K. Berķis, iesvētījis māc. P. Apkalns.

51. Ikšķilē.

Ikšķiles Brāļu kapos pēc prof. E. L a u b e s pirmmeta ir uzcelts dzelzsbetona obeliska veida pieminēklis Pasaules kaŗā kritušo un tur apbedīto latviešu strēlnieku piemiņai. Pieminēkļa pakājē uzraksts: „Še dus 2. Rīgas bataljona 75 latvju strēlnieki, krituši varonīgās cīņās pret vāciešiem Nāves salā 1916. g. Cikkārt jūs šeit, brāļi, atnāksiet — sirids valodā mēs ar jums runāsim klusot.“

Pieminēkli cēlusi Br. k. k., un to atklājis 1926. g. 15. VIII toreiz. Valsts prezid. J. Čakste.

52. Ikšķilē.

Ikšķilē pie Pelču mājām pēc arch. A. B i r z e n i e k a meta ir uzcelts obeliska veida 7×1 m Daugavas dolomīta pieminēklis šajā rajonā 1917. g. kritušo un tur apbedīto 92 3. Kurzemes latv. strēlnieku pulka strēlnieku piemiņai. Pieminēkļa frontes pusē ir bronzas plāksne ar tekstu: „Mana tauta, tu ilgi dzivosi, tavi dēli prot nomirt slaveni.“

Pieminēkli cēlusi Br. k. k., un to atklājis 1930. g. 29 V toreiz. min. prezidents H. Celmiņš.

44. att. Piemineklis kritušiem strēlniekiem Ķekavā.

53. Ķekavā.

Ķekavā, Rīgas Ķekavas lielceļa Z pusē pie Ramiņu mājām, notikušo kauju vietā, pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 260×200 miniatūras arkas veida šūnakmens piemineklis šajā kaujas rajonā 1916. g. 3. jūlija kaujās kritušo un šeit apbedīto 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulka kritušo strēlnieku piemiņai. Piemineklim 1,5 m augsta dzelzs krusta zīme virsotnē. Centrāli dominējošā smilšakmens ierakstu plāksne un ap 1,7 m

augstā zemju terase aiz pieminekļa atstāj ieejas iespaidu un tādējādi izteic ciešo un dzīvo sakaru starp kritušiem varoņiem un nemirstīgās varoņu cilts turpinātājiem — tautas vītālo spēku un viņas locekļiem, ko arī izteic ieraksts plāksnē: „Še dus 96 — 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulka 1916. g. jūlija kaujās kritušie kaņavīri,“ un zemāk: „Lai tauta jūt, še staigājot, dzīvs, kas par brāļiem nomirt prot.“

Pieminekli cēlusi Br. k. k. Tas atklāts 1930. g. 29. V. Apkārtne ir izdaiļota un 1935. g. 19. V tur iedēstītas ap 1000 eglītes.

54. Ķekavā.

Ķekavas Brāļu kapos pie Kuģu m. pēc prof. E. Laubes pirmmeta ir uzcelts dzelzsbetona obeliska veida pieminekļis 1916. gada jūnija un jūlija kaujās kritušo latviešu strēlnieku piemiņai. Šeit dus ap 300 varoņu no 2., 6., 7. un 8. latv. str. pulka. Pieminekļa frontes pusē ir strēlnieku bataljonu nosaukumi, no kuŗiem krituši šeit dusošie varoņi, zemāk teksts: „Tēvu zemes brīvību pirkām mēs ar asinīm (44. att.).“

Pieminekli cēlusi Br. k. k., un to atklājis 1925. g. VII tor. sat. min. J. Pauļuks.

55. Ķekavā.

Ķekavas Brāļu kapos, 2 klm no Ķekavas stacijas, pie Bērziņu un Butleru mājām pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 140 cm augsts Allažu šūnākmens pieminekļis 6. Tukuma un 7. Ģauskas latviešu strēlnieku bataljona 1916.—1917. g. kritušo un šeit apbedīto 250 strēlnieku piemiņai.

Pieminekļa centrālo daļu veido liela smilšākmens ierakstu plāksne

Pieminekli cēlusi Br. k. k., un to atklājis 1931. g. 26. V toreiz arm. kom. ģen. M. Peniķis.

56. Slokā.

Slokas ev.-luterāņu kapsētas Brāļu kapu nodalījumā pēc prof. Dr. E. L a u b e s pirmmeta ir uzcelts 2,40 m augsts dzelzsbetona obeliska veida piemineklis ar uzrakstu: „Latvijas atbrīvošanas karā un bijušo strēlnieku pulku cīņās kritušo varoņu piemiņai 1915.—1919. Dievs, sargā mūsu tēvzemi, lai viņa ziedoša un stipra top!“ Šeit apbedīti ap 160 kritušie.

Pieminekli atklājis 1923. g. 25. XI tor. ministru prezid. Z. Meierovics, iesvētījis prāv. V. Rozenieks, cēlusi Br. k. k.

57. Ķemeross.

Ķemeru kapsētā pie ev.-lut. baznīcas pēc prof. E. L a u b e s pirmmeta ir uzcelts 4 m augsts dzelzsbetona obeliska veida piemineklis pie Smārdes un Ķemeriem kritušo un tur apbedīto latviešu strēlnieku piemiņai. Pieminekļa pakājē atfita pergamenta vīstokļa atveids, kurā izveidots teksts: 1915.—1917. g. — varoņu slava nemirst mūžīgi. Šeit dus 80 latviešu strēlnieki, miruši varoņu nāvē cīņā pret vāciešiem — no 2. Rīgas, 5. Zemgales, 6. Tukuma, 7. Bauskas un 8. Valmieras latviešu strēlnieku pulkiem. Neaizmirsti arī tu viņus.“ Obeliska otrā pusē izveidots palmas zars ar krustotu šķēpu.

Pieminekļa pamata akmens likts 1924. g. 29. VIII. To atklājis 1924. g. 14. IX. toreiz. ministru prezid. V. Zāmuēls, cēlusi Br. k. k.

58. Ķemeross.

6 klm uz D no Ķemeru stac. Tīrelpurva klusumā starp akāčiem un dumbrājiem, kur reti iemaldās cilvēks un kur starp kroplajām purva prieditēm tikai retumis atskan kāda purva putna klaiga, tur pie Lilijas ezera kā senas kāpas atlieka valdonīgi paceļas 30 m augstais Krāču kalns. Virs tā uz mūrēts 2 m augsts laukakmeņu piemineklis 1917. g. janvāra kaujās kritušo un šeit vienkopus savāktu un apbedīto 90 latviešu strēlnieku piemiņai.

Pieminekļa celšanu un kapu izveidošanu ir veicis 1917. g.

kauju dalībnieks Kristaps Druka ar Ķemeru Br. k. k. nodaļas atbalstu. Pieminekli atklājis 1934. g. 19. VIII J. Goldmanis. 1936. g. 5. VII. atklājā pieminekli iemūrēta akmens plāksne ar tekstu: „Še dus mūža mierā 90 latvju strēlnieki, kas dzimtenei ziedojuši dzīvības 1917. g. kaujās“.

59. Babiņē.

Babiņē, Cenas tīreļa malā pie Antiņa mežsarga mājām pēc prof. E. Laubes pirmmeta ir uzcelts 3 m augsts obeliska veida dzelzsbetona pieminekliis pie Ložmetējkalna 1916./1917. g. kritušo un tur apbedīto latviešu strēlnieku piemiņai.

Pieminekli 1925. g. 13 VII atklājis tor. Valsts prezid. J. Čakste; to cēlusi Br. k. k.

1936. g. Br. k. k. Babiņes nodaļa ir savākusi Babiņes pagasta robežās izkaisītos kritušo un apm. 42 atsevišķās vietās apbedīto strēlnieku trūdus vienkopus un apbedījusi jaunierīkotos Brāļu kapos, iesvēlījot tos 1936. g. 16. VIII. Šie ir vieni no lielākiem Brāļu kapiem Latvijā, jo šeit apbedīti ap 3800 kritušie varoņi, no tiem ap 1800 latviešu strēlnieki, no kuņiem vairums krituši 1916. g. Ziemassvētku un 1917. g. janvāra kaujās pret vāciešiem. Minētajās kaujās Krievijas XII armija zaudēja kritušus, ievainotus un bez vēsts pazudušus ap 20000 kaņavīrus, no kuņiem ap 8000 latviešu strēlnieki, bet no tiem ap 2000 kritušu un bez vēsts pazudušu.

Lit. J. Poriets, Sāpju ceļš, 1932. Rakstu krājums — Latviešu strēlnieki.

60. Siguldā.

Siguldā pie Judāšiem 10 klm no Siguldas stacijas — Brāļu kapos pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 300×100 šķautnes veida Allažu šūnakmens pieminekliis 1. Latviešu strēlnieku brigādes 1917. g. kritušo un šeit apbedīto strēlnieku piemiņai. Uz pieminekļa teksts: „96 I Latviešu strēlnieku brigādes un nezināmo 1917. g. kritušo kaņavīru piemiņai“ un zemāk: „Cēli ir mirt par tēvu zemi“.

Līdzekļus pieminekļa celšanai devusi Br. k. k. un turienes sabiedrība. Pieminekli 1930. g. 14. IX atklājis ģen. M. Peniķis.

Tur apbedīti arī vairāki 1917. g. kritušie krievi no Omskas nāves bataljona. Kapos kopj Br. k. k. Judāšu nodaļa.

61. Viļakā.

Ev.-lut. draudzes kapsētā, Brāļu kapu nodalījumā pēc tēln. K. Zemdega meta ir uzcelts 3 m augsts granīta piemineklis Latvijas atbrīvošanas kara kritušo karavīru piemiņai.

Piemineklis veidots divu viena virs otra nošķeltu koncentrisku kōnu veidā, pie kam virs augšējā — 2 m augsta kolonna ar masīvu svētās uguns liesmu galotnē. Pieminekļa apakšējā, pamata daļa, izmūrēta no plēstām granīta šķilām. Kolonnas priekšpusē veidots uzraksts: „Viļakas laukos kritušie Latvijas atbrīvotāji“, mugurpusē — šķēps un trīs zvaigznes.

Pie pieminekļa ved 2 betona kāpnes ar 3 pakāpēm katra un granīta stabiņiem katrā galā.

Pieminekli cēlusi un kopj Br. k. k. Viļakas nodaļa, atklājis 1933 g. 22. IX. ģen. A. Krustiņš, un tas izmaksājis Ls 3000,—.

1929. g. 3. XI. Br. kapu nodalījumā ir apbedīti no apkārtnes savāktie 31 kritušā trūdi. Apbedītie ir no 8. D. K. P. un 14 igauņi.

62. Bebreņē, Ilukstes apr.

Bebrenes 6-kl. pamatskolas priekšā pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts pelēkā granīta 475×350 piemineklis, kuŗa frontes pusē iekalti vārdi: „Par Latvijas brīvību, par tēvijas mīlestību kritušiem varoņiem 1918.—1920.“, un otrā pusē: **No zobena saule lēca, caur zobenu brīvi mēs“.**

Pieminekli 1932. g. 14. VIII. atklājis kara min. ģen. J. Balodis, to cēlušas sabiedriskās organizācijas, un tas izmaksājis Ls 1600,—.

63. Straupē.

Mazstraupes pag. „Plāci“ pēc tēln. T. Zaļkalna meta ir uzcelts no pelēkā granīta 145×218 piemineklis Ziemeļlatvijas atbrīvotājiem. Pieminekli tēlots zemes arājs, kas vienā rokā tur šķēpu, bet otrā — arkla balstu. Uz pieminekļa teksts: „Ziemeļlatvijas atbrīvotājiem“, tālāk Ed. Virzas teksts: „Kamēr vien labību šais laukos sēs, jūs slavīnās un godam pieminēs“.

Pieminekli atklājis 1931. g. 8. XI. toreiz. Valsts prezid. A. Kviesis, iesvētījis mācīt. P. Apkalns. Līdzekļus pieminekļa celšanai devušas turienes sabiedriskās organizācijas.

64. Karvā, Valkas apr.

Karvas pag. Brāļu kapos, Alūksnes Apes lielceļa malā pēc arch. V. Vitanda meta uzcelts no Latvijas granīta pilārveida $370 \times 65 \times 45$ pieminekļis Latvijas atbrīvošanas kaŗā kritušo un tur apbedīto kaŗavīru piemiņai.¹⁾

Pieminekļa pilārveida pamatnes daļā iecirsts teksts: „Latvijas atbrīvošanas cīņās 1919. g. kritušie Valmieras pulka kapr. Jēkabs Sukse, kar. Pēteris Leitlands, kar. Ernests Puķītis, kar. Gustavs Ozols, kar. Roberts Glāzners.

„Uz ežiņas galvu liku,
Sargāj' savu tēvu zemi“.

Pieminekli cēlusi Br. k. k. Karvas nodaļa ar Br. k. k. materiālu atbalstu. Pieminekļis izgatavots O. Dambekalna akmeņkaltuvē Rīgā un izmaksājis Ls 1850; atklāts 1937. g. 12. IX., to iesvētījis virsmācītājs E. Bergs.

65. Mālpupē, Valkas apr.

Mālpupes pag. pašvaldības kapsētā ir uzcelts Somijas granīta $405 \times 85 \times 40$ pieminekļis Latvijas atbrīvošanas kaŗā kritušiem šī pagasta varoņiem. Pieminekļa priekšpuses augšdaļā teksts: „Dievs, svēti Latviju“, zemāk: „Latvijas brīvības cīņās kritušiem Mālpupes pagasta varoņiem (1914 — 1920). Tie dus no savām darbošanām un viņu darbi tos pavada Jāņa par. 14. 13.“ Otrā pusē: „Viss norimst dziļā mūžībā, paliek darbi lieli, cēli, ko valstij ziedo tautas dēli. . .“

Piemineklim pamats likts 1932. g., un tehnisko izpildījumu veikusi Kuraua firma pēc pašizstrādāta meta. Izmaksājis Ls 2000,—, to atklājis 1934. g. 12. VIII pulkv. K. Fricka, iesvētījis māc. G. Kņess-Kņezinskis.

¹⁾ Minētie kaŗavīri krituši kaujā pret lieliniekiem 1919. g.

66. Sakā, Āizputes apr.

Sakas pagasta Stembres kapsētā uz stāvā Tebras upes krasta ir uzcelts granīta piemineklis Pasaules un Latvijas atbrīvošanas karā kritušo, mirušo un bez vēsts pazudušo Sakas dēlu piemiņai. Pieminekļa frontes pusē iekalts teksts: „1918—1928. — Par dzimteni kritušiem Sakas dēliem,“ un tālāk:

„Šai vietai gažām neeji,
Te ziedīnam lūgšanu nolieci;
Līdz gadu simteņiem piemiņa ies
Par to, kas dzimtenei upurējies.“

Kritušie:	Mirušie un bez vēsts pazudušie:
Jēkabs Stalbergs	Arnolds Klāvsons
Ernests Gūtmanis	Fricis Skudiķis
Mārtiņš Gūtmanis	Mārtiņš Vilinskis
Jānis Brauns	Krišis Petrovskis
Indriķis Skudra	Reinis Balgailis.“
Jānis Frišmunds	

Piemineklis atklāts 1928. g. 18. XI. Līdzekļi piemineklim saziēdoti un tas izmaksājis Ls 1600.

67. Varakļānos.

Varakļānu pagastā pie Lielo Stradu ciema ir uzcelts 200 cm augsts obeliska veida pelēkā laukakmens piemineklis — 1. Liepājas kājnieku pulka 1919. g. cīņu vietā. Pieminekļa priekšpusē apakšdaļā veidota plāksne, kurā iegravēts teksts: „1. Liepājas kājnieku pulka cīņu, upuņu un uzvaras vieta Latgalē. 1919. 26. VII. Ar asinīm mēs pirkām katru savas dzimtās zemes stūrīti — tā tagad mūsu.“

Pieminekļa uzstādīšanai līdzekļi saņemti no Latgales atbrīvošanas 15 gadu atceres svētku rīc. komitejas. Pieminekli atklājis 1936. g. 16. VIII ģen. Bachs, iesvētījis mācītājs Tomašūns.

68. Kārsavā.

Kārsavas pagastā, Bozovas kapsēlas Brāļu kapu nodalījumā pēc arch. P. P a v l o v a meta ir uzcelts betona piemineklis Latvijas atbrīvošanas karā kritušo piemiņai. Piemineklim piestipri-

nāta melna granīta piemiņas plāksne ar uzrakstu: „Latvijas atbrīvošanas cīņās no 1918 g. nov — 1920. g. 11. aug. kritušo piemiņai. Uz ežiņas galvu liku, tēvu zemi sargājot. 1928.“

Piemineklis atklāts 1928. g. 9. IX un izmaksājis Ls 700. Ap kapiem pēc kapt. Ž. Birznieka projekta uzmūrēts 75 cm augsts žogs un vārti, un ierīkota uzeja pie pieminekļa ar terasi. Kapos apbedīti:

Zaņķe Alma, Vidz. divīzijas.

Zamurs Jānis, Vidz. divīzijas.

Kurmīšs Jānis, 5. C. k. pulka.

Klētņieks Pēteris, 5. C. k. pulka.

un 6 nezināmie. Piemiņas vietu kopj Br. k. k. Kārsavas nodaļa.

Apinis Augusts, 6. R. k. pulka.

Drāvers Osīps, 5. C. k. pulka.

Dzenis Jānis Kārļa d. 6. R. k. pulka.

Stekergatefs Atis Vidz. divīzijas.

69. Palsmanē, Valkas apr.

Pie turienes baznīcas ir uzcelts 5 m augsts Latvijas pelēkā granīta pīlārveida piemineklis Latvijas atbrīvošanas karā kritušo karavīru piemiņai.

Pieminekļa frontes pusē piestiprināts bronzas vainags ar krnstotu zobenu. Virsotnē zeltīta liesma. Apakšējā daļā teksts: „Par Latviju kritušiem un bez vēsts pazudušiem Palsmanes draudzes dēliem.“

Pieminekli cēlušas turienes sabiedriskās organizācijas. To izgatavojusi E. Kuraua akmeņkaltuve Rīgā pēc šīs firmas izstrādāta meta, un 1927. g. IX to atklājis ģen. Aire.

70. Vecmuižā, Bauskas apr.

Vecmuižas pag. Rešņenieku kapsētā ir uzcelts 247×56×30 pelēkā Somijas granīta piemineklis kā simbols Atbrīvošanas karā kritušo un viena tur apbedītā karavīra piemiņai. Pieminekļa priekšpusē plāksnes veida pulējumā ir iegravēts teksts: „Par Latvijas atbrīvošanu kritušiem un bez vēsts pazudušiem Vecmuižas pilsoņiem,“ bet apbedītā kapa pusē teksts: „Vilis Balats, kritis kaujā Latgales frontē 14. aug. 1919 g.“ Pieminekļa frontes

puses virsdaļā kā izgreznojums ir bronzas vainags, bet katros sānos bronzas vainags krustots ar šķēpu.

Pieminekļa tehnisko veidojumu pēc firmas pašizstrādāta meta veikusi E. Kuraua akmeņkaltuve Rīgā, un tas izmaksājis Ls 1400, kas saziēdoti. Atklāts 1926. g. 22. VIII.

71. Zeltiņos, Valkas apr.

Zeltiņu draudzes kapsētā ir uzcelts 6 m augsts Latvijas granīta piemineklis 1914.—1920. g. kritušo kaŗavīru Zeltiņu pagasta un draudzes locekļu piemiņai.

Līdzekļus devušas turienes sabiedriskās organizācijas, un tas izmaksājis Ls 1300. To atklājis un iesvētījis 1923. g. 13. V prāvests K. Kundziņš.

72. Cēsis.

Cēsu Lejas kapsētā ir uzcelts pēc tēlnieka K. J a n s o n a meta un pēdējā veidojumā $200 \times 90 \times 45$ ar nolauztu galotni granīta šķīlas veida piemineklis Pasaules kaŗa laikā mirušo un tur apbedīto Kurzemes un Zemgales bēgļu piemiņai

Pieminekļa virsdaļā iecirsta krusta zīme, zem tās teksts bronzā: „**Pieminiēt še Dieva mierā dusošos 96 Kurzemes un Zemgales bēgļus 1915 — 1918.**“

73. Cēsu Bērzaines kapsētā ir uzcelts pēc tēlnieka K. J a n s o n a meta un pēdējā veidojumā $200 \times 90 \times 45$ granīta pilārveida piemineklis Pasaules kaŗa laikā mirušo un tur apbedīto 472 Kurzemes un Zemgales bēgļu piemiņai.

Abus bēgļu pieminekļus 1936. g. 14. VI atklājis un iesvētījis archibīskaps Dr. T. Grīnbergs. Pieminekļi izmaksājuši Ls 2300. Mirušo bēgļu saraksts „Jaunākās Ziņas“ 1926. g. № 129.

74 Jūrkalnē, Aizputes apr.

Jūrkalnes pag. rom.-kat. draudzes kapsētā ir uzcelts 5 m augsts betona un laukakmens piemineklis ar uzrakstu: „**Latvijas atbrivošanas cīņās, Pasaules kaŗā 1914.—1920. un 1905. g.**

nemieros kritušiem, mirušiem un bez vēsts pazudušiem 58 jūrkalniešiem. Pieminekļa otrā pusē teksts:

„Baltijas jūras krastos
Mūžam mājās
Latvju varoņu gars.

1934.“

Pieminekli 1934. g. 15. VIII atklājis ministrs A. Bērziņš. To cēlušas turienes organizācijas.

75. Stelpē, Bauskas apr.

Stelpē, Kāravu kapsētā ir uzcelts pēlēkā granīta 51×21 piemineklis Atbrīvošanas kaļā kritušā un tur apbedītā kareivja Jāņa Cinovska piemiņai. Uz pieminekļa uzraksts: „Jānis Cinovskis, kritis par Latviju 1919. g.“

Pieminekli 1935. g. 29. IX atklājis virsleitn. Ed. Senka, iesvētījis mācīt. P. Gulbis. Piemineklis izmaksājis Ls 96,50.

Kareivis J. Cinovskis kritis 1919. g. 15. IX uz Iecavas Rīgas lielceļa. Pavadot mantu vezumu, tam uzbrukuši bermontieši, un tas ar 10 šāvieniem un durkļa dūrieniem kaklā noslepkavots.

76. Raiskumā, Cēsu apr.

Raiskuma pag. kapsētā ir uzcelts 225×125 turienes sarkanpēlēkā granīta piemineklis par Latvijas brīvību kritušo varoņu piemiņai. Pieminekļa priekšpusē ir piestiprināta melna 140×70 Zviedrijas granīta plāksne ar tekstu: „Par Latvijas brīvību kritušajiem varoņiem. Raiskumieši 1930. g. Pieminekļa otrā pusē „Pieminat savus kritušos varoņus.“

Pieminekli atklājis 1930. g. 7. IX apr. pr. Līvens, un tas izmaksājis Ls 1035,70. To cēlušas turienes sabiedriskās organizācijas.

77. Bauskā.

Bauskas pilskalnā ir uzcelts $395 \times 130 \times 65$ Somijas granīta piemineklis četru Latvijas atbrīvošanas kaļā kritušo varoņu piemiņai. Pieminekļa frontes pusē ir uzraksts: „Par Latvijas brī-

vību kritušiem 1915.—1920, bet otrā pusē dzejnieka Plūdoņa teksts:

„Tik tas ir liels, kas spēj priekš citiem mirt.
Kam ausis dzirdēt, tas lai dzird!“

Pie pieminekļa apglabāti kritušie:

Alberts Ūziņš, Jānis Rimliņš, Juris Hāzenfūss un viens nezināms. Pieminekli pēc Ed. Kuraua firmas meta veidojis akmeņkalis Sieriņš, un tas izmaksājis Ls 6000 --; atklājis 1929. g. 20. X tor. Valsts prerid. G. Zemgalis, iesvētījis mācīt. G. Turss.

78. Džūkstē, Jelgavas apr.

Džūkstes Kalnciema lielceļa malā 10 klm, no Kalnciema pie Bataru mājām ir uzstādīts 1 m augsts neapstrādāts piemiņas akmens plkv. Baloža brigādes kaujas atcerai. Akmenī ir iekalts teksts: „Šeit 1919. g. 22. martā notika 1. Atsevišķās Baloža brigādes kauja, kurā krita 10 un ievainoti 28 kaņavīri.“

Piemiņas akmeni 1936. g. 17. V atklājis ģen. H. Rozenšteins, iesvētījis virsmāc. J. Ķullītis, asist. māc. J. Luksim.

79. Limbažos.

Limbažu kapsētā ir uzcelts Staburaga šūnakmens pieminekļis Limbažu komandanta jūras virsleitnanta Viļa Gelbes piemiņai, kas krita kaujā pret vāciešiem 1919. g. 19. jūnijā pie Vidrižiem. Pieminekļa priekšpusē iestiprināts bronzā veidots varoņa krūšu tēls. Pamata priekšpusē piestiprināta plāksne, kurā iegravēts teksts: „Jūras virsleitnants Vilis Miķeļa d. Gelbe, dzimis 8. novembrī 1890. g, kritis Latvijas atbrīvošanas cīņās 19. jūnijā 1919. g. Tautiet, kas gažām man eji, iededzies tēvzemes milā. Par tēvzemi miļo es dzīvību atstāju ķilā.“

Līdzekļi pieminekļa celšanai saziēdoti, tehnisko izpildījumu veikusi Kuraua firma pēc pašizstrādāta meta. To atklājis 1922. g. 10. IX toreiz. Valsts prezidents J. Čakste. Pieminekļa celšanu materiāli atbalstījusi Br. k. k.

80. Sērenē, Jēkabpils apr.

Sērenes Stalānu kapsētā netālu no Daudzevas muižas pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts ap 2 m augsts granīta piemineklis 1919 g. 3. novembra kaujā pret Bermonta daļām šeit kritušo 3. Jelgavas kājnieku pulka kaŗavīru piemiņai. Piemineklis veidots no 11 atsevišķiem akmeņiem ar centrālajā daļā iestiprinātu akmens plāksni ar tekstu :

„Par Latviju kritušiem 3. novembrī 1919. g.

Augstmanis Teodors

Liepiņš Arvids

Lācis Aleksandrs

Grunte Otto

Cimmermanis Zamuels

Kainašs Fricis

Auziņš Andrejs

Rozentāls Kristaps

Neimanis Jānis,“

zemāk :

**Nem, tēvzeme, tavs esmu viss,
Priekš tevis liels es uzaudzis,
Tev ziedoju es dzīvību,
Lai gūtu tevīm brīvību.“**

Piemineklis atklāts 1927. g. 16. VII. Celšanu atbalstījusi Br. k. k.

81. Saikavā, Madonas apr.

Saikavas pagasta pašvaldības kapsētā uz 70 cm augstas zemju terases ir uzcelts 230×84×40 pelēkā Somijas granīta pīlārveida piemineklis Atbrīvošanas un Pasaules kaŗā kritušo Saikavas pag. pilsoņu — kaŗavīru piemiņai. Atšķiramas 2 daļas : augšējā un apakšējā. Augšējās daļas priekšpusē veidotas trīs piecstūrainas bronzas zvaigznes, zem tām uzraksts :

„Esi uzticīgs līdz nāvei

Tad es tevīm došu

To dzīvības kroni.“

Zem uzraksta bronzā veidots lauru vainags ar krustotu šķēpu, kuŗa asmens uz leju. Zemāk : „1917.—1919. Par Latviju kritušiem un bez vēsts pazudušiem Saikavas pag. kaŗavīriem.“ Pieminekļa otrā pusē uzraksts :

„Uz eziņas galvu liku

Sargāt savu tēvu zemi ;

Labāk manu galvu ņēma

Nekā manu tēvu zemi.“

Pieminekļa celšanai līdzekļus vākuši Saikavas aizsargi un aizsardzes ar V. Goldbergu un M. Torgani priekšgalā. Pieminēklis veidots E. Kuraua akmeņkaltuvē Rīgā pēc šīs firmas izstrādāta meta. Tas izmaksājis Ls 1300.—, to atklājis 1927. g. 9. X kaŗa ministra uzdevumā ģen. Aire, iesvētījis prāvests K. Avots.

Pie pieminekļa apbedīti 1919. g. pavasarī kaujās pret lieliniekiem kritušie un no frontes atvestie 1. Liepājas kājnieku pulka kaŗavīri: Pēteris Berķis, Stanislavs Vaska, Antons Lauskanieks, Teodors Pulkstenis, Kārlis Liepiņš.

82. Gulbenē.

Gulbenē pie pils pretim baznīcai pēc E. Ābeltiņa meta ir uzcelts 9 m augsts obeliska veida kaltu granīta blūķu pieminēklis. Pieminekļa katrā pusē melnas granīta plāksnes. Priekšpusē augšdaļā veidota bronzas saule; uz plāksnes uzraksts: „Par Latvijas brīvību kritušiem Gulbenes draudzes varoņiem.“ —

„Anno 1928.

Gadu gadi gaŗām ies,
Prieks un bēdas mitēsies,
Mīlestība nemitās,
Tā jūs godam daudzinās“.

Uz pieminekļa mugurpusē plāksnes ir uzraksts:

„Tēvu zemes mīlestību
Jūs ar darbiem rādijāt,
Tēvu zemes brīvestību
Pirkāt jūs ar asinīm.“

Pie pieminekļa ved 7 pakāpju kāpnes, kuŗu katrā pusē uz granīta postamentiem novietotas simbolizētas urnas.

Pieminēklis izmaksājis Ls 5.982, to atklājis 1929. g. 20. V tor. min. prezid. H. Celmiņš, iesvētījis māc. J. Teriņš un J. Egle.

Pieminēklis celts: Atbrīvošanas kaŗā kritušiem 33 pers.

„	„	no ievain. mir.	13	„
„	„	bez vēsts zud.	10	„
Pasaules	kaŗā	kritušiem	48	„
„	„	no ievain. mir.	14	„
„	„	bez vēsts pazud.	46	„
Lielinieku	1919. g.	terrora upuŗiem	58	„
	1905. g.	kritušiem	14	„

Gulbenes kapsētā, aizsardžu celts, 1934. g. ir atklāts piemiņas akmens pie Gulbenes atbrīvošanas 1919. g. maijā kritušiem 4. Valmieras kājnieku pulka kaņavīriem.

83. Lazdonā, Madonas apr.

Lazdonas pareizticīgo draudzes kapsētā „Lisas kalnā” ir uzcelts $300 \times 80 \times 40$ granīta piemineklis Latvijas atbrīvošanas kaņā kritušo un tur apbedīto 8. Daugavpils kājnieku pulka kaņavīru piemiņai. Piemineklis ir uz divpakāpveida granīta pamata viengabala pilārveida nelidzenā kalumā; priekšpuse gludi slipēta, kuņas augšdaļā iegravēts teksts: „**Par Latvijas brīvību kritušiem varoņiem 1919.—1920. g.**” Virs uzraksta bronzā veidots bareljefs: kaņavīra galva bruņu cepurē.

Pieminekli gatavojusi E. Kuraua akmeņkaltuve pēc firmas pašizstrādāta meta Līdzekļus devis Madonas aizsargu pulks. Piemineklis atklāts 1936. g. 16. VIII.

Kritušo un apbedīto vārdi: 1) kapr. Kārlis Jāņa d. Blats, 2) kapr. Ansis Bērtaļa d. Blumbachs no Libagu p., 3) kar. Krišs, Otto d. Arnieks no Briņķu p., 4) Jānis Friča d. Jēgermanis no Cerkstes p., 5) Fricis Anša d. Drūms no Matkules pag., 6) Valdemārs Jāņa d. Niedre no Liepājas, 7) Ernests, Jāņa d. Brumaks no Bunkas p., 8) Andrejs Kriša d. Ošīnš no Dunalkas p. — krituši Cesvaines Pietnieku mežā, kaujā pret sarkanarmiju.

84. Bebroš, Rīgas apr.

Bebru Zuteņu kapsētā, 2 klm no Bebru centra, ir uzcelts 171×80 Allažu šūnakmenī veidots piemineklis Pasaules kaņā kritušo un mirušo latviešu bēgļu piemiņai. Piemineklis nostiprināts uz uzbēruma, kuņā ved kāpnes trijās pakāpēs. Kāpņu pamata katrā pusē 1m augsti postamenti. Pieminekļa priekšpuses lejas daļā iekonstruetā smilšakmens plāksnē iecirsts teksts: „**Jūs sevi ļāvāt vētrā lauzt, lai laikmets jauns pār tautu aust**” Virs uzraksta, iekļaujoties ovāļajā pieminekļa augšdaļā, izveidota šūnakmens krusta zīme.

Pieminekli izgatavoja Br. k. k. akmeņkaltuve pēc pašizstrādāta meta, cēlusi Bebru aizsargu nodaļa ar Br. k. k. atbalstu. Pieminekli atklājis 1936. g. 30. VIII plkv.-ltņ. Akmentiņš, iesvētījis mācīt. P. Rozenbergs.

Turpat Jaunbebru muižas parkā ir novietota **piemiņas plāksne** Atbrīvošanas kaļā kritušo kaļavīru piemiņai.

85. Bēzrmuižā.

Pie ev.-lut. baznīcas ir uzcelts 6m augsts granīta pīlārveida piemineklis ar bronzas liesmu virsotnē; priekšpusē izveidotā plāksnē iekalts teksts: „**Latvijas atbrīvošanas cīņās 1918.—1920. g. kritušie Bēzres draudzes locekļi:**

Balders Arnolds, Benfelds Fricis, Bergmans Arnolds, Bučiņš Jānis, Grundmans Nikolajs, Grundmans Aleksands, Meilands Francis, Simsons Ansis, Šillers Eduards, Šillers Kristaps.“

Pieminekļa sānos E. Virzas teksti:

„**Neņobeidz sēroties mātes
par kautiņā kritušiem dēliem,
norimstiet, vairāk kā Jums
Latvijai kritušo žēl“.**

„**Dus viņi zemē, par kuŗu tie dzīvību atdeva savu;
dzīvājie gaŗām iet un tālāk nes varoņu slavu.“**

Piemineklim katra pusē granīta bumbas ar Di—35 cm.

Piemineklim pamatakmens likts 1926. g. 16. IX, izgatavots E. Kuraua akmeņkaltuvē Rīgā pēc šīs firmas pašizstrādāta meta, izmaksājis Ls 6000.—. To atklājis 1926. g. 31. X toreiz. Valsts prezid. J. Čakste, iesvētījuši mācīt. J. Straumanis un J. Teriņš.

86. Spārē, Cēsu apr.

Pie Spāres bij. muižas ir uzcelts piemineklis Pasaules kaļā Spārē bijušā kaļa slimnīcā 24 mirušo un tur apbedīto latviešu un krievu tautības kaļavīru piemiņai. Pieminekli iekalts teksts: „**Lai tauta jūt, ņe staigājot, dzīvs, kas par tautu nomirt prot.“**

Pieminekli ar Br. k. k. atbalstu cēlusi Valsts Spāres patversmes skola un atklājis 1935. g. 6. X skolu dep. direktors Ozoliņš.

87. Rūjienā.

Rūjienas Sv. Bērtuļa kapsētā pēc T. Šķiņķa un Švalbes meta ir uzcelts 405 cm augsts betona obeliska veida piemineklis, kā vispārēja pateicības zīme, par Latviju kritušiem tautas varoņiem. Piemineklim frontes pusē piestiprinātā vairogveida vaļa plāksnē iegravēts teksts: „**Par Latviju kritušajiem tautas varoņiem.**“ Augšējā daļā šķēps ar asmeni uz leju, bet tā rokturi aptver kupls vainags; virs tā četras zvaigznes, divas apakšējās horizontālā, augšējās vertikālā līnijā. Otrā pusē, pieminekļa apakšējā daļā veidots uzraksts: „**Dievs, tēvzeme, tauta.**“ Augšējā daļā atrodas krusts, kas apvīts ar dzeloņstieplu vaiandziņu (dzeloņstieples ņemtas no Nāves salas pozīciju stieplu žogiem.)

Pieminekli cēluši 10. Rūjienas vanagu novada vanagi saviem spēkiem, nostrādājot pāri par 1000 darba stundām, un tas izmaksājis Ls 1000.—. Pieminekļa metu ministru kabinets apstiprinājis 1934. g. 19. VI sēdē, bet atklājis un iesvētījis mācītājs A Skrodelis 1934 g. 4. VIII, vanagu salidojuma svētvakarā.

88. Blīdienē, Tukuma apr.

Blīdienes pag. ir uzcelts Somijas pelēkā granīta $450 \times 50 \times 50$ piemineklis Pasaules karā un Latvijas atbrīvošanas karā kritušo Blīdienes draudzes dēlu piemiņai. Piemineklis veidots kā stilizēta lāpa ar zeltītu bronzas liesmu galā. Uz pieminekļa veidots teksts: „**Latvijas atbrīvošanas cīņās un Pasaules karā kritušiem Blīdienes draudzes dēliem 1933. g.**“

Piemineklis veidots E. Kuraua akmeņkaltuvē Rīgā pēc šīs firmas pašizstrādāta meta; to atklājis 1933. g. 22. VI toreiz. iekšlietu min. G. Mīlbergs.

89. Jelgavā.

Miera ielā 4, bijušajos krievu garnizona kapos, pēc arch. V. Šervinska meta uz $30 \times 90 \times 55$ granīta pamata ir uzcelts $260 \times 72 \times 40$ pelēka pulēta granīta obeliska veida piemineklis šajā kapsētā apbedīto latviešu strēlnieku un krievu pulku kaŗavīru piemiņai.

Pieminekļa frontes puses centrālajā daļā iekalts zeltīts teksts: „1914.—1918. Pasaules kaņā latviešu strēlnieku un krievu pulku kritušiem kaņavīriem“. Pieminekļa mugurpusē: „Dusiet kaujas ērgļi;“ zem šiem tekstiem ir tulkojums krievu valodā.

Pieminekli cēlusi Jelgavas Sv. Simeona un Annas pareizticīgo draudze, un tas izmaksājis ap Ls 1.000,—. To atklājis kaņā ministra uzdevumā ģen. V. Tepfers 1938. g. 22. V, iesvētījuši pareizticīgo bīskaps Jēkabs, ev. lut. prāvests J. Reinhards un virsmācītājs J. Ķullītis. Piemineklis kaldināts M. Brauera akmeņkaltuvē Jelgavā.

Minētajā kapsētā ir apbedīti ap 1000 kaņavīru, kas kā gūstekņi miruši vācu gūstniecībā 1915.—1918. g. Starp apbedītiem ir ap 100 latviešu, no kuņiem ap 25 latviešu strēlnieki. Kapu vietas ir numerētas un apbēdītie identificējami.

90. Katlakalnā, Rīgas apr.

Katlakalna pag. Kapusila kapsētas Brāļu kapu nodalījumā pēc Rīgas pilsētas arhitektu biroja izstrādāta meta ir uzcelts 210×80×55 betona — šūnakmens imitācijā veidots pīlārveida piemineklis kritušo un tur apbedīto kaņavīru piemiņai.

Pieminekļa priekšpusē iestiprināta smilšakmens plāksne ar tekstu: „Latvijas atbrīvošanas un Pasaules kaņā 44 kritušo kaņavīru piemiņai“ un „Nevienam nav lielākas mīlestības, ka kad viņš savu dzīvību nodod par saviem draugiem“.

Pieminekli cēlusi Br. k. k. sadarbībā ar Rīgas pilsētas valdi, un to atklājis 1935. g. 6. X pulkv. Skujiņš.

1938. g. Katlakalnā ir savākti dažādās vietās apraktie kritušo trūdi un izveidoti kopēji brāļu kapi, kuņos guldīti 686 Pasaules un Latvijas atbrīvošanas kaņā kritušie. Kapi iesvētīti 1938. g. 15. V.

91. Annā.

Annas pagasta Ezeriņa kalna kapsētā ir uzcelts 270×137×72 Latvijas pelēkā granīta pīlārveida piemineklis kaņā kritušo piemiņai.

Pieminekļa frontes pusē iestiprināta 150×70 melnā Zviedrijas granīta plāksne ar uzrakstu: „Annas pagasta kritušiem

kaņavīriem“, un plāksnes lejas daļā cilnis: šķēps krustots ar bruņu cepuri un ozolzarū vītņi. Piemineklis pretējā pusē uzraksts: „**Nem, tēvzeme, tavs esmu viss, priekš tevis liels es uzaudzis, Tev ziedojis es dzīvību, lai gūtu Tevīm brīvību**“.

Piemineklis cirsts Kurau akmeņkaltuvē Rīgā pēc šīs firmas izstrādāta meta un izmaksājis Ls 1.000,—.

92. Saldū.

Piemineklis ir celts ev.-lut. kapsētā un veidots no granīta. Pamats — 23×74×45 taisnleņķa akmens, virs tā 63×60×33 tāda pat veida akmens un virs tā 136×51×25 obelisks. Augšdaļas priekšpusē veidots krusts un zemāk teksts:

„Par Latvijas neatkarību, brīvību
Mēs kritušie atdevām
Visdārgāko — dzīvību —
Jūs dzīvie, sargājat to!“

un zemāk: **Krituši kaujā pret bermontiešiem Saldū, novembra 23. un 24. d. 1919. g.: Krišjānis Reinbergs dz. okt. 1895. g., Vilhelms Taube, dz. 11. maijā 1901. g, Fricis Irbe**“.

Piemineklis izmaksājis Ls 400,— un to atklājis 1920. g. 21. XI tor. valsts prezid. J. Čakste kā pirmo pieminekli, kas celts kritušo atbrīvotāju piemiņai.

93. Mēdzulā, Madonas apr.

Mēdzulā ir uzstādīts piemiņas akmens Latvijas atbrīvošanas kaujā kritušiem kaņavīriem — šī pagasta iedzīvotājiem.

Atklāts 1934. g. 7. X.

94. Rīgā.

Sv. Trīsvienības dr. Meža kapsētā blakus Br. k. ir uzcelts 330 cm augsts piemineklis 3. Kurzemes latviešu strēlnieku pulka kapteinim Jēkabam Elsim. Piemineklis veidots no Allažu šūn-akmens dabiskas neapstrādātas klints izskatā, un tā priekšpusē

iestiprināts kapt. Elša bronzas krūšu bareljefs, zem kuļa iekalta akmens plāksne ar tekstu:

„Kapitans

Jēkabs Jēkaba d. Elsis

**3. Kurzemes latv. strēln. pulka II. bat-na komandiers,
dz. 13. decembrī 1890. g.**

kritis pie Ložmetēju kalna cīņā pret vāciem

17. janvarī 1917. g.

„Uz ežiņas galvu liku,

Sargāj' savu tēvu zemi.“

Par pieminekļa uzstādīšanu ir rūpējusies Elša kapa pieminēkļa komiteja. Pieminekli izgatavojusi Ed. Kuraua akmeņkalnītuve pēc pašizstrādāta meta, un tas izmaksājis ap Ls 1.000,—. Pieminekli atklājis 1922. g. 6. I ģen. Kalniņš (vecais).

Kapt. J. Elsis dzimis 1890. g. 13. XII. Valmieras apr. Bauņu p. Kā eksternis beidzis Rīgas pils. Aleksandra ģimnaziju. Kaņavīra gaitas uzsācis 1912. g., iestādamies kā savvaļnieks armijā. 1914. g. 1. XII beidz Čugujevas kaņaskolu. 1915. g. 15. VIII iestājies 3. Kurzemes latv. bataljonā un piedalījies visās pulka kaujās. Sevišķi atzīmējama viņa drošsirdība un varoņdarbi: 1915. g. 28. XI pie Ķekavas, veicot svarīgu uzdevu nakts uzbrukumā, viņš ar rotu ielauzās stipri nocietinātos vācu ierakumos, pats tika ievainots, bet veica uzdevumu, saņemot gūstekņus un tofejas; Nāves salā 4.—5. VII viņu atkal ievaino, un tur vēl tagad saskatāms ģipša lautzuvēs akmeņiem izbruģēts ceļš, kas tika saukts par „Elša ceļu” — Elsis pirmais ieņēma un nostiprināja pozīcijas šajā vietā. Asiņaino Ziemsvētku kauju drāmas beidzamajā cēlienā 1917. g. 17. janv. vācieši pārgāja nīknā uzbrukumā, pārrāva krievu fronti. Krievi atkāpās, bēga. Vācieši jau redzēja savas vecās pozīcijas, diiz viņi būs tur. Lai jo ātrāk sasniegtu mērķi, viņi gāž virsū vieglos un smagos lādīkus, smacētājas gāzes, mīnas, ložu lietu... Bet vācu agraļam priekam stāv ceļā šķērslis: bijušajos vācu ierakumos stāv kaujas rezervē latviešu strēlnieki. Šie purvā mērcētie ierakumi ir latviešu asinīm pirkti — tos strēlnieki neatdos. Straujš latviešu pretuzbrukums. Elsis sava batl. atlieku priekšgalā izdzen vāciešus no meža un mežmalā sakārto daļas tālākam triecienam. Vācieši pārskrien laukumu, otrā pusē sakārtojas un atklāj uguni. „Uz priekšu, skriešus!” komandē Elsis... Bataljons jau pusceļū noskrējis, atliek vēl 200 soļū līdz ienaidsniekam. Tad pretinieka uguns kļūst tik stipra, ka strēlnieku rindas jīmst un stājas. Izšķirīgs brīdis... „Man pakal!” komandē kapt. Elsis un izskrien ar atlikušiem vīrsniekiem btl. priekšā. Vācieši neiztur, atkāpjas. Viens no pirmajiem kapt. Elsis ieskrien vāciešu ierakumos, un kauja beidzas ar strēlnieku uzvaru; bet Elsis krit varoņa nāvē, ienaidsnieka rokas granātas trāpīts. Kapt. Elsis apbalvots pēc nāves ar Lāčplēša kaņā ordeni.

Lit.: A. Burtņieks — Kapitans Jēkabs Elsis Rīgā 1923.

95. Cesvainē.

Cesvaines Ķīnderu kapsētā ir uzcelts 2 m augsts granīta piemineklis partizānu vadonim, bij. 1. Daugavgrīvas latv. strēln. pulka virsleitn. Arvidam Albertam Stradem, kas kritis kaujā ar lieliniekiem 1919. g. 25. II Oļu pagastā pie Janušenu mājām.

Pieminekli cēlusi biedrības „Latvijas jaunatne“ Cesvaines nod. un tas atklāts 1935. g. 2. VI.

96. Pededzē.

Pededzes Akmeņdrūvas kapsētā ir uzcelts obeliska veida granīta piemineklis kritušiem kadetiņiem Otto un Paulam Palmiem, kas krituši 1919. g. 18 XI Kaļaskolas sastāvā kaujā pret Bermona daļām pie Garozas. Pieminekļa frontes pusē teksts: „**Atgriezt nevaram, aizmirst nespējam to, ko zaudējam,**“ zemāk: **Paulis Palms, dz. 1900. g. 29. uug. Miris no ievainojuma kaujā 1919. g. 30. nov.**

Otto Palms, dz. 1900. g. 30. aug., kritis kaujā 1919. g. 18. nov.“
1933. g. Pededzes aizsargi un aizsardzes.“

Piemineklis atklāts 1933. g. 18. VII. Mugurpusē piemineklim piestiprināta plāksne ar tekstu: „**Per aspera ad astra,** kadetiņiem Otto un Paulim Palmiem kritušiem par Latviju 1919. g. 18. nov.

L. K. S. B. Virsniēku apvienība.“

97. Istras pag., Ludzas apr.

Istras Vecslabadas kapsētā ir uzcelts 180 cm augsts granīta piemineklis Atbrīvošanas kaļā kritušam kareivim M. Luterim, kas kritis kaujā pret lieliniekiem 1920. g. 28. I. Uz pieminekļa uzraksts: „**Kritis par Latviju, 3. Jelgavas kājn. pulka kareivis Mārtiņš Luters.**“ Virs uzraksta cilnis — zobens ar krustotu bruņu cepuri, virs tā krusts.

Pieminekli cēlušas vietējās organizācijas un tas izgatavots E. Kuraua akmeņkaltuvē pēc firmas izstrādāta meta, atklājis 1934. g. 30. IX apr. priekšn. Ed. Mauriņš, iesvētījis mācīt P. Apkalns un K. Briedis.

98. Rīgā.

Lielajos kapos Jāņa draudzes nodalījumā pie Elzas Žiglevics kapa ir uzcelts pieminēklis ar nelaiķes bareljefu bronzā, turpat arī novietota piemiņas plāksne ar tekstu: „Elza Žiglevic, stud. phys.-math. dz. 5. sept. 1898. g. mir. 29. okt. 1919. g. Tavs tēls šķīries no mums, Tava piemiņa dzīvos.“

E. Žiglevice kā Sieviešu palīdzības korpusa aktīva un pašai dziedīga darbiniece un karsta Latvijas patriote, nesot kareivjiem ēdienu Rīgā Bermonta ūzbrukuma laikā, tika no granātas šķembas smagi ievainota abās kājās Brīvības un Elizabetes lielas stūrī 1919. 10. X un mira 29. X. Toreizējais Ministru Prezidents K. Ulmanis izteica līdzjūtību viņas vecākiem speciālā rakstā.

Lit: Elza Žiglevice, Rīgā 1925.

99. Stelpē, Bauskas apr.

Stelpes Ērskaju kapsētā ir uzcelts 51×21 pelēkā granīta pieminēklis Latvijas atbrīvošanas kara kritušā un tur apbedītā kar. Jāņa Gaiļa piemiņai.

Pieminēkli cēlusi vietējā aizsargu nodaļa un tas izmaksājis Ls 96,50. Atklājis 1935. g. 25. VIII apr. pr-ks J. Vērpelis un iesvētījis mācīt. H. Ulmanis.

100. Ieriķos.

Rīgas-Ieriķu lielceļa malā pie nezināma Latvijas armijas kara-vīra kapa ir uzcelts ap 2 m augsts dabiskas klints veida šūnakmens pieminēklis. Pieminēkļa priekšpusē veidots šķēps ar asmini uz leju, virs tā stilizēti uzlēcošas saules stari.

Pieminēkli pēc sava meta cēlis A. Kaņeps. Iesvētījis 1934. g. Āraišu draudzes mācīt. J. Meisters.

101. Barkavā, Rezeknes apr.

Barkavā rom.-katoļu kapsētā ir uzcelts pieminēklis Latgales atbrīvošanas cīņās kritušam kareivim Lakstīgalam.

Pieminēkli cēlusi 17. Rezeknes aizs. p. 10. rota par saziēdoliem līdzekļiem; atklājis 1936. g. 30. VIII aizsargu pulka kom. Zarāns, iesvētījis mācītājs Kozlovskis

102. Rīgā.

Žīdu kapsētā Šmerlī ir 4 m augsts granīta pieminēklis Latvijas atbrīvošanas laikā kritušiem 37 žīdu tautības karavīriem. Pieminēklis veidots kā plāksņveida staru kompozīcija, kas puslokā iejosta ar masīvu granīta sienu. Uz pieminēkļa uzraksts: „**Par tēvzemi,**“ zemāk kritušo vārdi latviešu un žīdu valodās un gadskaitļi: **1918.—1920.** Lejas daļā veidoti krustoti ozollapu vainags, šķēps un bruņu cepure.

Pieminēklis atklāts 1935. 26. V.

103. Rīgā.

Vecos žīdu kapos L. Maskavas ielā, ir uzcelts pieminēklis Pasaules un Latvijas atbrīvošanas laikā kritušiem žīdu tautības karavīriem.

Uz pieminēkļa uzraksts:

„**Mūsu varoņi — mūsu gods un lepnums 1914.—1920.**“

Pieminēklis atklāts 1935. g. 8. IX.

104. Liepājā.

Liepājas žīdu kapsētā ir pieminēklis Latvijas atbrīvošanas laikā kritušiem žīdu tautības karavīriem. Cēlušas žīdu organizācijas.

LATVIEŠU PIEMINEKĻI CITĀS ZEMĒS.

1. Narvā Igaunijā.

Narvas Jāņa kapsētā pēc tēlnieka N. Maulica meta ir uzcelts $270 \times 120 \times 50$ Allažu šūnakmens piemineklis Pasaules kara laikā mirušiem un tur apbedītiem latviešu bēgļiem. Piemineklis izstrādāts stilizētas vidus un tai piekļaujošu no katras puses sānu plāksņu veidā. Samēros plašākajā vidus plāksnē ir, reljefi izcirsta bēdās sagrausta latviešu māte, kas abas roku delnas salikusi vienu virs otras atbalstā pret ceļa spieķi, sēro par saviem svešā zemē palikušiem bērniem, tas arī redzami izteiktis augšējās apmalas uzrakstā: „Latvija sēro par saviem bērniem.“ Zem mātes bēgles tēla uz apakšējās apmalas ir uzraksts igauņu valodā: „Latvija leinab omi lapsi 1915.—1919.“. Šaurākajās sānu plāksnēs iekaltas pa krusta zīmei un zem tām teksti — kreisā pusē: „Salds miers pēc grūtām gaitām“, labā pusē: „Sūgav rahu pārast rasket heitlust“.

Burti no bronzas — vidus plāksnē 0,07 m, bet sānu plāksnēs 0,04 m lieli.

Pieminekli 1934. g. 7. X atklājis Latvijas sūtnis R. Liepiņš, piedaloties Narvas pilsētas galvam Lucam un iesvētījis virsmācītājs Ed. Bergs. Cēlusi Br. k. k.

2. Tērbatā Igaunijā.

Tērbatas Jāņu baznīcas jaunajā kapsētā, Embachas upes krastā pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 300×500 Allažu šūnakmens sarkofaga veida piemineklis Pasaules kara kritušo un tur apbedīto latviešu strēlnieku un 1915.—1918. g. mirušo Kurzemes, Zemgales un Vidzemes bēgļu piemiņai.

Pieminekļa centrā konstruktīvi ievielota smilšakmens plāksne ar ierakstiem; virsotnē lode ar 1,5 augstu dzelzs krustu. Piemi-

nekļa terase noklāta šūnakmens plāksnēm. Katrā pusē piemineklim masīvs šūnakmens sols, bet puslokā apkārt kapi.

Pieminekli 1930. g. 28. IX atklājis Igaunijas kara ministrs Kōstērs. Cēlusi Br. k. k.

3. Tallinā.

Tallinā ir nodomāts celt pieminekli kritušo un mirušo tur apbēdīto latviešu strēlnieku un bēgļu piemiņai. Pieminekļa metu izstrādā tēln. prof. K. Zāle.

4. Šauļos Lietuvā.

4. km no Šauļiem pie Leparu sādžas Ivnas Jarošas mājām ir uzcelts 60×70 plāksnesveida piemiņas akmens leitnantam Rūdfam Jurkem. Uz akmeņa teksts: „**17. Strēln pulka 4 Rotas k-rs l-ts Rudolfs Jurke**“.

Jurke kritis Pasaules karā 1915. g. 7. jūlijā vadot rotu kaujā pret vāciešiem. Līdz ar Jurku krituši četri citi karavīri kas visi turpat apbēdīti kopējā brāļu kapā, pie kuņa novietots minētais piemiņas akmens.

Piemiņas akmeni cēlusi Br. k. k. un tas izmaksājis Ls 140,—. Atklāts 1934. g. X

TOPOŠIE PIEMINEKĻI.

Notikušo kauju un kritušo karavīru piemiņas atzīmēšanai tuvākā nākotnē pacelsies pieminekļi zemāk norādītās vietās:

Rēzeknē — skulpturāls bronzā liets, pēc tēln. K. Jansona meta.

Balvos — skulpturāls bronzā liets, pēc tēln. K. Jansona meta. (Grāmatai atrodies iespiešanā ir jau atklāts 1938. g. 14. VIII).

Alojā — skulpturāls Somijas granītā kalts, pēc tēln. prof. K. Zāles meta.

Tukumā, Brāļu kapos — skulpturāls granītā kalts pēc tēln. K. Zemdega meta.

Dobelē — skulpturāls granītā kalts pēc tēln. K. Zemdega meta.

Trikatā, Abulas stāvajā kraujā — arhitektoniski skulpturāls (domāts veidot dolomītā) pēc prof. tēln. K. Zāles meta.

Liepņā, Brāļu kapos pēc tēln. K. Zemdega meta.

Talsos, Leču kalnā skulpturāls granītā kalts pēc tēln. K. Zemdega meta.

Kuldīgā,

Rīgā, Buļļu ielas galā pie Viķu mājām.

Krustpilī — Kapeles kapos granītā kalts pēc arch. V. Vitanda meta. (Grāmatai atrodies iespiešanā, atklāts 1938. g. 30. IX).

Rīgā — Slokas ielā, Auto-tanku pulka novietojumā pēc arch. V. Vitanda meta.

Babītē,

Cēsvainē — Līzeskalna kapos.

Bolderājā — Sapieru pulka novietojumā.

Palsmanē — kapteiņa J. Zīles piemiņai.

Tilžā — pēc J. Cīruļa meta.

Kokorevā — Kapusila kapsētā.

Daugavpilī — Žīdu kapsētā pēc inž. Movžensonā meta

CITU TAUTU PIEMINEKĻI LATVIJĀ¹⁾.

1. Veselauskā, Cēsu apr.

11 klm. no Cēsīm, Veselauskas brāļu kapos ir uzcelts 2 m augsts dzelzsbetona piemineklis 1919. g. jūnijā Cēsu kaujās kritušo Igaunijas armijas kaņavīru piemiņai. Uz pieminekļa teksts: „Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušiem Igaunijas armijas kaņavīriem. Kāpāt uz sārtu, nesāt brīvību.“

Līdzekļi pieminekļa celšanai saziēdoti un tas izmaksājis Ls 500.—. Atklājis 1923. g. 5. VIII toreiz. Valsts prezid. J. Čakste, iesvētījis mācītājs P. Apkalns un viens igauņu mācītājs.

Kaujas pret Baltijas landsvēru un Dzelzsdiviziju 1919. g. pie Veselauskas krita 16 igauņu kaņavīri, no tiem 4 prāvesti uz Igauniju, bet 12 apbedīti pie pieminekļa.

2. Daugavpili.

Satiksmes ielā rom.-katolu kapsētas brāļu kapu nodalījumā pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 4 m augsts sarkofāga veida piemineklis Atbrīvošanas kaņā kritušo un tur apbedīto 20 Polijas armijas leģionāru piemiņai.²⁾ Pieminekļa apakšdaļā ir piestiprināta bronzas plāksne ar uzrakstu, lejas daļā bronzas vainags.

Turpat guldīti arī 151 bij. Krievijas armijas poļu tautības kaņavīri, kuņu personība nav zināma.

Piemineklis celts ar Br k. k. materiālu atbalstu.

Lit.: Latvijas atbrīvošanas kaņā vēsture II d. 1938. g., pulkvedis A. Apsīts — Latgales atbrīvošana.

¹⁾ Pārskatā nav uzņemti vācu kritušo kaņavīru pieminekļi.

²⁾ Latgales atbrīvošanas operācijā pret Padomju Krievijas armiju, sevišķi Daugavpils ieņemšanā 1920. g. 3. I atbalstu mūsu kaņaspēkam sniedza Polijas armijas daļas.

3. Krāslavā.

Krāslavas katoļu kapsētas poļu brāļu kapu nodalījumā ir uzcelts pēc skolot. S. Laževica meta 350×205 no laukakmeņiem sacementēts piramīdes veida piemineklis Latvijas atbrīvošanas karā kritušo un tur apbedīto 87 Polijas armijas kaņavīru piemiņai. Pieminekļa priekšpusē iemūrēta bronzas plāksne, kuņā iegravēts teksts: „*Bohatevóm wojsk Polskich poległym w 1920 voku w bojach o wyzwolenie Lotwy. W. ázięczni Rodacy z Lotwy. Tu spacywoja żołnierze z dywizji Legjonów wojsk Polskich.*“ — (Poļu armijas varoņiem kritušiem 1920. gadā kaujās par Latvijas atbrīvošanu. Te atdusas kaņavīri no poļu leģionāru 3. divlžijas); zemāk 45 kritušo vārdi un aizrādijums uz 42 nezināmiem.

Pieminekli cēlusi Daugavpils poļu sabiedrība; atklājis 1928. g. 8. XII ģen. F. Kalniņš.

4. Lašu pag., Ilukstes apr.

Červonkas kapsētā 30 kritušo un tur apbedīto Lietavas armijas kaņavīru piemiņai, ir uzcelts 6,5 m augsts betona piemineklis ar tilpību 32 m³ un virsmu — 57 m². Pieminekļa virsma klāta ar granti un noslīpēta. Uz pieminekļa augšdaļas uzraksts lietavju un latviešu valodās: „*Lietuvos žuvusiems kariams 1919.—1920. — Kritušiem Lietavas kaņavīriem,*“ zemāk lietavju valodā: „*Ceļiniek, pasaki Lietuvai, ka mēs kritām tēviju aizstāvēdami.*“ Uz plaša pamata, kas ietver Kristus tēlu un uzrakstus, paceļas jaunavīgs sievietes tēls, Lietavas simbols, bet pie tā kājām pakritis to mīlošais sargs, Lietavas kaņavīrs.

Pieminekli 1932. g. 2. X atklājis toreiz. Lietavas armijas k-rs ģen. Kubiliūnas un tas celts ar Lietavas valsts līdzekļiem.

5. Strenčos.

Nodomāts celt pieminekli pēc tēlnieka E. Jōesaares meta pie Strenčiem kaujā pret lieliniekiem kritušā Igaunijas armijas kapt. Irva piemiņai.

6. Jelgavā.

Jelgavas pilsētas latv. draudzes kapsētas Angļu brāļu kapu nodalījumā ir uzcelts 4 m augsts betona krusta veida piemineklis 36 mirušo un tur apbedīto angļu kaņavīru piemiņai.

Pieminekli cēlusi un kapu vietas ar plāksnēm apzīmējusi attiecīga anglijas organizācija 1921. g.

Apbedītie miruši vācu gūstniecībā pasaules kaņā 1916.—1919. g. un apbedīti dažādās vietās toreiz vācu okopētā Latvijas daļā bet pēc kaņā to mirstīgās atliekas apbedītas vienkopus.

7. Klapkalnā, Tukuma apr.

Klapkalnā, 15 klm no Smārdes stacijas ir uzcelts 2 m augsts pilārveida Somijas granīta piemineklis Pasaules kaņā kritušiem un tur apbedītiem pieciem — 27. Somu jēgeru bataljona strēlniekiem: *F. V. Heinomens, Viktor Kauu, Emil Kautola, Eikar Mint, Konrad Persson.*

Piemineklis izgatāvots Somijā un uzstādīts ar Latvijas aizsardzības biedr. līdzdalību. Atklāts 1929. g. 7. IX. Ap pieminekli betona stabiņu un ķēžu žogs.

Kritušie kā brīvprātīgi cīnījušies Vācijas armijas rindās pret Krieviju. 27. Somu jēgeru bataljons bija komplektēts no somu brīvprātīgajiem.

8. Pēternieku pag., Jelgavas apr.

Pie Galiņu mājām ir uzcelts 2 m augsts pilārveida Somijas pelēkā granīta piemineklis Pasaules kaņā 1915/1916. g. — kritušo un tur apbedīto somu jēgeru piemiņai. Pieminekli iekalts teksts:

„*Täsä lepaavat isänmania itenaisyyden pualesta ensimmaisina naatüneet Suomalaiset jääkarit. Alfred Hyytinen 13. 5. 1915. Max Kronqvist 25. 5. 1915, Ilmar Pahkajärovi 15. 8. 1916. — K. J. B. 27.*“ un tālāk latviski: „**Še dus pirmie par savas dzimtenes patstāvību kritušie somu jēgeri,**“ zemāk: „*Wiipurin suojeluskunta piiri pystytti patsaan*“ Ap pieminekli betona stabiņu un ķēžu žogs.

Piemineklis izgatavots Somijā. Cēlis somu aizsargu korpuss, atklājis tor. iekšl. min. E. Laimiņš 1925. g. 4. X.

9. Daugavpili.

Daugavpils pareizticīgo kapsētā pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 6 m. augsts betona un granīta obeliska veida piemineklis. Pasaules kaņā kritušo un tur apbedīto 3476 bij. Krievijas armijas kaņāvīru piemiņai. Starp apbedītiem ir arī latvieši. No minētā skaita pēc vārdiem zināmi 3154.

Piemineklim pamati likti 1931. g. 5. VII. Cēlusi Br. k. k. un izmaksājis Ls 1800. — Atklājis 1931. g. 12. IX. ģen. O. Dankers.

10. Rīgā.

Rīgā, Vissvēto pareizticīgo kapsētā, Rīgā, Katoļu ielā 27. a ir uzcelts obeliska veida melna granīta piemineklis Pasaules kaņā Rīgas frontē 1916.—1917. g. kritušo un šajā kapsētā apbedīto Krievijas armijas pareizticīgo krievu taulības kaņāvīru piemiņai.

Piemineklis izmaksājis Ls 400 un to 1936. g. 18. X atklājis un iesvētījis metropolīts Augustīns.

11. Liepājā.

Liepājā, Pulkv. Kaļpaka ielā, Ziemeļu kapsētas krievu brāļu kapu nodalījumā ir uzcelts $5 \times 1\frac{1}{2}$ m obeliska veida betona piemineklis ar priekšpusē veidotu sešgalu pareizticīgo krusta zīmi Pasaules kaņā laikā kritušo un mirušo krievu kaņā gūstekņu piemiņai.

12. Limbažos.

Limbažu pareizticīga kapsētā pēc arch. J. Kraukļa meta ir uzcelts $236 \times 135 \times 39$ plāksnes veida pelēkā granīta piemineklis Pasaules kaņā kritušo un 20 šeit apbedīto pareizticīgo kaņāvīru piemiņai. Pieminekla augšdaļā krusta zīme, zemāk teksts: „Še dus karavīri, krituši varoņu nāvē lielā Pasaules kaņā 1915.—1917. Mūžīga piemiņa! Šis piemineklis uzcelts par ziedoņiem. Atklāts un iesvētīts 1937. g.“

Piemineklis izgatavots Jansona akmeņkaltuvē Limbažos un izmaksājis Ls 700. Atklāts 1937. g. 21. XI. Iesvētījis priesteris J. Baumanis. Cēlšanu materiāli atbalstījusi Br. k. k.

13.—22. Daugavpils apriņķi.

Daugavpils apriņķī zemāk uzrādītās vietās pēc vienāda parauga ir uzcelti betona 200×80 pilarveida pieminekļi Pasaules kaņā kritušo un atzīmētās vietās apbedīto bij. Krievijas armijas kaņavīru piemiņai. Pieminekļu centrā krusta attēls un zem tā uzraksts: „Lielā Pasaules kaņā kritušiem 1914.—1917. krievu armijas kaņavīriem.“ Pieminekļus cēlusi šoseju un zemesceļu dep. Daugavpils rajona darbinieki 1930. g. sekošās vietās:

13. pie Sventes stacijas,
14. pie Daugavpils — Lietuvas šosejas 4 klm no Daugavpils,
15. pie Daugavpils — Lietuvas šosejas 9 klm no Daugavpils,
16. pie Daugavpils — Lietuvas šos. 9 klm no Daugavpils,
17. pie Daugavpils — Lietuvas šos. 13 klm no Daugavpils,
18. pie Daugavpils — Lietuvas šos 13 klm no Daugavpils,
19. pie Daugavpils — Ilūkstes šos. 18 klm no Daugavpils,
20. pie Daugavpils — Rīgas šosejas 210 klm no Rīgas,
21. Kurcuma pagastā pie Krivinišķiem,
22. pie Kurcuma stacijas.

23. Ķemerros.

Ķemeru parkā pie pareizticīgo baznīcas ir uzcelts ap 2m augsts melnā Zviedrijas gravīta pilarveida pieminekļis ar krusta zīmi virsotnē Pasaules kaņā 1915.—1917. g. kritušo un 97 tur apbedīto bij. Krievijas armijas kaņavīru piemiņai. Uz pieminekļa iegravēti uzraksti krievu valodā:

„Nevienam nav lielākas mīlestības nekā šī, kad kāds savu dzīvību nodod par saviem draugiem,“ un zemāk: „Še dus 97 kaņavīri krituši kaujās pie Ķemeriem lielajā Pasaules kaņā 1915.—1917 g.“

Pie pieminekļa pamata novietota balta marmora piemiņas plāksne ar kritušo vārdiem.

Pieminekli cēlušas pareizticīgo organizācijas un tas atklāts 1925. g. 28. VI.

24. Ķekavā.

Ķekavas Brāļu kapos, 2 klm no Ķekavas stacijas, blakus kritušo latviešu strēlnieku piemineklim, pēc arch. A. Birzenieka meta ir uzcelts 1,5 m augsts Allažu šūnakmens piemineklis Pasaules kaŗā šajā rajonā kritušo un tur apbedīto 160 Krievijas armijas un krievu tautības kaŗavīru piemiņai.

Pieminekli cēlusi Br. k. k. un to atklājis 1931. g. 26. V toreiz. armijas kom. ģen. M. Peniķis.

25. Ķekavā.

Rīgas-Ķekavas lielceļa malā pie Ramiņu mājām, blakus kritušo latviešu strēlnieku piemineklim ir uzstādīts piemiņas akmens Pasaules kaŗā kritušo un tur apbedīto 69 krievu armijas un tautības kaŗavīru piemiņai.

Piemiņas akmeni uzstādījusi Br. k. k.

26. Skaistkalnē, Bauskas apr.

Skaistkalnes pag. Strautkrastu māju robežās ir apbedīti 18 Krievijas armijas, kaujās pret vāciem 1915. g., kritušie kaŗavīri, pie kuŗu kapu vācu armijas kaŗavīvi uzcēluši 2,45 m augstu laukakmens pieminekli.

Satura rādītājs.

	Lpp.		Lpp.
Priekšvārdi	7	Biežāk lietātie saīsinājumi	10
Ievadam	9		

I n o d a ļ a.

Uzceltie pieminekļi.

	Lpp.		Lpp.
1. Brīvības piemineklis	11	16. Skrundā, Kuldīgas apr.	76
I Pieminekļa uzdevums	11	17. " " " "	76
II Pieminekļa kopskats un idejiskais saturs	11	18. " " " "	76
III Vērtējums	16	19. Lielaucē	79
IV Sacensību un tapšanas gaita	19	20. Slokā	80
V Pieminekļa celšana	34	21. Ložmetējkalnā	82
Izmantotā literātūra	36	22. Smārdē	82
2. Brāļu kapi — Rīgā	37	23. Limbažos	84
I Idejiskā nozīme	37	24. Mazsalacā	85
II Kapu pieminekļa apraksts	38	25. Cēsis	86
III Brāļu kapu radišanas un Brāļu kapu komitejas nodibi- nāšanas vēsture	46	26. Livānos	87
Izmantotā literātūra	53	27. Valmierā	88
3. Rīgā — Sidrabkalniņā	54	28. Valmierā	88
4. Nāvessalā	57	29. Krustpili	89
5. Cēsis	59	30. Jaunpiebalgā	90
6. Raunā	61	31. Drustos	90
7. Jelgavā	62	32. Garozā	91
8. Džūkstē	64	33. Smiltēnē	92
9. Rūjienā	66	34. Cēsis	93
10. Iecavā	66	35. Līvu pagastā	94
11. Ozolnieku pag., Jelgavas apr.	67	36. Madlienā	95
12. Burtniekos	69	37. Tīrzā	96
13. Valkā	70	38. Jaunjelgavā	96
14. Meirānos, Madonas apr.	72	39. Viesītē	97
15. Skrundā, Kuldīgas apr.	74	40. Jelgavā	97
		41. Asarē	99
		42. Rīgā	100
		43. Daugavpili	101

	Lpp		Lpp.
44. Alūksnē	103	75. Stelpē, Bauskas apr.	116
45. Daugavpili	103	76. Raiskumā, Cēsu apr.	116
46. Siljāņu pagastā	104	77. Bauskā	116
47. Jaunraunā	104	78. Džūkstē, Jeigavas apr.	117
48. Daugavpili	104	79. Limbažos	117
49. Liepājā	105	80. Sērenē, Jēkabpils apr.	118
50. Liepā	106	81. Saikavā, Madonas apr.	118
51. Ikšķilē	106	82. Gulbenē	119
52. Ikšķilē	106	83. Lazdonā, Madonas apr.	120
53. Ķekavā	107	84. Bebrošos, Rīgas apr.	120
54. Ķekavā	108	85. Bērzmuižā, Jelgavas apr.	121
55. Ķekavā	108	86. Spārē, Cēsu apr.	121
56. Slokā	109	87. Rūjienā	122
57. Ķemeros	109	88. Blīdienē, Tukuma apr.	122
58. Ķemeros	109	89. Jelgavā	122
59. Babītē	110	90. Katlakalnā, Rīgas apr.	123
60. Siguldā	110	91. Annā	123
61. Viļakā	111	92. Saldū	124
62. Bebreņē	111	93. Mēdzulā, Madonas apr.	124
63. Straupē	111	94. Rīgā	124
64. Karvā	112	95. Cēsainē	126
65. Mālpē	112	96. Pededzē	126
66. Sakā, Aizputes apr.	113	97. Istras pag., Ludzas apr.	126
67. Varakļānos	113	98. Rīgā	127
68. Kārsavā	113	99. Stelpē, Bauskas apr.	127
69. Palsmanē, Valkas apr.	114	100. Ieriķos	127
70. Vecmuiža, Bauskas apr.	114	101. Barkavā, Rēzeknes apr.	127
71. Zeltiņos, Valkas apr.	115	102. Rīgā	128
72. Cēsīs	115	103. Rīgā	128
73.	115	104. Liepājā	128
74. Jūrkalnē, Aizputes apr.	115		

II n o d a ļ a.

Latviešu pieminekļi citās zemēs.

	Lpp.		Lpp.
1. Narvā, Igaunijā	129	3. Tallinā	129
2. Tērbatā, Igaunijā	129	4. Šauļos, Lietuvā	130

III n o d a ļ a.

Topošie pieminekļi.

Rēzeknē, Balvos, Alojā, Tukumā, Dobelē, Trikatā, Liepnā, Talsos, Kuldīgā, Rīgā, Krustpili, Rīgā, Babītē, Cēsainē, Bolderejā, Palsmanē, Tilžā, Kokorevā, Daugavpili	131
--	-----

IV nodaļa.
Citu tautu pieminēji Latvijā.

	Lpp.		Lpp.
1. Veselauskā, Cēsu apr	132	10. Rīgā	135
2. Daugavpili	132	11. Liepājā	135
3. Krāslavā	133	12. Limbažos	135
4. Lašu pag., Ilukstes apr.	133	13.—22. Daugavpils apr.	136
5. Strenčos	134	23. Ķemeros	136
6. Jelgavā	134	24. Ķekavā	137
7. Klapkalnā, Tukuma apr.	134	25. Ķekavā	137
8. Pēternieku pag., Jelpavas apr.	134	26. Skaistkalnē, Bauskas apr.	137
9. Daugavpili	135		

Alfabētiskais satūra rādītājs.

- A**lojā 131.
Alūksnē 103.
Anna 123.
Asarē 99.
Airītēs 74.
Babitē 110, 131.
Balvos 131.
Barkavā 127.
Bauskā 116.
Bebrenē 111.
Bebros 120.
Bērmuižā 121.
Bolderājā 131.
Blidienē 122.
Brāļu kapi 37.
Brīvības piemineklis 11.
Burtniekos 69.
Cēsis 59., 86., 93., 115.
Cesvainē 126., 131.
Daugavpili 101., 103., 104., 131., 132., 135.
Daugavpils apr. 136.
Dobelē 131.
Drustos 90.
Džūkstē 64., 117.
Garozā 91.
Jecavā 66.
Ieriķos 127.
Ikšķilē 106.
Istrā 126
Jaunjelgavā 96.
Jaunraunā 104.
Jaunpiebalgā 90.
Jelgavā 62., 97., 122., 134.
Jūrkalnē 115.
Karvā 112.
Kārsavā 113.
Katlkalnā 123.
Ķekavā 107., 108., 137.
Ķemeros 109., 136.
Klapkalnā 134.
Kokorevā 131.
Krāslavā 133.
Krustpili 89, 131.
Kuldīgā 131.
Lašu pagastā 133.
Lazdonā 120.
Liepā 106.
Liepājā 105., 128., 135.
Lielaucē 79.
Liepnā 131.
Limbāžos 84., 117, 135.
Livu pagastā 94.
Ložmetējkalnā 82.
Livānos 87.
Madlienā 95.
Mālpē 112.
Mazsalacā 85.
Mēdzulā 124.
Meirānos 72.
Narvā 129.
Nāves salā 57.
Ozolnieku pag. 67.
Palsnanē 114., 131.
Pededzē 126.
Pēternieku pag. 134.
Raiskumā 116.
Raunā 61.
Rēzeknē 131.
Rūjienā 66., 122.
Rīgā 11., 37., 54., 100, 124., 127., 128.,
131., 135.
Saldū 124.

Saikavā 118
Sakā 113,
Sērenē 118.
Skrundā 74, 76.
Skaistkalnē 137.
Slokā 80, 109.
Smārdē 82
Smiltēnē 92.
Siljāņu pag. 104,
Siguldā 110.
Spārē 121.
Stelpē 116, 127.
Straupē 111.
Strenčos 134.
Šauļos 130.

Tallinā 129.
Tērbatā 129.
Tirzā 96.
Tilža 131.
Trikatā 131.
Tukumā 131.
Tukuma apr. 134.
Valkā 70.
Valmierā 88.
Varakļānos 113.
Vecmuižā 114.
Veselauskā 132.
Viesītē 97.
Viļakā 111.
Zeltiņos 115.

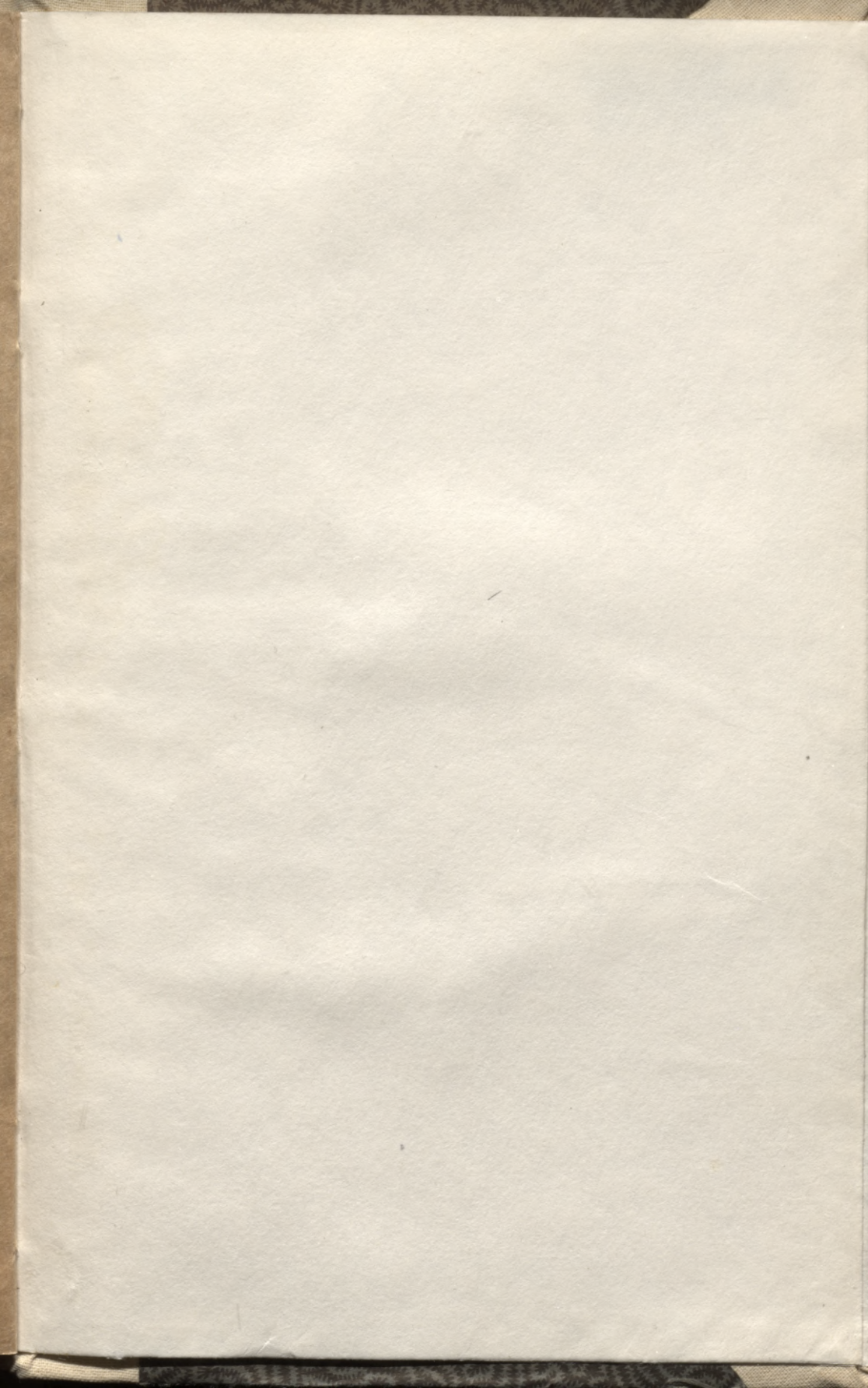

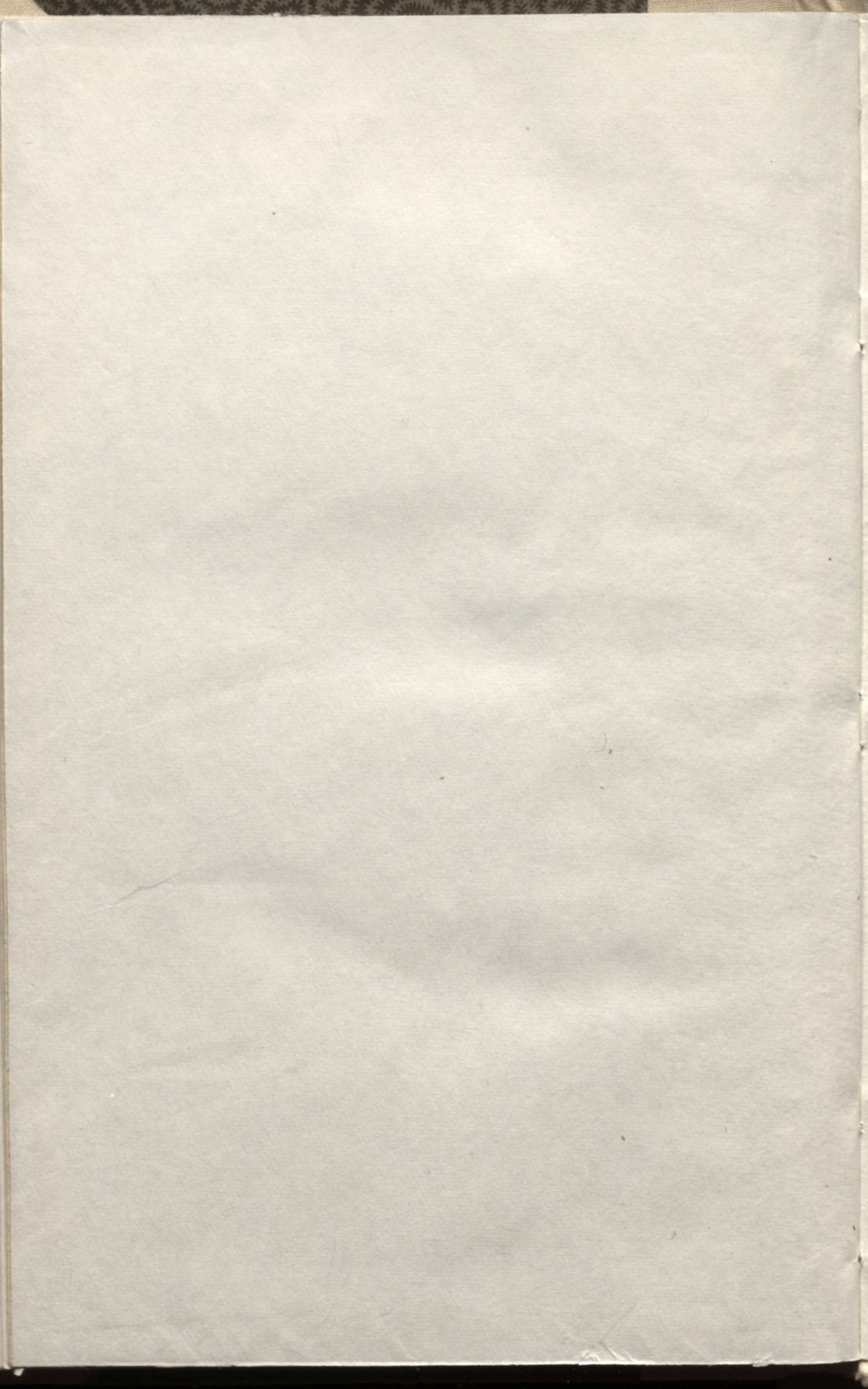
Apr 22

[0,14]

363

11. NOV. 1938

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307041823

18